

4.- A hores de traduir es preferiex mantenir el castellà "que t'hom entén", o en tot cas fer adaptacions casolanes de textos catalans del Principat. Notem que dins el camp de la traducció homilètica i catequètica a Mallorca hi ha hagut dos preveres que han fet una tasca ingent, però en castellà, em refereisc a Antoni Sancho i a Francesc Payeras que traduïren obres monumentals elaborades a Alemanya o a Hongria. No eren temps per a pensar en Mallorca! (53).

5.-La catequesi en la llengua del poble mallorquí, ha de lluitar dins una societat que està domirada per un estat que canalitza els seus efectius humans i econòmics al servei de la llengua castellana, amb conseqüències semblants al genocidi, situació que no canvia l' status concedit al català a la Constitució de l'Estat Espanyol de 1978.

6.-El problema de la llengua, a partir del Vaticà II, per l'Església de Mallorca s'ha plantejat dins la litúrgia amb certa instensitat, sense que hagi arribat a una solució no violenta pels mallorquins. Això ha estat possible perquè l'església s'ha trobat dins ca seva. No així dins l'escola, lloc prevalent d'ensenyament catequístic dins els darrers anys. Sia perquè la casa era d'altri, sia perquè, en aquest cas, no hi ha hagut resistència a la llei dins els centres de l'església pels motius ja indicats.

7.-Dins el camp de la catequesi la lluita per recobrar la nostra llengua gairebé no s'ha plantejat de forma global i conscient, sinó que baix tots els aspectes s'ha derivat cap al sucursalisme, llevat de poques excepcions.

8.-Cal superar la lletra del Concili de Trento, per a assumir plantejaments més adequats a la consciència actual, sien de l'església mateixa, sien de la societat democràtica en genral, que accepta els drets dels pobles. La lletra de Trento, que durant segles fou un gran recurs, avui podria esser instrumentalitzada, contra la mateixa intenció dels qui la redactaren, al·legant que per la quasi totalitat dels mallorquins els resulta més fàcil el llegir en castellà que no en català.

9.- Les línies que ja insinuaven els bisbes Campins i Enciso, s'han de completar amb la nova concepció de l'Església, que situa la llengua dins el fet nacional, com a dret de la comunitat en quan tal.

deseando la publicación del texto único nacional, se resuelve no introducir de momento variantes en el texto actual diocesano...", text que solament ha conegut la reimpressió castellana del bisbe Hervás, l'any 1954, i l'esmentada en català pel bisbe Enciso l'any 1958. Cf endemés BOOM 93(1953)430, on hi ha la conclusió de l'Assemblea de capellans, i al vol. de l'any següent, p.15 i p.464, a més de la nota al vol.97(1957)330, que parlen d'aquest text únic tan esperat, del ^{qual} segons el darrer lloc citat, la primera remesa s'exhaurí ràpidament.

(53)Ja hem assenyalat més amunt que Fc.Payeras fou responsable, per a molts anys, del Secretariat Catequístic Diocesà. Més tard fou Vicari General i Vic.Capitular durant la vacant provocada per la mort del bisbe Enciso. Aquests mesos foren especialment crucials per a la introducció de la llengua vernacle a la litúrgia. La seva ambigüitat obrí de pinta en ample les portes al castellà que, per primera vegada passà esser "vernacle" a Mallorca!. No era així des del punt de vista del Vaticà II, i si tant se vol des de l'òptica del Consell de Castella als anys 70 del s.XVIII!. Aquesta ambigüitat ha imposat una llarga "reconquesta" dels drets de la llengua dins els temples de Mallorca.

10.- Un projecte d'església no pot mantenir-se aguantant-se sobre lo que superficialment és popular (54). Amb altres paraules, la qüestió de la identitat del poble no pot permanèixer implícita o enmarcada dins esquemes superficialment folklòrics, sinó que s'ha de tematitzar i ha de ser llevat que permeti refer l'església local, no copiar-la.

L'església de Mallorca, formada per ciutadans de la nostra Illa, ha d'optar per assumir amb tota claretat la causa del fet nacional, que inclou, des d'aquest punt de vista, el control de l'ensenyament i els mitjans de comunicació. Si no són realment del poble la mateixa església es veurà obligada a evangelitzar en foraster dins ca seva. Crec que el problema escolar és més greu i profund del que permeten translluir determinats plantejaments eclesiàstics merament defensius. L'església a Mallorca ha de lluitar perquè l'escola de Mallorca sia mallorquina, de contingut, de llengua i de projecció. Així, també per la mateixa església hi haurà la possibilitat perquè, al lloc que sia, pugui expressar-se oralment i per escrit amb la llengua que és la del poble del que se va formant.

11.- Caldria reflexionar sobre una tasca, avui trascurada, com és la de la transmissió oral. Era la que pretenien els primers catecismes de que hem parlat. De fet la narració oral té una llarga tradició dins l'església que necessita ^{ser} recobrada, en benefici de la riquesa cultural del poble.

= = = = =

Podem acabar aquesta comunicació podem dir que en la història de les edicions del catecisme a Mallorca hi veim un camp on el nostre poble ha pogut expressar-se amb la seva llengua, com a pocs altres indrets. Per a molts mallorquins "la doctrina" era l'únic lloc on veia escrita la seva parla, i a través de les oracions s'han perpetuat formes lingüístiques comunes a tota la llengua catalana(55).

L'altra cara de la medalla ens mostra com la llengua del poble mallorquí ha anat reculant per la força de la llengua castellana, i sobre tot per la imposició estatal, que ha arribat a prohibir la catequesi en català. El perill de dividir les famílies mallorquines per causa de la pràctica de resar en la llengua pròpia contrariada per una escola que ensenya les pregàries en castellà es va preveure; però no s'ha pogut impedir, i els resultats són els que moltes famílies, que encara valoren la pregària, es troben que ni els pares ni els fills les han apreses en mallorquí. Això és un gravíssim problema de l'església; però detecta fortament un problema de nació.

(54)El Congreso Catequístico 1952, p.20, a la conclusió 9 del tema IV., diu així: *Se propone la publicación de un Libro de Lectura para uso de los niños, que contenga las principales costumbres españolas, especialmente las mallorquinas...*

(55) P.e., els articles en la forma literària: el, la i plurals, així com vosaltes i nosaltres, etc. que es roben a les oracions diverses.

2on. Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països
Catalans
a ciutat de Mallorca. Desembre de 1978.

PAYS CATALANS, CATALOGNE , REGIONS DE CATALOGNE.

par

Robert Ferras, Université Paul Valéry,
MONTPELLIER.

Le premier thème de la première rencontre des
Pays Catalans (Perpignan, mars 1976), portait comme
titre : "Territoire et nation, état et province". Le
terme de région n'était pas prononcé, on peut s'en
étonner ou s'en réjouir.

On saisit immédiatement la différence d'échelle
entre les trois termes avancés dans le titre choisi
pour cette note : la Catalogne, partie essentielle des
Pays catalans, inclut plusieurs régions. Il suffit à
ce propos de rappeler les définitions du Dictionnaire
Robert :

- pays: territoire habité par une collectivité et
constituant avec sa population une réalité géographique
dénommée;
- région: territoire relativement étendu possédant des
caractères particuliers qui en font une unité, par
rapport aux régions voisines ou à un ensemble qui l'
englobe.

Les "Pays catalans" se réfèrent à un ensemble homo-
gène au niveau d'une aire culturelle, hétérogène en ce
qui concerne le découpage administratif qui accole ou
sépare des portions de territoire souvent eux-mêmes

mal définis. Pour la seule terminologie on rappellera l'ambiguïté entretenue par certaines publications qui emploient -au gré des circonstances et selon l'optique choisie- Pyrénées-Orientales, Roussillon, région de Perpignan, région catalane, Catalunya-Nord, ou même Catalogne "française", par référence à un département, une plaine, une ville, une Catalogne "sud" ou "espagnole".

Cette imprécision dépasse le seul aspect du vocabulaire, elle renvoie au concept de région, largement utilisé en de nombreuses formules : aménagement régional, revendications régionales, régionalisme, problème régional, vocation régionale, etc..... Devant tant de clichés, qui prêtent à des interprétations divergentes, on peut s'interroger sur la valeur du terme (considéré comme commode par l'utilisateur ou par le spécialiste), à propos des Pays Catalans.

I. Le masque régional.

La notion de Pays Catalans, évidente sur plusieurs plans (linguistique, historique, culturel,) dérange. Elle couvre en effet une unité spatiale qui, en dehors de l'insularité baléare, s'étend sur deux états voisins mais séparés par une frontière politique fixée il y a trois siècles. La Catalogne-Nord s'insère dans une construction administrative qui regroupe quatre départements littoraux entre Rhône et Pyrénées, et un département montagnard qui complète la "Région Languedoc-Roussillon" placée sous l'autorité de Montpellier.

La Catalogne, remise en question par l'Etat franquiste a joué comme système de référence, aidant à la prise de conscience du fait catalan par ses habitants. C'est une identité incontestable, sous-tendue par la présence de Barcelone, et qui a soutenu à diverses dates de son histoire une lutte pour la reconnaissance, la préserva-

tion ou la reconquête d'une autonomie. A ce titre elle s'inscrit profondément dans la conscience, le "vécu" des catalans. Est-elle pour cela une région ?

Certes le cadre est commode; il se présente comme un objet allant de soi, un niveau privilégié et largement utilisé, entre autres par l'école française de géographie. En fait, "l'espace économique est structuré en ensembles au niveau national et local tandis qu'il ne semble pas avoir de consistance à un niveau intermédiaire (régional)." (1) C'est certainement à ce niveau intermédiaire que se cristallisent les sentiments d'appartenance à une communauté qui se situe au-dessus de la collectivité locale, immédiate et quotidienne; mais c'est aussi à ce niveau que s'exercent le mieux, s'imposent, se chevauchent, les stratégies qui se déploient pour la domination de l'espace. Dès lors si l'on réfléchit en termes de pouvoir de décision, la région se trouve reléguée au niveau d'un masque destiné à dissimuler ou à contourner (la contradiction n'est qu'apparente) l'écheveau complexe des acteurs, des intervenant et des différents pouvoirs.

II. Une prétendue vocation régionale.

Ainsi la "vocation régionale" se prête à toutes sortes de mystifications, diffusées et entretenues par les media, qui ont pour fonction principale de justifier ou de préparer des opérations d'envergure, que l'on présentera ensuite dans le cadre d'un aménagement "régional". L'argument tombe si, hors du contexte "régional", on prend en compte les stratégies déployées par les différents agents économiques, et cela en fonction de leurs propres objectifs. L'expérience des implantations industrielles à Perpignan, issues de la métropole barcelonaise et dans le droit fil de la "vocation régionale", le montre bien.

A la suite de la presse et des publications produites par divers organismes, on a pris l'habitude d'inscrire les créations industrielles dont a bénéficié la Catalogne-Nord dans le cadre d'une fraternité catalane faisant fi de la frontière franco-espagnole : le pactole barcelonais rejaillissait sur une région moins bien lotie. Le ton a été donné par la S.A.T.E. (Société Anonyme de Textiles Européens), plus connue sous le nom de "Punto Blanco", filiale française de la S.A. Industrials valls dont le siège social est domicilié à Paris et la maison-mère à Igualada.

On a insisté sur la proximité (réelle), la communauté de culture et de langue (évidente), les rapports privilégiés tissés entre Barcelone et Perpignan, l'autoroute destinée à raccourcir encore les distances, etc... En fait la firme n'a pas tardé à importer des produits finis qui ne faisaient que transiter par l'usine de Perpignan, pour faire face à une demande croissante. On connaît moins la réalité des rattachements bancaires : banques Central, Popular, Exterior de España, de Vizcaya, Crédit Lyonnais; les extensions du groupe en Amérique Latine : Medellin, Buenos-Aires, Mexico; les filiales de Belgique et de Suisse, approvisionnées à partir de Perpignan.

De même les difficultés actuelles de la "Polra France", implantée à Céret, ont mis l'accent sur cette firme. Elle émane de la "Viuda de Jose Polra S.A." de Barcelone, laquelle appartient à la Valls pour 54%, et dont une société financière suisse (installée à Panama) possède 59% du capital. (2)

Enfin peut-on affirmer que ce soit une quelconque vocation régionale qui pousse la banque ibérique à s'intéresser, depuis une décennie, à la Catalogne-Nord ? Selon trois localisations prééminentielles, la frontière, les marées de la huerta comme Elne ou Ille, Perpignan enfin, que la banque soit d'origine basque, castillane ou catalane. Les intérêts manifestés constituent

autant de ballons d'essai précédant l'entrée de l'Espagne dans la Communauté Economique Européenne, pour un capital issu de Barcelone dans quelques cas, ou pour lequel celle-ci ne constitue qu'un simple relais.

III. Barcelone métropole-relais ou métropole régionale?

Outre son poids, celui d'une capitale incontestée, Barcelone concentre aussi une large part des établissements industriels de l'Espagne. Mais la métropole, "cap i casal de Catalunya", dont l'aire de commandement est indéniable, exerce celui-ci au profit d'intérêts nationaux ou supra-nationaux, révélateurs d'une série de captures économiques réalisées à ses dépens, ou d'un processus de colonisation important. Les deux phénomènes montrent bien comment Barcelone atteint un degré d'intégration poussé au système capitaliste. L'ensemble économique barcelonais tourne pour l'essentiel en vase clos, ne dépassant guère les limites de la région administrative; les investissements réalisés à Perpignan, encore restreints, ne démontrent pas une réelle communauté d'intérêts.

Ce sont les firmes multinationales qui possèdent et gèrent l'essentiel du capital industriel; la direction de la région industrielle barcelonaise reste soumise aux capitaux extérieurs, la suprématie de la place financière n'est plus qu'un lointain souvenir. Il reste à Barcelone le stade de la production, le niveau de la décision est ailleurs. Rappelons simplement que l'industrie automobile est le type même d'une production dépendante, sur les plans technique et financier. La S.E.A.T., issue de la F.I.A.T. turinoise, est toujours dirigée depuis Madrid (3). Dans d'autres branches du secteur secondaire ou tertiaire, les rattachements bancaires et le catalogue des divers actionnaires reproduisent tout le bottin des grandes firmes. Enfin

la banque de Madrid, de Bilbao ou de Santander, relèguent la banque catalane à un rang modeste.

De plus, il convient de ne pas verser dans un " barcelonisme " béat; une bonne part des déséquilibres intra-régionaux découlent de l'omnipotence de Barcelone. Si celle-ci souffre d'initiatives prises à son encontre depuis Madrid ou depuis l'étranger, elle stérilise aussi pour une bonne part la Catalogne. Il n'y a pas une Catalogne, mais une agglomération hypertrophiée qui concentre l'essentiel de la population et des revenus, auprès de laquelle végètent des régions totalement défavorisées. Un seul exemple pris dans les tableaux que publie annuellement BANESTO (4), le prouve. La moitié de la population de la métropole possède plus de 250 000 pesetas de revenus, soit les deux tiers de la totalité de ceux-ci; dans la zone de Tortosa (un exemple qui n'est pas unique), plus du quart des habitants n'atteint pas le seuil des 100 000 pesetas de revenu, contre seulement 0,5% à Barcelone.

Niveaux de revenus et population concernés, 1975.

Source : BANESTO, 1977.

Tranches (pesetas)	Ensemble de l'Espagne		Région du Nord-Est	
	Revenu	Population	Revenu	Population
- 50 000	-	-	-	-
50/60	0,9	2,3	-	0,1
60/70	2,6	5,8	0,1	0,3
70/80	4,1	7,8	0,7	1,6
80/100	3	14,4	3,6	7
100/125	11,3	14,5	10,4	16,8
125/150	13,6	14	14	17,8
150/200	26,4	22	22,4	23,6
200/250	19,7	13	7,4	5,8
+ 250 000	12	6	41	26,7
	100%	100%	100%	100%

Zone de Barcelone		Zone de Tortosa	
Revenu	Population	Revenu	Population
-	-	-	-
-	-	-	-
-	-	0,6	1,1
-	-	6,6	9,2
0,2	0,5	11,5	17,3
8,2	14,8	59,7	57,5
15,4	21,8	18,5	14,7
3,9	12,2	-	-
3,5	3,3	-	-
62,5	47,2	-	-
100%	100%	100%	100%

Conclusion.

La production de chiffres permet d'appuyer la notion de région, par agrégation de statistiques définissant une zone d'influence urbaine; de même on établit des classifications d'organismes urbains selon des pyramides soigneusement hiérarchisées. Dans les deux cas les partitions "régionales" obtenues sont à manier avec précaution.

Les solidarités de l'espace vécu sont plus plausibles; c'est bien au niveau d'une région catalane que la communauté des habitants s'identifie, mais le "culturel" ne doit pas masquer le "fonctionnel". La réalité économique est bien différente de la carte mentale que possède tout individu de l'espace dans lequel il vit. Les vraies constructions sont celles qui découlent des liens économiques tissés par les agents extérieurs à la région, qui reste un espace dominé.

Les niveaux administratifs, omniprésents, ne structurent pas davantage un espace régional, ils s'inscrivent dans des liaisons de type vertical dont la cohérence n'apparaît finalement qu'à l'échelon national.

L'hétérogénéité de l'espace, enfin, reste une évidence, et le concept de région tend, dans une construction artificielle, à minorer les déséquilibres. On parle de Pays Catalans, il faudra bien mettre aussi l'accent sur ces inégalités et prendre en compte aussi " l'arrière-pays catalan".

Références bibliographiques.

- (1). REMICA.- Systèmes spatiaux et structures régionales. R.C.P. 257. Structures régionales du Midi de la France et de la Catalogne. Direction B. Kayser, Université de Toulouse. Document de travail ronçoté, 34 pages a.d.
 - (2). VIGOUROUX M. et FERRAS R.- Perpignan. Les villes françaises, Notes et Etudes Documentaires. La Documentation Française, n° 4 308-4 310. Paris, 1976.
 - (3). FERRAS R.- Barcelone, croissance d'une métropole. Anthropos, Paris, 1977, 616 p.
 - (4). BANESTO.- Anuario del mercado español. Banco Español de Crédito, Madrid, 1977.
-

PROBLEMATICA I METODOLOGIA DE LES DIVISIONS TERRITORIALS-POLITQUES A CATALUNYA

- * 1. El precedent de la Divisió Comarcal del 32: continents i continguts
- * 2. Funcions político-administratives de les divisions territorials
- * 3. Problemes territorials i organització político-administrativa
- * 4. Primeres conclusions sobre el producte final, la proposta metodològica
- * 5. Per una Generalitat descentralitzada: hipòtesi de treball sobre l'organització territorial de Catalunya.
 - 5.1 Introducció
 - 5.2 Competències de l'Administració Central que podrien passar a la Generalitat
 - 5.3 Inconvenients i avantatges d'una concentració de competències a la Generalitat
 - 5.4 Possibles criteris polítics i tècnics per a decidir descentralitzacions o traspassos a l'esglaió local
 - 5.5 Dificultats dels Ajuntaments per a rebre competències de la Generalitat i validesa dels límits actuals per a les competències locals
 - 5.6 Esborrall de propostes, particularitats i hipòtesi de delimitació.

1. El Precedent de la divisió comarcal del 32: continents i continguts

01. La manca de condicionaments polítics i administratius que va tenir la Ponència a l'any 31 quedaria palesa en el següent paràgraf (treball original, edició 1977, pàg. 50) (1):

“Com que no s'havia assenyalat per part del Govern cap orientació d'ordre político-administratiu, ja que no existia un programa per a l'estructuració demarcacional de Catalunya i la seva *servitud* (el subrallat és meu), ni l'Estatut no havia estat aprovat encara pel Parlament espanyol, la Ponència es trobà amb una llibertat d'acció completa, que li hauria plagut més de veure condicionada si així hagués pogut saber *per a quins continguts havien de servir els continents a establir* (també es meu), i quines relacions haurien de mantenir les demarcacions entre elles i com s'havien de lligar amb la Generalitat”.

02. Es podria parlar d'una certa manca de bases teòriques de partida, per part de la Ponència. Per una banda, veient els estudis que van endegar inicialment (op. cit. pàg.50):

1r. Documentar-se sobre el concepte popular de les comarques.

2n. Fixar les zones dels mercats per a establir

unes demarcacions econòmiques (en el supòsit potser que les relacions de mercat siguin les relacions econòmiques més importants).

3r. Fer una crítica dels Partits judicials en relació amb els fets econòmics i socials. i per l'altra, pel qüestionari adreçat als Ajuntaments que contenia les preguntes següents:

1ª A quina comarca penseu que pertany el vostre poble?

2ª A quin indret aneu principalment a mercat?

3ª Aneu també a algun altre mercat?

03. Pel Decret de 27 d'Agost de 1936 “s'implantava la divisió de Catalunya en regions i comarques... El que no s'havia pogut fer dins de la normalitat política era portat ara a la pràctica pel nou ordre revolucionari, més expeditiu davant de les realitats imperioses del moment” (op. cit., pàg. 66). Continua la Ponència:

“La conveniència i l'encert d'aquesta divisió, implantada de primer antuvi amb *fins econòmics*, es palesaven tot seguit pel fet que fou aplicada per les diverses Conselleries en llurs funcions i àdhuc per les sindicals en llurs organitzacions. La Conselleria d'Agricultura hi enquadrà els Sindicats agro-pecuaris, amb alguna lleugera modificació per tal de no separar poblacions

veïnes d'identica producció; la Conselleria de Seguretat Interior hi planificava l'organització dels serveis d'ordre públic; la Conselleria de Cultura i el Comitè d'Escola Nova Unificada se'n serveixen per a la nova estructuració de l'ensenyament; la Conselleria de Sanitat i d'Assistència Social estructurarà l'organització sanitària de Catalunya a base de les comarques, les quals són aplegades en supercomarques en relació amb els centres sanitaris on s'estableix un hospital intercomarcal.

Aquesta adaptació a les condicions peculiars d'un servei havia ja estat prevista per la Ponència, *convençuda que la seva missió era de proposar una estructura demarcacional dins de la qual els diversos serveis administratius, judicials, socials i polítics, trobessin els marcs i els centres adequats i fàcils als acoblaments que més els convinguessin*".

04. Sembla, doncs, necessari que ara donéssim, d'entrada, molta importància *als continguts pels quals han de servir el continents*, i que penséssim de bon principi amb la funció político-administrativa que hauria de complir una divisió territorial. En aquest cas, com al 31, tampoc tenim cap orientació per part del Govern, i ni l'Estatut ni les competències provisionals per a la Generalitat han estat massa establertes.

2. Funcions Político-Administratives de les divisions territorials

01. Les divisions territorials acostumen a servir per a les següents finalitats:

1. *Planificació (2) o coneixement* d'una realitat. Per exemple, les delimitacions d'àrees metropolitanas en els Planes de Desarrollo, o l'àmbit d'un Pla Comarcal segons la Llei del Sòl (3).

2. *Administració*. A cada divisió hi ha un "organisme territorial" que porta a terme decisions preses per una part de l'aparell de l'Estat; aquests "organismes territorials" no prenen decisions (les executen només); la responsabilitat política de les quals i el control democràtic —si existeix—, recau i s'ha de fer en l'aparell de l'Estat del qual forma part. Se'n diuem "òrgans perifèrics de l'Administració".

Exemples:

Aparell Polític de l'Estat	Organ territorial-administratiu	Divisió Territorial
*Administració Central:		
-Educació i Ciència	Delegació Provincial	Província
-Justícia	Jutjat de 1ª Ins.	Partits Judic.
-Agricultura	"Jefatures" agríco.	Comarques
-Obres Hidràuliques	Confederacions	Conques rius
-Governació	Governos Civils (4)	Províncies
*Ajuntaments	Juntes de Districte	Districte
*Administració Institucional (ex.: INP)	Delegacions Provin.	Províncies

Les atribucions o facultats administratives d'aquests organismes són sempre, com a màxim, les de l'organisme polític al qual pertanyen i són exercides en l'àmbit territorial corresponent.

3. *Ambit territorial d'alguna part de l'aparell de l'Estat*, que té "autonomia" (molta o poca) per a decidir sobre un conjunt de "competències" definides per llei, però només en un àmbit territorial. A l'Estat espanyol hi corresponien fins ara: les *Diputacions* per l'àmbit de les províncies, i els *Ajuntaments* per l'àmbit dels Municipis. Ara hi haurem d'incorporar els "organismes o institucions autonòmiques". Hi hauríem d'afegir, encara que amb menys importància (en competències i recursos) els organismes metropolitans (CMB, COPLACO...) i els "Organos Desconcentrados"; en tots ells els càrrecs polítics procedeixen d'eleccions de "segon grau".

02. Val la pena donar alguna mesura de la importància econòmica i política de les diferents parts de l'aparell polític de l'Estat, per les repercussions que això porta al territori.

Des del punt de vista institucional tenim:

Aparell de l'Estat	A) Administració Central	B) Administració Institucional	C) Diputacions - - Províncies	- - Òrgans perifèrics administratius	- - Ajuntaments-Administració Local - - Municipis

Des del punt de vista territorial, a cada nivell territorial (definit políticament) hi exerceixen competències els organismes de nivell superior. Així en un Municipi, a part de les competències de l'Ajuntament, s'hi exerceixen les de la Diputació, les de l'Administració institucional, i les de l'Administració Central.

03. Pel nombre de funcionaris, la distribució a Catalunya era de (5):

Ajuntaments	17051
Diputacions	4042
Administració Central-Delegacions (aprox.)	10000 (excloent-hi mestres) (6)
CMB (aprox.)	70
Administració Institucional (sense dades)	

i la inversió (no les despeses totals) al 1970 va ser (en milions de Ptes.): (7)

Ajuntaments	2030	(aprox.) 15 o/o
Diputacions	109	0,8 o/o
CMB	40	
Administració Central	7383	
Administració Institucional-Organismes autònoms	3790	
Total	13352	

Com a comparacions internacionals es poden donar les xifres (1971) següents:

	Espanya	Holanda	França	Mitja CEE (amb 6)
- Adm. Central	57 o/o	31 o/o	51 o/o	45 o/o
- Adm. Local	18 o/o	39 o/o	15 o/o	21 o/o
- Seguretat Social	21 o/o	30 o/o	34 o/o	34 o/o

Font: Pereira Rodriguez, J.J., (1975), "Dimensión y estructura de los servicios públicos: as-

04. Però la importància econòmica i política, i principalment la política, de l'aparell de l'Estat o dels seus components no es mesura únicament pel nombre de treballadors o per les xifres d'inflació, sinó per la seva possibilitat de regular els mecanismes econòmics, polítics i socials, i aquesta tasca la porta principalment a terme l'Administració-govern Central i molt poc els Ajuntaments, per exemple. Pensem que gran part dels aspectes del Pacte de la Moncloa no fan referència a l'Estat com a "donador" de serveis públics sinó com a organitzador i controlador, i per això molt poques decisions del Pacte passen pels Ajuntaments (8). Ens trobem, doncs, amb una organització molt centralista de l'Estat.

05. El treball que hem de fer consisteix a tractar el tema de l'organització de l'aparell de l'Estat per sota de les institucions autonòmiques. Part de la discussió política del treball serà el tema de les "competències" i funcions dels diferents esglaons de poder (incluent-hi la Generalitat).

3. Problemes territorials i organització político-administrativa

01. Els Ajuntaments actuals han estat criticats en diferents aspectes (a part de la no representativitat) (9) alguns dels quals són:

– *No autònoms*, perquè no poden decidir sobre aspectes o competències importants que afecten la vida local (ensenyament, vivenda...), i també perquè tenen les mateixes "competències" el municipi de Barcelona, de prop de dos milions d'habitans, que el de Sant Adrià del Besòs que és al costat, amb uns 30.000 habitants o Sant Feliu de Pallarols amb 1.100 hab.

– *Incapacitat per a resoldre els problemes* de les ciutats, lligat també a l'aspecte anterior de distribució de competències i tipus molt diferents de municipis. Problemes de preu del sòl o construcció de vivenda, podrien ser exemples d'aquesta incapacitat.

– *Insuficients*, des del punt de vista dels recursos per a les competències actuals, amb un sistema fiscal força regressiu en la distribució de càrregues, poc adaptable a les conseqüències de la inflació, discriminatori (pel fet que, a causa de la diferent base fiscal, no tots els Ajuntaments poden recollir els mateixos ingressos per habitant) i sense mecanismes d'igualació d'ingressos des de l'Administració Central.

– *Sense transparència en les decisions*, per manca d'obligacions en programació, planificació i manca també de compromisos clars d'actuació (nivells de participació pública en l'ensenyament, quantitat de zones verdes per ba-

rris...)

Poc control i participació per part dels barris, la qual cosa es greu en municipis grossos.

02. Els nivells político-administratius amb uns determinats objectius i criteris polítics i ideològics, i per tant la situació actual poden portar com a conseqüència alguns canvis en la distribució de competències, i per tant una nova distribució del poder polític i de l'administratiu.

02. En els *municipis grossos*, especialment Barcelona, s'ha parlat de la necessitat de "participació" i "control" dels barris en les decisions de l'Ajuntament. Aquest control i participació es podria organitzar, al menys, de tres maneres: – els barris tenen una certa participació i veu (són escoltats). També la gestió i les decisions s'expliquen o especifiquen per barris.

– en els barris s'hi fan algunes funcions o competències que en part es decideixen a l'Ajuntament i en part als barris. Sempre caldrà establir qui té la darrera paraula (és a dir, el poder polític bàsic).

– en els barris es decideixen uns "aspectes" o competències i en l'Ajuntament uns altres. En el primer cas es tractaria de "participació"- "consulta", en el segon de "descentralització" i en el tercer hi hauria "dos nivells de govern local" amb autonomia política, la pregunta que ens podria interessar seria:

¿quines divisions de barris es necessiten en cada cas?

i també, ¿servirien les divisions administratives actuals (districtes, barris o seccions censals)?

¿Els tres tipus d'organització necessitarien la mateixa divisió territorial?

03. La *discussió comarcal* s'ha plantejat des de diferents punts de vista, que conflueixen a posar en relleu uns "desequilibris o desigualtats comarcals" (renda, oportunitats de treball, accés als equipaments públics, concentració de població, treball i noves activitats econòmiques...) d'unes comarques respecte a d'altres (10), en part a causa del funcionament xuclador de la macrocefàlia barcelonesa o barcelonoide". S'ha demanat, amb diferents colors i continguts, un "poder comarcal". La pregunta podria ser: ¿per a decidir *què i en quins territoris*?

D'alguna manera aquesta discussió és semblant a la dels barris de Barcelona, perquè des de la Generalitat es pot pensar en termes de "participació", "descentralització" o "comarques amb una certa autonomia política". La capacitat de resoldre *problemes comarcals* amb una nova organització político-administrativa dependrà que les causes d'aquests problemes siguin o no a cadascuna de les comarques, de les decisions que es prenguin, i dels recursos disponibles.

04. Finalment, s'ha de plantejar un quart tipus de problemàtica territorial, que seria la de les *àrees metropolitanes*. Es tracta d'uns termes municipals-administratius amb població resident i activitats que tenen una forta relació entre ells (de residència-treball, compres de tot tipus, inter-industrials...) i que el creixement urbà es produeix físicament enganxat. La gestió i planificació de molts serveis i infraestructures (transport, clavagueres, aigua, mercats, escorxadors...) no es pot fer en els estrets límits municipals, i un estricte criteri d'eficàcia obligaria que molts d'aquests serveis públics es donessin col·lectivament. Recordem que l'equip planificador de l'Àrea Metropolitana (1965) va demandar un "organisme de gestió metropolitana", tal com ja existeix a d'altres àrees metropolitanes del món. A Barcelona tenim la Corporació Metropolitana, amb possibilitats legals de gestionar molts serveis comuns o "competències" (algunes que ara són de l'Administració Central i moltes que vindrien dels Ajuntaments) i amb "competències" reals només de planificació de l'ús del sòl, taxis i escombraries (eliminació), però que com a organisme polític té "representació de segon grau". En el cas de Barcelona, la necessitat de plantejaments polítics i administratius metropolitans s'afegiria a la necessitat de descentralització per barris. D'altra banda, moltes parts del territori català tenen araja, relacions internes importants pel viatge residència-treball diari.

0.5 Mirant de resumir i sistematitzar, ens trobem, doncs, amb els següents tipus de *problemes*, que una reorganització administrativa de l'esglaió local i una descentralització (o traspàs de competències) des de la Generalitat podria ajudar a resoldre:

- Ajuntaments massa petits (en poblament i recursos), per a poder tenir una mínima estructura administrativa que millori les condicions de vida local.
- Un nombre molt gros d'Ajuntaments que fa molt difícil l'ajuda i la intervenció (amb criteris clars) des de la Generalitat.
- Alguns Ajuntaments massa grossos on hi ha la sospita que es pugui donar ineficàcia administrativa, amb dificultats de conèixer tota la problemàtica territorial, i on, en qualsevol cas, hi ha demanda de descentralització.
- Unes competències que avui tenen els Ajuntaments i que pels seus requeriments tècnics i per la problemàtica territorial de molts indrets de Catalunya, necessiten d'uns àmbits de gestió més grossos que els municipis actuals en molts casos.
- Unes desigualtats territorials dins de Catalunya, però que tenint en compte les causes que les generen (decisiones del sector públic, funcionament del mercat i decisions privades, diferents

dotacions de recursos primaris, relleu, clima,...), demanarien actuacions des de la Generalitat, amb "competències" de la Generalitat.

0.6 Ens trobem també amb un conjunt de *requeriments o necessitats* (i àdhuc limitatius) de caire polític i tècnic, que són principalment:

- Demanda d'autonomia local (acostar les decisions a l'usuari directe), i també de poder comarcal intermedi entre l'esglaió local i la Generalitat. Això exigeix gairebé eleccions directes per als diferents esglaons político-administratius, que es creïn.
- Necessitat de fer "viabls" amb recursos i aparell tècnic-administratiu, els municipis més petits.
- Que a cada esglaió hi hagi un conjunt de competències públiques que puguin afectar la problemàtica territorial i social, sempre que no s'hi hagi d'incidir des de la Generalitat.
- Desig que qualsevol reorganització político-administrativa no ens costi massa diners.
- Necessitat que cada esglaió político-administratiu tingui a sota (encara no necessàriament subordinats) un nombre limitat d'unitats per a facilitar la tasca de planificació, control, ajuda, distribució de recursos i coneixement de la realitat.
- Aconseguir el màxim d'eficàcia administrativa, mesurat en transparència de la gestió pública, rapidesa de la gestió i despeses unitàries; i coordinació de l'activitat pública.

07. Però també ens trobem amb unes *realitats socials i territorials*, produïdes principalment en els darrers vint anys:

- L'entitat de molts projectes territorials i infraestructurals amb àmbits d'influència directa grossos.
- Els canvis d'accessibilitat resultant de les noves autopistes o carreteres (i túnels), i també d'aquells en construcció o previstos.
- L'augment constant de la motorització privada, i del transport públic.
- El canvi d'escala del fenomen urbà, com a relació periòdica de persones i activitats i que fa que trobem relacions residència-treball-compra-cultura-lleure superiors als àmbits locals.

08. Tota la problemàtica anterior portaria a la necessitat d'encetar la *discussió sobre els temes següents*:

- redistribució de funcions o "competències" a diferents nivells de l'aparell de l'Estat.
- reorganització dels límits territorials dels organismes polítics, i àdhuc dels municipis actuals.
- *esglaons de poder* inferiors a l'Administració Central: "Generalitat" i "govern local", i relacions entre ells.
- participació-control i eleccions a cada esglaió.

— “finances” i “funcionariat” a cada esglaó.

09. “Funcions”, “Esglaons d’organització”, “graus d’autonomia” (distribució de competències), “finances”, “participació i control del ciutadà”, “funcionaris” i “relacions entre esglaons o entre organismes polítics que tenen poder de decisió”, constitueixen el producte final de tota proposta político-administrativa.

10. Una reorganització político-administrativa altera alguna part de l’aparell de l’Estat, en produir canvis en la distribució de competències, en els recursos, o en la participació de les persones, té un contingut político-ideològic molt important. Una reorganització político-administrativa *no predisposa decisions concretes en un sentit o en un altre, sinó que només estableix els canals perquè és produeixin*. La possibilitat d’incidir sobre problemes existents per part d’un organisme político-administratiu depèn de si té facultats-competències i recursos per afectar les causes i efectes d’aquests problemes, però també de les decisions que prengui. La distribució de competències d’un esglaó, respecte al total de competències públiques i respecte a totes les activitats socials, així com els seus recursos, indiquen *el grau de poder polític i d’autonomia* d’aquell esglaó. Les formes de control, participació o informació a les persones, indiquen *el grau de democratització d’aquell esglaó*. Les possibilitats de transformar l’aparell de l’Estat o la societat a partir d’un esglaó polític depèn tant del poder polític que tingui, com del grau de democratització, com de les decisions que prengui.

4. Primeres conclusions sobre el producte final la proposta metodològica.

01. La discussió anterior es pot sistematitzar en les següents conclusions:

A. Una divisió territorial del nivell que sigui, i independent del seu contingut, ha de partir de quina *funció* o funcions ha de complir (“servitud”) i quins *objectius o criteris polítics* (organització de l’aparell polític de l’Estat, acostar decisions...) ha de satisfer.

B. Una divisió territorial pot tenir *finalitats administratives* i servir per a “administrar” les decisions d’un organisme polític, o per altra banda tractar-se d’un *esglaó polític de l’aparell de l’Estat amb “autonomia”*. Ambdues funcions poden exigir divisions diferents: en el primer cas, hi poden haver diferents divisions territorials per cada tipus de funció o competència; en el segon cas, aquell esglaó polític té un *conjunt de competències* alhora (a dins de cada unitat territorial s’hi exerceixen totes les competències).

C. Una divisió territorial va lligada a una *reforma político-administrativa*, i per tant ha de plantejar paral·lelament els seus elements bàsics d’aquella (que alhora actuaran com a condicionants): “relacions amb els esglaons polítics superiors i inferiors”, “competències” i “recursos-finances”. Adicionalment, ha de contemplar també: “eleccions”, “participació-control-revocació”, i “aparell burocràtic o funcionaria”. I també, que dins del tema de l’Administració Local, si hi ha d’haver més d’un esglaó amb autonomia.

D. *Els problemes socials-econòmics-territorials-polítics* tenen causes derivades tant de l’organització político-administrativa de l’aparell de l’Estat, com del funcionament del sistema de mercat. Alguns d’aquests problemes podrien ser tractats amb canvis de límits territorials (ex: en part, el de les àrees metropolitanes), d’altres amb canvis i traspàs de competències a esglaons inferiors (ex: el de la manca d’autonomia dels Ajuntaments), però que normalment, si es vol incidir en les causes reals es necessitarà d’un traspàs de competències cap al sector públic, perquè les causes són les decisions del sector privat.

E. La voluntat que tothom participi en les decisions polítiques i en el seu control ens pot portar a *unitats territorials “petites”*; la necessitat d’incidir en les “causes” dels problemes (criteri d’àmbit rellevant: aquell que conté les causes), de garantir una eficàcia administrativa-econòmica-burocràtica, i de coordinar les decisions públiques, ens portaria a *unitats territorials més grosses*. Aquests requeriments s’han de fer compatibles amb la qüestió dels objectius o criteris polítics. La distribució de competències i sub-competències obeeix també a criteris polítics.

F. Tota proposta político-administrativa s’aplicarà a una *realitat existent del territori*, que té unes determinades característiques a cada lloc, de població, activitats econòmiques, superfície-orografia, relacions, accessibilitats “a” i “des de”, i principalment algun tipus d’història comunitària; i tot això en una dinàmica actual i futura. Alhora una proposta político-administrativa pot variar en el futur la realitat del territori en concentrar, disminuir o augmentar el poder de decisió en parts específiques d’aquest territori.

02. Les conclusions anteriors ens porten a la següent PROPOSTA METODOLOGICA o temes d’estudi i reflexió a endegar per establir una divisió territorial dins de Catalunya:

1. *Objectius polítics* de la divisió territorial o de la nova organització político-administrativa per sota de la Generalitat.

2. *Hipòtesis d’organització, competències i recursos de la Generalitat*; marge que cada hipò-

tesi dona als esglaons polítics inferiors. Divisions territorials necessàries per a les competències de la Generalitat.

3. *Problemes territorials* amb referència al lloc (s) on es produeixen; causes i àmbit d'influència.

4. *Criteris d'eficàcia* per a l'exercici de competències i sub-competències públiques, amb referència a possibles esglaons polítics i esglaons administratius, des de la Generalitat (inclusiu) cap a baix.

5. Estudi detallat de la *realitat fisico-econòmica-social* del territori: distribució del poblament, municipis enganxats, accessibilitats per carreteres-autopistes, trens, autobusos, orografia, relacions actuals i previsibles, història comunitària, estudi límits a País Valencià i Aragó...

6. *Nombre d'esglaons* d'Administració Local i distribució de "competències" a cada esglau, segons criteris polítics, criteris d'eficàcia administrativa i problemes territorials.

7. *Funcionaris locals*: necessitats per a diferents tipus de serveis, formació, nombre, cost...

8. *Finances locals*: cost dels diferents serveis o competències, estudi de possibles impostos, criteris assignació de recursos...

9. *Instruments de participació control* i sistemes d'eleccions, a cada esglau local.

10. *Recull bibliogràfic*: sobre descentralització de serveis, traspàs de serveis, eficàcia en la prestació de serveis i competències, organització de l'Administració Local i autonomies regionals-nacionals a l'estranger.

5. Per una Generalitat descentralitzada: hipòtesi de treball sobre l'organització territorial de Catalunya. (11)

5.1. Introducció

01. Parlar d'una Generalitat descentralitzada no suposa la intenció de buidar-la de contingut sinó el desig que les "coses públiques" de Catalunya funcionin més bé i també que els catalans no trobin massa lluny la plaça de St. Jaume.

02. Partint d'unes hipòtesis sobre el contingut de la Generalitat, ens preguntem quin pot ser el ventall de possibilitats per a traspasar a l'esglau político-administratiu local algunes de les competències que rebrà la Generalitat, segons uns certs criteris que anomenem "polítics" i "tècnics" i després de sospesar els avantatges i els inconvenients del fet que es mantinguin a la Generalitat (Govern i Parlament de Catalunya). Analitzem després les dificultats dels Ajuntaments actuals per a rebre competències, així com els problemes, segons diferents problemàtiques territorials, per a exercir les actuals. Pensem després en l'abast que podrien

tenir els diferents esglaons d'administració local i les possibles distribucions de competències, per acabar amb una reflexió sobre el fet metropolità de Barcelona, i amb un primer dibuix, que podria servir ja de base per a la discussió.

03. Del paper en surten més que res incògnites, problemes i vies d'investigació, estudi i discussió política. Sabem i volem que l'esborrall sigui controvertit, però creiem que s'han d'assumir responsabilitats professionals i hem de començar a "mullar-nos". Les limitacions són moltes, àdhuc per un primer paper; cal esmentar especialment el detall molt agregat de les competències (pensem que els acords-proposades de la Comissió Mixta només en matèria d'Indústria, parlen ja d'unes 36 facultats), la manca d'estudis del funcionament i administració dels diferents sectors, o la consideració que caldria als fets històrics, físics o de relacions humanes i territorials actuals.

04. Caldria preguntar-se també el paper o la funció que hauria de tenir la proposta respecte a "finances" i respecte a "aparell burocràtic" en un tema de reorganització o canvi de l'esglau local. Per un cantó, donada la proposta de divisió i distribució de competències i els canals d'elecció-participació-control, es tracta d'establir un sistema financer i funcional que compleixi uns certs criteris, com per exemple eficàcia, claredat, suficiència o progressivitat, i en aquest sentit són una conseqüència de les primeres decisions. Però d'altre cantó, els aspectes de finances i aparell burocràtic constitueixen un test de coherència d'una proposta inicial de nivells i distribució de competències i delimitació, ja que caldrà saber quanta despesa adicional es necessita (o si socialment s'accepta per les millores que representa), o bé si hi ha prou personal preparat (o els programes de formació i reciclatge que caldria endegar).

05. Finalment s'ha d'insistir que aquest document és una hipòtesi de treball, que en forma de ponència ha servit de base de discussió dins la Societat Catalana d'Ordenació del Territori. És del tot imprescindible no sols endegar els estudis que ja s'esmenten per donar més llum a la hipòtesi sinó també desenvolupar les alternatives no estudiades i àdhuc pensar en com canviaria aquesta hipòtesi de treball en el cas que alguns supòsits no es complissin (el més important és aquell sobre les competències de la Generalitat mateixa). L'exercici intenta seguir l'esquema metodològic presentat abans, encara que sense els estudis de base necessaris.

5.2. Competències de l'Administració Central que podrien passar a la Generalitat

01. La hipòtesi ha de ser per força optimista encara que a curt i mig termini costi de creure; però ha de ser optimista si ho mirem a un termini un xic llarg, ... per exemple 100 anys.

02. En lloc de citar totes les competències que poden arribar, pensem en *quines difícilment arribaran*:

- Les infraestructures de transport (carreteres, aeroports -?-, trens...) d'àmbit estatal.
- Legislació sobre algunes qüestions d'energia.
- Es preveu molts problemes en totes aquelles competències que afecten el funcionament i transformació del sistema econòmic com les ordenacions sectorials, regulació del sistema financer, determinacions de preus o recursos naturals (conformemnos pensant que ja els ho pendrà el Mercat Comú; i que, almenys, es podria estirar alguna gestió o control si no es pot tenir la facultat legislativa), fiscalitat o intervenció sobre les empreses I.N.I.
- Difícilment arribarà gran cosa d'Ordre Públic i Justícia.

03. Fora d'aquestes competències han de quedar àmplies facultats legislatives o de gestió en les Vies de Tràfic, Urbanisme, Ensenyament, Sanitat, Cultura, Joventut, Esport, Medi ambient, Transport Públic, Serveis Socials, Vivenda, i Finances, facultats parcials en Administració Local, Justícia, Indústria, Treball, Comerç i Agricultura.

5.3. Inconvenients i avantatges d'una concentració de competències a la Generalitat

01. Els *avantatges* que es podrien esmentar en el nostre cas per a afavorir tendències centralitzadores es basarien en les següents possibilitats:

- De conèixer millor les prioritats sectorials i territorials en tot l'àmbit de Catalunya.
- De millor control pressupostari.
- D'evitar possibles corrupcions locals.
- D'un control més directe per part del Parlament.
- D'un cost més petit de l'aparell administratiu-burocràtic.
- De passar més fàcilment a la Generalitat els funcionaris de l'Administració Central.
- De fer una planificació (o decisió de futur) amb més instruments de gestió posterior.

02. Es tracta en qualsevol cas de "possibilitats" que caldrà estudiar en cada competència per separat, jutjant-les amb criteris polítics i tècnics, i tenir especialment en compte que l'organització centralitzada porta a la implantació

d'una xarxa d'organismes perifèrics-territorials amb delegats de la Generalitat en cada demarcació.

03. Els *inconvenients* que es podrien adduir a una concentració de competències a la Generalitat, i que a nosaltres ens semblen justificats, serien:

- No donar resposta a la demanda de més autonomia municipal, ja que ens trobem amb uns Ajuntaments amb molt poques competències.
- No donar resposta, o donar-la negativament, a la demanda de poder comarcal.
- Dificultat del Govern i de l'Administració de la Generalitat per a conèixer tota la realitat catalana, i que els òrgans perifèrics-territorials superarien aquesta dificultat més malament que els òrgans polítics locals.
- Moltes decisions de la Generalitat tindrien una clara incidència local i no hi podria haver en aquests casos control i participació local (encara que el control el faria el Parlament).
- La distribució de recursos entre diferents territoris podria ser menys clara i més arbitrària si es fes de forma centralitzada.

04. El fet que hi hagi inconvenients i avantatges no vol dir que les possibilitats úniques siguin o tot centralitzat o tot descentralitzat. Dependrà dels criteris que es facin servir per a la valoració i dependrà també de cada competència pública en particular. En principi, però, els autors creuen en un esglaió local amb moltes competències i recursos.

5.4. Possibles criteris "polítics" i tècnics per a decidir descentralitzacions o traspassos a l'esglaió local

01. L'ordre en el que s'esmenten no predisposa la importància que tenen. Diferents enfocaments polítics-ideològics, necessaris d'altra banda, poden variar la importància donada a cada criteri. Es tractaria de traspassar aquelles competències o facultats que complissin els següents criteris o objectius:

- Exigències, variament expressades, d'autonomia comarcal (problema: quines comarques?)
- Exigències socialment expressades de descentralització dins de la gran ciutat (problema: quins barris?)
- Exigència, socialment expressada, d'autonomia local real perquè els Ajuntaments tenen molt poques competències.
- Que l'esglaió local de poder polític pugui incidir al màxim en les qüestions públiques que l'afecten directament.
- Que es tracti de competències amb efectes territorialment aïllables, però que aquests efec-

- tes siguin més o menys tipificats i uniformes.
- Que la determinació de prioritats ha d'estar molt a prop de les persones.
 - Que els organismes locals puguin ajudar al màxim a col·laborar en la solució de problemes territorials i socials actuals.
 - I en general, que tota competència pública que es pugui fer a un esglaió no es decideixi a l'esglaió superior.
02. Pensem que aquests criteris no porten a organitzacions político-administratives úniques. Almenys es podria materialitzar de tres maneres:
- Dotant a l'esglaió local i als supra-locales de competències amb autonomia política de decisió.
 - Establint mecanismes de representació local als òrgans perifèrics de la Generalitat, o
 - Tenint un Parlament amb dues Càmares, una de les quals sigués la de les "Comarcalitats".
- Ens decantaríem per la primera possibilitat en la mesura que és la persona qui té poder polític i que el delega, quan és necessari, a organismes superiors.
03. L'aplicació dels criteris esmentats podria donar una primera llista de competències a traspasar a l'esglaió local (ara tractat com un agregat) tot i establint com a principi general que la legislació, el control, les aprovacions finals, o les decisions sobre aspectes conflictius interlocals (i en alguns casos la planificació), quedarien en mans de la Generalitat, deixant normalment a l'esglaió local la planificació i la gestió.
- Podrien ser:
- Plans d'ús del sòl.
 - Gran part dels centres públics d'ensenyament.
 - Nivells més baixos dels serveis sanitaris.
 - Gran part dels serveis socials (guarderies, vellesa, reinserció social...).
 - Distribució de beques escolars.
 - Cultura.
 - Vivenda.
 - Subvencions i instal·lacions esportives.
 - Recaptació d'impostos locals.
04. En general les competències que podrien passar a l'esglaió local seguint uns certs criteris "tècnics" podrien ser les següents:
- aquelles que llur àmbit de servei té una influència directa local, però que varia segons competències. Així un centre d'E.G.B. afecta directament a 3-5.000 residents, mentre que un B.U.P. ho fa a 15-20.000.
 - aquelles competències que exigeixen un coneixement de la realitat que difícilment es podria tenir des de la Generalitat.
 - aquestes competències que tinguin uns "lindars" a un cert nivell territorial o de població, respecte a la despesa per unitat servida.
 - aquelles competències que actuïn de "causa" d'un determinat problema territorialment aïllable, segons el principi, que les planificacions només son efectives si es té la gestió i els recursos, és a dir les "variables instrumentals". També perquè el territori rellevant per a actuar sobre un determinat problema és aquell que té a dins la "causa" del problema.
 - aquelles competències que donades a esglaons locals puguin funcionar amb més eficàcia administrativa (mesurada pel cost, rendibilitat social o nombre de funcionaris).
 - aquelles competències per a les quals sigui difícil assignar territorialment els recursos de forma clara des de la Generalitat.
05. D'acord amb aquests criteris anomenats "tècnics" podrien ser traspassades a l'esglaió local almenys les següents competències (amb la mateixa observació ja esmentada de legislació, aprovació final i resolució de casos conflictius a la Generalitat):
- construcció i manteniment de moltes infraestructures de servei, en alta i en baixa.
 - redacció de Plans Directors i Generals.
 - gran part de la gestió de centres d'ensenyament de Pre-escolar, E.G.B. B.U.P. - C.O.U. i F.P.
 - Instal·lacions esportives.
 - control i gestió del medi ambient.
 - gestió de parcs forestals (explosos els grans).
 - vivenda: inversió directa, programes de rehabilitació, gestió de vivendes públiques.
 - incidència en la gestió de programes per a l'agricultura, la indústria, de desenvolupament o promoció de sòl.
 - gran part dels serveis socials (per a nens, per a la vellesa, per a la reinserció social...)
 - participació en la gestió de moltes instal·lacions sanitàries o programes d'informació sobre la salut.
 - Recaptació de tots els impostos locals.
06. Els estudis dels àmbits territorials rellevants per a cada una de les competències, en diferents situacions i problemàtiques territorials (zones metropolitanes, zones turístiques costeres, zones d'influència de projectes públics o privats, zones de nuclis petits i dispersos, zona de base agrícola-industrial...), i els estudis de l'eficàcia administrativa, ens donaran informació sobre els esglaons locals que podrien sortir (a part d'aconsejar traspassos) i sospitem que

almenys sortiran dos gran tipus de territoris rellevants; el primer per a la planificació i les competències sobre infraestructures i els serveis d'àmbit gros, i el segon per als serveis més personals.

07. Quines són les competències que tenint repercussions territorials es quedarien a la Generalitat? En principi podria tenir tota la legislació, el control, la planificació general i les aprovacions finals de moltes facultats esmentades abans.

En concret podrien quedar-s'hi:

- Xarxes d'infraestructures de serveis d'àmbit nacional.
- Xarxes d'infraestructures de transport d'àmbit nacional.
- Captació d'aigües.
- Concessions a privats en qüestions d'infraestructura.
- Control de platges.
- La major part d'aspectes que afecten l'activitat econòmica (agricultura, turisme, indústria, comerç, treball, recursos naturals...) ja que només de forma centralitzada serà possible prendre les decisions i utilitzar els recursos amb objectius de compensació inter-territorial i de tota Catalunya.

5.5. Dificultats dels Ajuntaments actuals per a rebre competències de la Generalitat i validesa dels límits municipals actuals per a les competències locals

01. Fins ara s'ha intentat argumentar que l'esglaó de govern local a més a més de les competències que ara ja té (Policia Municipal, transport urbà, obres d'urbanització, escombraries, vies de tràfic, concessions de taxis, escorxadors, cementiris, manteniment de les obres d'urbanització, mercats, serveis d'enterrament, neteja, ordenació del tràfic, gestió de sòl, manteniment de centres escolars, recaptació d'impostos, planificació de l'ús de sòl, concessió de llicències...), hauria de tenir un conjunt de competències que amb una previsió optimista pensem que tindrà la Generalitat.

02. Les següents preguntes sembla que podrien ser (tot i pensant que ja s'han fet les eleccions municipals):

- ¿Quins problemes tenen els Ajuntaments actuals (o més genèricament la legislació sobre el govern local i les delimitacions municipals) per a donar amb eficàcia els serveis, els pocs serveis, que avui tenen l'obligació legal de donar?
- ¿Podrien aquests (Ajuntaments rebre i gestio-

nar amb eficàcia (ja hem vist que es pot mesurar per criteris polítics i tècnics diferents) els serveis que li traspassaria la Generalitat?

03. Els problemes que s'esmenten tot seguit poden servir per a donar elements per la resposta a les preguntes anteriors:

- Els Ajuntaments actuals presenten un sistema fiscal que hom sospita insuficient per a les competències actuals, però també que dona diferents nivells de servei perquè el potencial de recaptació (bases fiscals) són diferents, havent-hi doncs Ajuntaments més pobres (o més rics) que d'altres.
- Manca en molts casos d'un aparell tècnic-burocràtic per a fer front a la mateixa problemàtica territorial, social i econòmica (cas d'un municipi petit que es receptor d'un polígon gros de vivendes).
- Nuclis de població massa petits per a garantir un mínim aparell administratiu i tècnic o una base fiscal mínima.
- En alguns casos, nuclis de població massa grossos per a garantir la relació participació-control del ciutadà (sobre passada l'escala humana?), o que difícilment permeten un coneixement de la realitat per a configurar-la i transformar-la.
- Transgressions urbanístiques en major escala en un municipi limítrofe d'un altre amb més control.
- Competències, ara en els Ajuntaments que en algunes zones i a causa de la realitat urbana i a l'escala del fenomen humà com a fenomen de relació, ha superat 'l'escala local municipi-Ajuntament-límit administratiu'. Criteris tècnics de gestió demanen un àmbit més grossos (per exemple: transport urbà, xarxa de clavegueres en alta, eliminació d'escombraries, taxis, mercats centrals, escorxadors, planificació de l'ús de sòl...).
- Un nombre tan gros de municipis com l'actual (prop de 1000 dels quals uns 700 no superen els 2000 habitants) fa difícil conèixer les necessitats existents, la distribució d'ajudes des de la Generalitat o senzillament assistir a una reunió amb el Conseller d'Ordenació del Territori (on posaria 1000 alcaldes?).

04. Els Ajuntaments tenen una història i una tradició innegables. Però potser cal pensar en uns certs canvis, que compatibilitzin tradició, eficàcia i més autonomia local.

5.6. Esborral de propostes i particularitats

01. Donades les competències actuals dels Ajuntaments, les resultants d'una possible descentralització, i dels requeriments necessitats esmen-

tades, tindríem almenys dues *possibilitats d'organització*:

- Generalitat i un únic esglaió local, encara que amb variacions de les delimitacions municipals actuals.
- Generalitat i dos esglaons locals.

02. Ens sembla que aquesta segona possibilitat satisfà millor els criteris esmentats, i ens hem decantat per desenvolupar-los. Seria necessari, però, desenvolupar la primera i àdhuc passar per les possibilitats d'organismes de la Generalitat amb representació local, o d'esglaons supra-locales amb representació indirecta. Els estudis sectorials, el millor coneixement de la realitat territorial, les necessitats que se'n derivarien respecte a finances i aparell burocràtic, diferents criteris polítics i la discussió pública, s'encarregarien de matisar-la o canviar-la. És difícil pensar en més de dos esglaons amb autonomia política per sota la Generalitat, especialment per la complexitat de gestió que portaria.

03. Aquests dos esglaons, els anomenarem: "*primer esglaió local*" aquell que està més a prop del ciutadà, i que és el més petit i "*segon esglaió*" o *esglaió supra-local* a l'altre. La discussió que segueix fa referència a la distribució de competències, a la determinació de la població i àmbits territorials màxims i mínims i a les delimitacions territorials resultants, repetint que les decisions no són lineals sinó que són afectades les unes per les altres.

04. Per a la distribució de competències es podrien fer servir els mateixos criteris "polítics" i "tècnics" aplicats per passar competències des de la Generalitat cap a baix, encara que aquest cop a una escala territorial més petita, i que eren principalment: incidència espacial per l'àmbit de servei, capacitat de coneixement i que tot allò que pugui eficaçment estar en un esglaió no estigui en el superior (fent les consideracions de la necessitat de coordinació entre els dos i l'existència d'organismes polítics elegits directament).

05. Les *competències* que podrien estar al *primer esglaió* serien:

- Policia-Municipal.
- Recaptació de tots els impostos locals.
- Control ambiental.
- Ensenyament: Pre-escolar i E.G.B. (sòl, construcció, manteniment i contractació de mestres; distribució de beques, transport escolar).
- Sanitat: unitats assistencials bàsiques: ambulatoris, informació sanitària.

- Serveis socials: guarderies, instal·lacions per a la vellesa, reinserció social.
- Mercats.
- Estadística Municipal.
- Taxis.
- Cementiris.
- Recollida d'escombraries.
- Serveis d'enterrament.
- Cultura.
- Neteja Urbana.
- Edificis d'interès cultural.
- Conservació de carrers i d'infraestructures d'aquest nivell.
- Conservació de la vivenda pública.
- Zones esportives.
- Urbanització de carrers i infraestructures d'aquest nivell.
- Gestió del sòl per les competències anteriors.
- Planificació de l'ús del sòl al nivell més baix.

06. Les *competències* que podrien estar a l'*esglaió supra-local* podrien ser:

- Infraestructures de transport rellevant a aquesta dimensió.
- Infraestructures de servei rellevant a aquesta dimensió (aigua, clavegueres, depuració...).
- Transport públic.
- Mercats Centrals.
- Eliminació d'escombraries.
- Escorxadors.
- Sanitat: Hospitals regionals (hospitals especialitzats seria Generalitat), amb molta coordinació i control superior.
- Vivenda (amb control a l'esglaió primari per distribuir vivendes públiques).
- Extinció d'incendis.
- Gestió de sòl per a les activitats inter-locales.
- Promoció de sòl industrial, terciari i residencial en coordinació amb la Generalitat.
- Planificació de l'ús del sòl (nivell de Pla Director i Pla General).
- Parcs Forestals (no Parcs naturals "grossos").

07. Fixem-nos que gran part de les infraestructures i planificació més general estan al segon esglaió, i que els serveis més personals a l'esglaió més proper a l'usuari (pensem en el dia que llegirem que l'Ajuntament de St. Feliu de Pallarols-Les Planes convoquen o demanen un director per al seu centre d'E.G.B., en lloc de trobar-se'l anomenat). Al segon esglaió s'hauria d'assegurar la coordinació de moltes activitats públiques que puguin tenir efectes supra-locales, assenyalant la necessitat de tenir prou recursos i aparell administratiu per a intervenir en la seva problemàtica territorial, excepte en aquelles activitats (les mesures per a evitar desigualtats territorials, la promoció de l'activitat econòmica, o l'ordenació sectorial en se-

rien exemples) que demanen visió i gestió nacionals. Aquestes serien també raons per a justificar dos nivells en lloc d'un, ja que en aquest darrer cas les unitats locals haurien de ser molt grosses per a tenir-hi sentit les tasques de planificació, coordinació i gestió d'infraestructures, amb govern local molt llunyà del ciutadà.

08. La següent qüestió després dels esglaons i de la distribució de competències, seria la *determinació de nuclis i àmbits territorials*. Els criteris (i la seva justificació) que podrien servir pel primer esglaió serien:

- Nuclis d'un poblament màxim de 150.000 a 300.000 persones (zones metropolitanes), que semblen límits màxims per al coneixement de la realitat local, i per a les relacions personals.
- Nuclis mínims de 3 a 5.000 persones (en zones disperses), com a poblacions que podrien garantir un començament d'estructura administrativa (tinguem en compte, que a Catalunya tenim només uns 88 municipis més grossos de 5.000 perosnes i uns 150 més grossos de 3.000).
- Superfícies màximes de 2-5 Km., en plans des del límit al centre (amb termes municipals de 30-80 Km².), i de 10-20 minuts com a distàncies màximes en transport públic i privat per a usos periòdics.

09. En xifres això ens donaria uns 30-40 municipis o primers esglaons a la zona metropolitana de Barcelona, i uns 250-300 a la resta de Catalunya, fins a una xifra de 350 municipis per a tot Catalunya, fins a una xifra de 350 municipis per a tot Catalunya (amb 350 secretaris d'Ajuntaments ja anem ben servits!), en lloc dels 1.000 municipis actuals...

Per a la delimitació caldrà tenir en compte els fets físics, els fets històrics, l'existència de centres d'activitat social acutal, els resultats de l'estudi de despeses dels diferents serveis públics per persona, i especialment la voluntat dels residents.

Les grans xifres en superfície podrien ser:

- Catalunya 32.000 km².
- Zona metropolitana: 3.000 Km² (70 Km² per municipi).
- Comarca de Barcelona: 480 Km². 10-15 esglaons locals. 30-40 Km² de mitjana.
- Fora de la zona metropolitana: 29.000/300 - 90 Km² de mitjana per municipi.

10. ¿Quins criteris podríem fer servir per a *delimitar el segon esglaió* o esglaió supra-local?:

- Tenir un nombre no massa gros d'unitats per a reduir despeses de l'aparell burocràtic i tècnic.
- Que siguin àmbits rellevants de l'escala de moltes activitats humanes actuals (àdhuc en comarques amb poblament no concentrat i base industrial-agrícola), com residència-treball-cultura-compra (20-30 km. de radi).
- Que puguin ser recorregudes amb mitja hora de vehicle privat dels límits fins al centre (20-40 km.).
- Que siguin l'àmbit d'influència de projectes econòmics, o infraestructurals, i de problemàtiques territorials.
- Un nombre no massa gros per a poder ser interlocutors de la Generalitat en un moment donat, facilitar la desagregació de plans per tot Catalunya, i potser ser els mateixos territoris dels òrgans perifèrics de la Generalitat.
- Que tinguin, si és possible, més d'un centre d'activitat social de certa entitat.
- Una població mínima al voltant dels 100.000 residents, com a llinar a partir del qual apareixent moltes activitats terciàries amb cert caire de centralitat.

11. En el camp de les xifres i després d'algun tempteig amb el llapis, en sortirien 15-20, amb poblacions i superfícies variables segons els diferents indrets de Catalunya, i també amb molts punts foscos (el plànol que seguit es presentarà correspon a una primera hipòtesi de delimitació d'aquest segon esglaió).

12. Queden però, en la qüestió de les delimitacions, dos punts conflictius i no gens fàcils. El primer és on es localitzaran els serveis administratius i polítics dels òrgans supra-locales i dels locals en aquells casos de més d'un nucli de poblament; es podria dir que per a molts serveis no hi ha necessitat que estiguin en el mateix edifici, i que podrien estar a nuclis diferents de població; la decisió sempre serà difícil i segons quina sigui la decisió s'afavoriran unes parts del territori més que les altres. L'altre qüestió conflictiva és la de si les unitats de 150.000 - 300.000 persones no es menja tota la riquesa de la vida de barri, a les aglomeracions grosses, ja que el barri (de 10 a 50.000 persones) és l'àmbit on molts problemes públics es senten i es discuteixen, encara que aquestes unitats simplificarien el diàleg dels barris amb l'organisme polític amb poblament de milions. En aquest cas es podria potser mantenir l'esglaió a la xifra esmentada, però establint quan es volgués un esglaió de participació-control-informació- i gestió d'alguns centres, per barris.

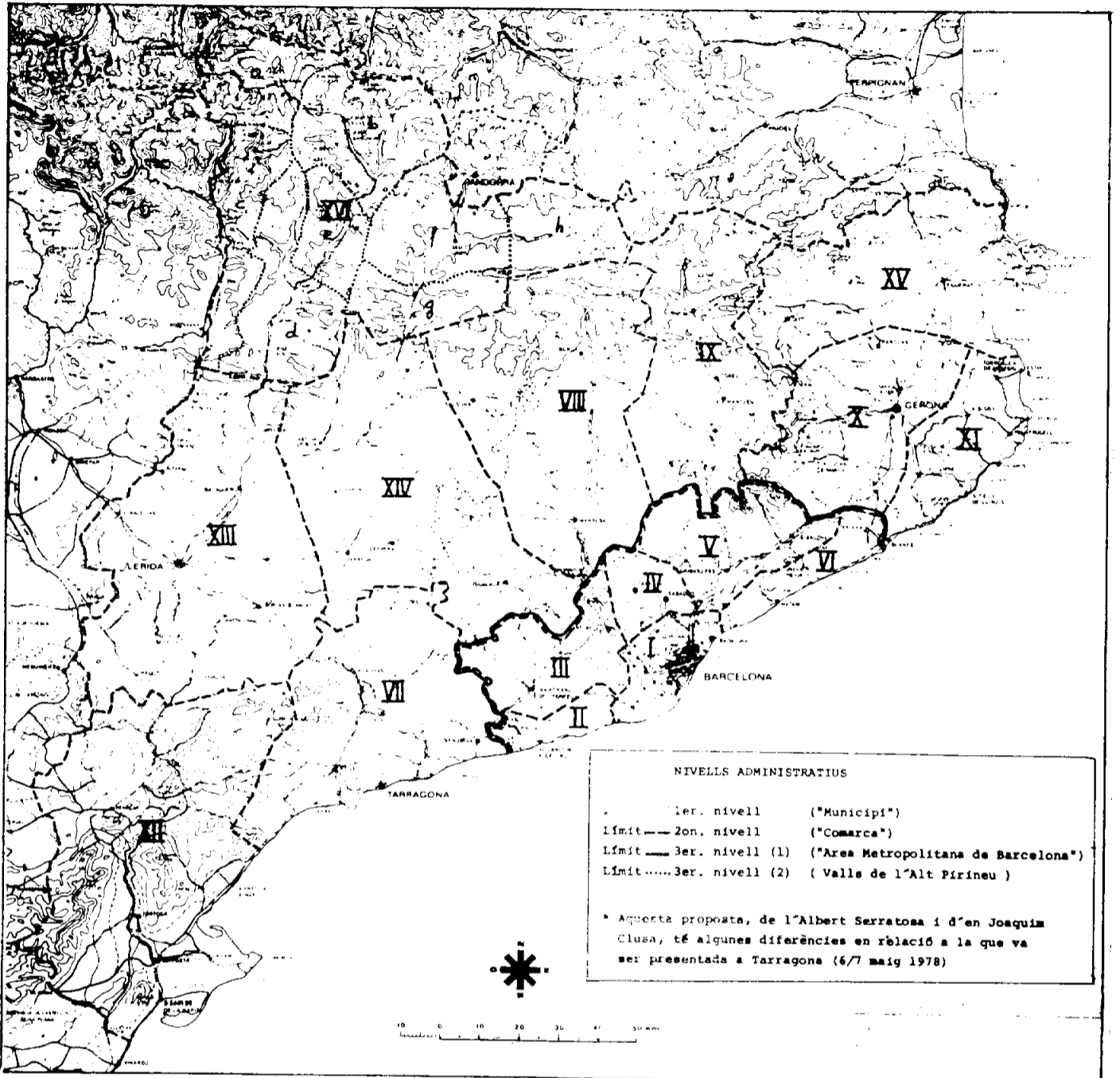
13. Abans d'entrar en l'esborrall de delimitació, caldria aturar-nos en les particularitats que

presenten algunes parts del territori català. Concretament la zona pirinenca i la zona metropolitana.

14. A les zones pirinenques ens trobem amb una gran dispersió de nuclis de poblament, la geografia i les comunicacions que dificulten una accessibilitat ràpida, i uns volums de població que fan difícil l'aplicació dels criteris anteriors. Pensem en aquest cas, que algunes competències del segon esglaió podrien passar al primer (vivenda, planificació del Pla General, xarxes d'infraestructures...) agrupant (amb les dimensions que hem vist abans) alguns municipis actuals. Però també per a garantir els mateixos nivells de serveis que a d'altres zones, molts serveis públics hauran de ser més cars i pagats per tot Catalunya (cas potser d'una xarxa d'helicòpters per a qüestions sanitàries, o de transport especial per a ensenyament).
15. En la zona metropolitana al voltant de Barcelona, l'aplicació dels criteris esmentats ens donaria un segon esglaió d'uns quatre milions de persones i el 80 per cent de l'activitat econòmica de Catalunya, a part de la dificultat de conèixer i administrar una realitat tan grossa. Si aquest organisme fos local seria un contrapès molt gros a la Generalitat, i si depengués de la Generalitat representaria una càrrega molt forta a part de garantir poc l'autonomia política (recordem l'exemple negatiu de la COPLACO de Madrid). Però també hi ha el fet que moltes de les activitats privades i públiques es produeixen especialment en aquest àmbit, i que per tant hi ha la necessitat de planificació i gestió d'algunes competències (especialment les infraestructurals) per a tot l'àmbit. Com a primera proposta arribem a:
- Sis unitats supra locals o de segon esglaió que serien la nova Barcelona, un Maresme un xic més gros, els dos Vallesos, i dues unitats un xic conflictives que agafarien alhora part del Baix Llobregat, Garraf i Alt i Baix Penedès.
 - Dins de cadascun dels esglaons supra-locales, màxim de 10 - 15 esglaons primaris, amb poblaments límit de 200-300.000 persones (que voldria dir també que l'actual terme i Ajuntament de Barcelona donaria lloc a 6-9 esglaons locals).
 - Un tercer esglaió político-administratiu (no d'elecció directa necessàriament, sinó amb representacions locals i de la Generalitat) amb la funció de coordinació, planificació de grans línies i *molt poques competències* (potser parcs forestals, transport, i grans xarxes d'infraestructures), i sense fiscalitat pròpia.
16. El mapa de la plana següent intenta ser una primera hipòtesi de delimitació, que ha surtit

per satisfer aquella "inclinació malsana" de fer servir planos i mapes quan es tracten temes territorials.

-
- (1) Generalitat de Catalunya, Conselleria d'Economia 1937, "La Divisió Territorial de Catalunya", Congrés de Cultura Catalana i Editorial Seix Barral, edició 1977, amb pròleg de Manuel Ribas i Piera.
- (2) No oblidem que la "planificació" és sempre una "competència" de la gestió o de l'Administració.
- (3) Encara que l'execució del planejament pugui correspondre a cadascun dels Ajuntaments que formen la "comarca".
- (4) Jeràrquicament controlen totes les altres delegacions ministerials en l'àmbit de les províncies, a més a més de tutelar els Ajuntaments i Diputacions.
- (5) Vegi's Maragall, P. i E., (1977), "Els treballadors de l'Administració Pública a Catalunya", *Taula de Canvi*, nº 5, pàgs. 80-97.
- (6) A Madrid ha parlat d'uns 200.000 funcionaris a l'Administració Central.
- (7) Vegi's Ros i Hombravella i Gasch, E., (1975), "Les relacions econòmiques de Catalunya amb l'exterior", a Sardà, et al., (1975), "L'Economia de Catalunya, avui", Banc de Bilbao, Barcelona.
- (8) La Competència política més important dels Ajuntaments es la determinació de l'ús del sòl per mitjà dels Plans d'Urbanisme perquè afecta el contingut de la propietat del sòl. Però comparat amb competències de l'Administració Central com determinació de preus agrícoles, regulació sistema bancari, relacions laborals, mass media... és molt poc.
- (9) Estem pensant, com a hipòtesi, que les eleccions municipals ja s'han celebrat, però que la legislació sobre l'Administració local, és la mateixa que ara.
- (10) Vegi's, Congrés de Cultura Catalana, J.Clusa (1977), "Algunes de les causes dels desequilibris territorials a Catalunya", *Taula de Canvi*, nº 6, de juliol-Agost, 1977 pàgs. 148-155.
- (11) La responsabilitat d'aquesta hipòtesi, correspon a Albert Serratosa i Joaquim Clusa, que la van presentar com a ponència a la reunió de Tarragona, de la Societat Catalana d'Ordenació del Territori, els dies 6 i 7 de Maig de 1978. Les ponències originals es poden consultar al Butlletí del CEUMT n. 5, Juny 1978, pàgs. 48-63.

Membres del grup d'Investigadors Catalans d'Història Moderna:

- Cases, Lluïsa.
- Dantí, Jaume.
- Díaz, Roser.
- Gil, Xavier.
- Lladó, M^a. Lluïsa.
- Preminger, Nuri.
- Prieto, Marita.
- Rovira, Joan Carles.
- Rueda, Carme.
- Valcarce, Carme.

L'ambit comarcal com a marc dels estudis Historics a Catalunya.

Primerament, i com a introducció, cal dir qui som. El grup d'Investigadors Catalans d'Història Moderna està format per deu membres, tots ells llicenciats en Història Moderna per la Universitat de Barcelona i lligats per un interès i una convicció comuns: la investigació històrica de Catalunya-centrant-nos en l'estudi a nivell comarcal dels segles XVI i XVII- i l'avantatge de treballar en grup, la qual cosa permet portar a terme projectes que individualment semblarien utòpics. Els dos fets principals del nostre treball són: en primer lloc, el fet de realitzar una investigació sobre l'edat moderna, i en segon lloc, el fer-la sobre una base comarcal.

La nostra voluntat està a contribuir al coneixement d'aquests dos segles segurament els menys coneguts de la Història de Catalunya, i fer-ho d'una manera més objectiva i científica a l'acostarnos a les fonts de cadascuna de les comarques, prescindint un xic de la hipotètica representativitat que puguin tenir unes altres fonts de tipus general. Es una realitat que la història de Catalunya s'ha fet en gran part des d'una perspectiva centrada a Barcelona. Això, per a nosaltres, comporta dos problemes: per una banda, que si rebutgem la història dels grans prohoms, també hem de rebutjar la centrada en els grans centres urbans, i per altra banda que les afirmacions vàlides per a aquets no ho han d'ésser, i en moltes ocasions no ho són, per a tots els indrets del Principat. El conjunt de tots els elements esmentats són els que ens han fet prendre la dicissió de dur a terme el nostre treball.

Passant al motiu concret de la nostra comunicació, diem, que intentarem veure la validesa del marc comarcal per als estudis d'història a Catalunya en totes les èpoques. Aclarim que el nostre punt de partida quan parlem de les comarques és la divisió feta per la Generalitat l'any 37.

La primera qüestió, i molt importat, que ens cal plantejar és què entenem per comarca, si és el mateix parlar de comarques naturals o geogràfiques i de comarques històriques. És un fet evident que per a qualsevol estudi històric és necessària l'existència d'un marc geogràfic difinit i ben delimitat al qual es refereixi la investigació. En aquest sentit emprar el marc comarcal suposa considerar-ho un àmbit geogràfic concret.

La divisió comarcal de Catalunya feta per la Generalitat va tenir en compte diversos factors, entre ells el geogràfic. Malgrat tot, és evident que la unitat geogràfica no és un fet comú de les comarques catalanes, doncs algunes tenen característiques ben diferenciades en els seus indrets mentre d'altres no solament són homogènies sino també molt semblants a les contigües. Tot i així, i en termes generals, l'entitat geogràfica comarcal és vàlida, però li manca l'ajut d'altres factors que la fagin diferenciable.

Per altra banda, aquest marc geogràfic té també una altra condició favorable per a la investigació històrica que és la seva extensió. Sembla clar que un marc excessivament gran és propici a afirmacions generals poc ajustades a la realitat concreta. L'extensió de la comarca, tenint present els altres factors, sembla molt acceptable per poder arribar al coneixement profund de la realitat que s'estudia. Unes dimensions mer reduïdes, donarien un resultat poc significatiu a part que li mancarien una sèrie d'elements que només es poden començar a apreciar a partir de l'àmbit comarcal.

Amb el que hem anat dient, ja queda clar que els aspectes geogràfics no són suficients per a determinar què és una comarca i quins són els seus límits. Aquí ja comença la possible diferenciació entre una comarca natural i una comarca històrica. L'altre element és l'econòmic, és a dir, el marc comarcal ha de tenir, i en la majoria de casos té, una unitat econòmica manifestada per les relacions de mercat que hi han.

Totes les comarques del Principat tenen com a mínim un mercat comarcal, localitzat normalment a la vila que fa de capital, que té una irradiació determinada, les dimensions d'aquesta, confirma l'extensió de la comarca. Reafirma la importància d'aquestes relacions el fet que a la comarca que hi ha més d'un mercat amb aquestes característiques, o en desapareix un, o de mica en mica es produïx la disgregació de dita comarca.

Aquesta unitat econòmica es reflecteix també en les produccions, normalment existeix un sector predominant que és el que dona un caràcter diferenciats a la comarca, sense que això suposi que hi hagi diversitat de produccions. L'existència del dit predomini contribueix a la unitat econòmica esmentada i a l'orientació concreta de la investigació històrica.

Es planteja ara un problema de no coincidència forçosa entre la comarca geogràfica i la comarca "econòmica", doncs malgrat que hi hagin llocs en que coincideixin, això no sempre passa. Davant d'aquest fet, la comarca històrica vindria delimitada per l'econòmica ja que la importància d'aquest factor és superior a la simple demarcació administrativa, doncs com hem vist la unitat geogràfica no és pas sempre clara.

En el cas de la no coincidència s'ha de tenir en compte un fet possible que és l'existència d'un nucli de població que tingui relacions econòmiques amb una altra comarca aprofitant unes determinades condicions de mercat favorables. Si només existeixen aquestes relacions no podem considerar-lo integrat a dita comarca ja que el simple factor econòmic no pot ésser determinant absolut.

El que hem exposat fins ara, ens porta a parlar d'un altre element que ens conforma la comarca històrica, que és l'existència d'unes relacions

socials habituals. Sembla clar que, a més a més de les relacions provocades per l'activitat econòmica, n' existeixen ones altres de quotidianes de tipus administratiu, cultural, d'esplai, podrien dir-ne d'una forma abstracta: relacions humanes no circumstancials, que es manifesten clarament en aquest àmbit comarcal, sobrepasant aquelles més reduïdes a nivell de poble, en poques paraules, la consciència de pertanyer a una comunitat determinada.

Aquests tres elements: geogràfic, econòmic i social ens delimiten bastant bé el que podem entendre per comarca, subratllant el factor econòmic i social, que com hem dit, passa per sobre de la divisió geogràfica pensada entre altres coses des d'un punt de vista administratiu, encara que també físic. La unitat en l'estudi històric de la comarca es constata a l'analitzar aquest aspectes: les condicions geogràfiques-climàtiques, topogràfiques etc. que formen bona part de la personalitat comarcal, poden explicar, no tant sols el tipus de cultiu, sino també les causes de les bones o males collites o d'una determinada productivitat. En l'aspecte demogràfic, la incidència de factors externs en el creixement o disminució de la població es pot medir amb certa precisió a través de les seves repercussions econòmiques, especialment agrícoles, les quals a la vegada serien conseqüència de gaire bé tots els elements que defineixen a la comarca com a tal.

Les condicions dites fan també que la seva pervivència al llarg del temps sigui un fet, però no d'una manera estàtica, inamovible, sino sempre a estudiar, a revisar. Acceptant el plantejament anterior, direm que la comarca no es pot entendre com a un nucli tancat i uniforme al llarg dels anys, cal en cada estudi d'una època perfilar els límits d'aquest àmbit geogràfic mitjançant un primer contacte amb les fonts. Detectar la pertinen-

cia o no d'un determinat nucli de població a una comarca, acostuma a ésser força fàcil pel que fa als vincles econòmics, i una mica més laboriós en l'aspecte social, encara que són estranys els casos que, prodin-se unes relacions de tipus econòmic, no se'n manifestin d'altres.

La necessitat de comprovar els components de la comarca en cada època ve donada principalment pels canvis deguts al desenvolupament econòmic, i de les comunicacions. Ja hem comentat la diversitat geogràfica que en ocasions es manifestava dintre d'una mateixa comarca, això fa que en uns moments determinats la producció d'un lloc no tingui mercat, o aquest sigui poc favorable al comerç comarcal i el cerqui en una altra comarca. Allò que en un principi són només uns vincles econòmics, poc a poc es van eixamplant fins a integrar-se plenament en la nova comarca, afavorint el procés el millorament de les comunicacions.

Aquest fet es pot produir també sobre tot en l'època contemporània, per l'augment de població i expansió general d'una comarca, de manera que les poblacions veïnes a l'altra comarca, es van acostant fins al punt de confondre's amb aquesta i perdre les característiques que les mantenien unides a la comarca original. Aquest és el cas dels pobles a prop de les grans ciutats, fonamentalment Barcelona.

Amb tot el que hem exposat, ja s'entén que aquest possible canvi de components es realitza tant sols en aquelles poblacions que fan de límit a la comarca.

De les afirmacions anteriors, ja se'n pot deduir el motiu fonamental de la necessitat dels estudis històrics d'àmbit comarcal, que és el possi-

ble desenvolupament diferenciat de cadascuna de les comarques. Aquest desenvolupament històric, distint entre una comarca i una altra, pot venir donat perfectament per una certa configuració geogràfica, una unitat econòmica que comporta unes determinades relacions de producció, una distribució de la propietat en consonància amb la configuració històrica i el desenvolupament econòmic general, un creixement demogràfic també influenciat per la conjuntura econòmica i alguns altres elements que es deriven dels esmentats.

Això no significa que en totes les èpoques i en cadascuna de les comarques del Principat es produeixi dita diferenciació, doncs és evident que hi han una sèrie de circumstàncies que sobrepassen l'àmbit comarcal i fins i tot nacional. La qüestió està en la possibilitat que succeixi i per tan la no representativitat d'un estudi de tipus general ignorant aquests més concrets. Una història de Catalunya al marge de les diferents realitats comarcals pot suposar l'elaboració d'una falsa situació.

Per posar algun aspecte concret, observem per exemple la didicació donada pels historiadors fins ara a l'estudi de la indústria i a l'estudi de l'agricultura. Mentre fins fa poc, i ara encara en bastates comarques, el sector primari era absolutament predominant i el secundari estava molt localitzat en alguns llocs, es coneix molt més del desenvolupament d'aquest que del primari. L'explicació és força plausible, el desenvolupament de Barcelona es degut fonamentalment a la indústria i al comerç, les fonts sobre aquests factors són molt més abundants i fàcils de localitzar que les referents a la producció agrícola o a la mateixa vida rural.

Al començament parlàvem de l'existència d'algunes comarques amb unes relacions íntimes, difícilment separables en alguns aspectes. La necessi-

tat de l'estudi a nivell comarcal comportaria també, en aquests casos, la investigació conjunta de dites comarques, i això no significa la inutilitat de l'estudi per separat, si és que hi ha suficients elements diferenciadors per a considerar-les així.

Un motiu que també ens sembla molt important per a emprar l'àmbit comarcal és la necessitat inqüestionable d'apropar la història al poble. No és possible que els nois de primera ensenyança, com la resta de gent no dedicada a la labor intel·lectual, hagin de començar a aprendre i a recordar després la història general d'Espanya o de Catalunya, les runes d'Ampúries o l'Onze de setembre a Barcelona, sense conèixer abans les restes ibèriques del costat de casa, o el canvi de l'administració municipal del poble després de la Nova Planta.

Sembla clar que la història la fa el poble i és el mateix el que la de conèixer, no es pot limitar a una disciplina d'àmbit intel·lectual o d'universitat, ens semblen fonamentals aquests estudis a nivell comarcal per tal que siguin el punt de partida per el coneixement de la història general i perquè donin consciència al poble de la seva identitat i passat.

Aquest treball comporta al mateix temps, treure a la llum pública una sèrie de fonts, en la seva major part inèdites fins ara i amb possibilitats de desaparèixer per la seva mala conservació.

Aquesta decisió no significa que nosaltres defensem una història comarcalista, una història centrada només a nivell de comarca o a nivell de poble, ja que això impediria poder tenir una visió de la història en general que permeti a més a més, comparar-la amb la d'altres nacionalitats. El fet de

realitzar un estudi comarca per comarca no és disgregador, sino integrador. La defensa dels estudis d'història d'àmbit comarcal es per poder portar a terme, a partir d'ells, una història de Catalunya el més objectiva i científica possible. Els estudis comarcals són doncs, a la nostra manera de veure, una base fonamental per a la història general.

Quant a avantatges i inconvenients d'aquests tipus d'estudis veiem, com ja s'ha dit, una aproximació a la realitat amb bastant detall i tot el que això comporta. La possibilitat d'eprar alguna documentació, que en la investigació general s'ha de deixar de banda perquè és només significativa d'un lloc determinat sense saber si ho podria o no ésser per a d'altres.

Un altre avantatge important és poder emprar el mètode comparatiu, interessant per a calibrar millor les característiques del lloc estudiat, no solament amb altres nacionalitats, com abans s'ha dit, sinó també entre comarques i entre una comarca i la resta de Catalunya. Aquestes comparacions poden ser externes i internes. Per comparacions externes entenem les que poden portarse a terme entre Catalunya i cadascun dels altres regnes de la corona d'Aragó, a fi i efecte d'establir les causes per les quals aquesta va poder escapar poc o molt a la crisi castellana del s. XVI i XVII; també pot comparar-se col·lectivament tota la Corona d'Aragó amb Castella, i això resulta més significatiu que fer-lo entre Castella i Catalunya únicament. Totes aquestes comparacions han d'ésser sectorials, però no tindrien sentit si es fan globalment, sense buscar ni detallar les diferències intercomarcals, per això les comparacions internes són molt més importants encara, ja que permeten detallar al màxim les divergències, i tenir una idea global al mateix temps. La utilitat per a altres estudis la veiem sobretot en les èpoques en què la manca de dades és notòria, com pot ésser el cas de l'econo

nia agrícola i de preus en els segles XVI i XVII. En aquestes ocasions, les informacions aportades per diferents investigacions comarcals ens poden donar una informació general completa.

Com a exemple de les aventatges esmentades, citarem alguns problemes concrets que es podrien resoldre per a l'Estat Modern Catalana. Questions com el suposat creixement demogràfic, les fluctuacions del comerç exterior, la localització i extensió real de la producció artesanal, el problema monetari de començaments del segle XVII, agreujat per l'existència d'encunyacions locals, i el creixement agrícola es podrien conèixer molt millor estudiant els seus orígens i distribució geogràfica permetent veure les seves causes.

Com a desventatges cal citar primerament una de tipus tècnic que és la dispersió de les fonts, doncs és necessari acudir a cadascun dels pobles de la comarca, arxius familiars etc., a part dels quatre o cinc arxius generals de Barcelona, mentre que els estudis generals moltes vegades queden limitats a aquests últims.

De la mateixa manera, és un inconvenient la quantitat més gran de temps que s'ha d'emprar per dur a terme el treball, d'aquí la decisió de formar un grup d'investigació.

S'ha de considerar com a inconvenient el fet del mal estat de la majoria d'aquest tipus d'arxius i a vegades la difícil accessibilitat per motiu de patrimonialització burocràtica.

Una altra atenció és la desigualtat de fonts entre una comarca i una altra. N'hi ha algunes, com és el cas d'Osona, en les quals la documenta-

ció és abundantíssima i permet fer tot tipus de sèries, mentre que n'hi ha d'altres on això és totalment irrealitzable, i dóna com a conseqüència la impossibilitat d'establir les comparacions abans esmentades.

De la mateixa manera que per a l'apart de demografia i l'apartat d'economia, l'àmbit comarcal no sols és vàlid, sinó imprescindible, hi ha altres aspectes que no encaixen totalment. Pel que fa a l'apartat de societat el marc comarcal és útil i en part necessari, ja que està condicionat per la qüestió econòmica i demogràfica, però la comarca no és un àmbit imprescindible ja que hi ha altres factors externs que influeixen sobre dita societat.

Referent a la història política i a la història de les mentalitats i de la cultura, certament que la comarca es queda petita, doncs malgrat hi hagin alguns aspectes diferenciadors, no podem suposar que les deferències siguin prou clares com per distingir entre comarques. En un i altre aspecte s'ha de contemplar un àmbit més ampli com és el nacional i en molts casos estatal o continental. Tot i així, és possible també fer algunes aportacions a l'estudi general, amb més facilitat en l'apartat polític.

Pot suposar també una dificultat la relació de la investigació en ella mateixa i el terreny del marc històric general, per això és important en aquest tipus de treball comentar breument aquest marc general, per a evitar perdre's al bell mig del treball i fins i tot trobar-se en investigacions paral·leles.

Totes aquestes qüestions, sobre tot de tipus pràctic, són superades pels avantatges referents al contingut que aquests estudis poden tenir.

Veiem ara alguns problemes concrets d'aquest treball en els segles XVI i XVII. Per una banda, la pràctica inexistència d'una bibliografia es pecialitzada, de monografies locals etc. que suposa moltes vegades partir de zero i comptar solament amb les fonts de l'època. Per altra banda, tot el que fa referència a l'economia agrària, doncs encara que hi ha documentació sobre la mateixa, els càlculs xifrats són molt difícils de realitzar-se. El problema més greu, per la seva significació, en l'aspecte econòmic és la dificultat de fer estudis de preus, alguns dels elements emprats en altres estudis com poden ser la documentació d'hospitals, o mercurials etc., son, en la majoria de comarques, inexistents i es disposa solament de llibres del clavari i del pallol en els quals la informació es de tot tipus i no precisament massa explícita en aquest aspecte.

Malgrat les dificultats la conclusió a què arribem és la necessitat de l'existència d'estudis històrics d'àmbit comarcal per a poder construir sobre els mateixos la història del Principat. Ens sembla també clara la necessitat de revisar la divisió comarcal feta per la Generalitat, encara que les comarques "històriques" no han de coincidir necessàriament punt per punt amb les que componen la divisió acordada a l'any 1937. Finalment veiem que la demarcació comarcal a Catalunya és insubstituïble per qualsevol altra divisió territorial i que, per tan, ja des del punt de vista històric cal potenciar-la en els moments actuals de recuperació nacional.

1

DETERMINACIÓ DELS DESEQUILIBRIS ECONÒMICS
ESPACIALS MITJANÇANT L'ANÀLISI
DE COMPONENTS.
PER: Bernardí Cabrer i Borràs

Les desigualtats espacials en la distribució de la riquesa, en són un fet conseqüència del mateix creixement econòmic (1); els mètodes més usuals per a la realització dels suara anomenats desequilibris es basen en: indicadors, índexs, coeficients, mesures de concentració i mesures de dispersió, és a dir es fonamenten en tècniques d'anàlisi univariant. Aquestos estris permeten realitzar-ne estudis mitjançant variables que necessiten ser: poc nombroses, precises, significatives, contínues, homogènies i quantitatives. Però la mateixa realitat socio-econòmica assenyalava que ens cal fer servir variables que siguin: nombroses, superficials, vagues (la imprecisió ve afegida a la naturalesa de les coses), no gaire significatives, discontinües o contínues, heterogènies i -- quantitatives o qualitatives. El primer problema que es planteja és: ¿Com es pot sistematitzar i resumir tota la massa d'informació necessària per a descriure una estructura? Aquest és el problema que pretenc resoldre per mitjà de l'anàlisi multivariant; però abans vaig a explicar breument els avantatges de les tècniques multivariants, enfront de les unidimensionals.

La dimensió es pot definir de dues formes: primera en sentit estricte, com a noció de mesura que va lligada a la unitat de mesura, segona en sentit ampli, com a qualitat geomètrica; respecte a ella J. Tinbergen (2) afirma: "En el mesurament d'un fenò-

(1) Carreras, Josep Maria: "Les disparitats econòmiques espacials

men, hi ha un aspecte molt important que es presuposa: la dimensió que posseeix ell, és a dir quin nombre de variables són necessàries com a mínim per a descriure completament aquest fenomen". La dimensió a més de qualitat geomètrica és el cardinal de les coordenades independents en l'espai abstracte que hi són necessàries per a representar l'objecte. Contràriament, però, quasi totes les formulacions econòmiques es fonamenten en espais mètrics unidimensionals, abastant de forma implícita les hipòtesis d'additivitat i divisibilitat perfecta de les variables; i continuïtat de les funcions. Recórrer a una mesura unidimensional, en un principi simplifica força els estudis, tot i així crea dues problemes: primer, el de mesura; segon, el d'agregació.

En els darrers anys s'ha intentat la introducció de tècniques d'anàlisi econòmica que encloguen dades quantificables i irreduïbles a termes monetaris i al mateix temps s'ha fet per quantificar la informació qualitativa. Els esforços exposats adés demanen tècniques analítiques distintes de l'anàlisi unidimensional puix que n'és massa restrictiva per al càlcul econòmic.

La impossibilitat d'analitzar, mitjançant l'anàlisi univariant, aspectes socio-econòmics, estructurals, etc.; a més dels purament econòmics, així com la impossibilitat d'evitar moltes errades de mesurament, agregació i omissió de variables, m'han justificat en exposar els avantatges que suposa l'anàlisi multivariant.

He assenyalat que una de les causes de la divisió entre l'observació i l'acció econòmica era precisament la representació unidimensional d'observacions multidimensionals; doncs bé els mètodes d'anàlisi multivariant i en especial l'anàlisi de components prin-

a Espanya 1955-71". Recerques nº 4. B.N.A. 1974.

(2) J. Tinbergen: "Grand problemn der theoretisilse statistrek". Hearlem. 1936.

cipals, possibilita la reducció de forma racional de la dimensió de l'espai en tal forma que la comprensió de la realitat econòmica i social es fassa accessible a la ment humana. I tal com ha assenyalat J.P. Benzecri(3): "l'objectiu de l'anàlisi de dades està inclòs en el mateix títol: es tracta de basar-se en un conjunt de dades estadístiques, efectuant l'anàlisi sense realitzar simplificacions de bell antuvi. Les dades es prenen i tracten en estat original sense idees preconcebudes fins a cert punt i és la mateixa anàlisi la qui ressalta les possibilitats de simplificació". Però l'anàlisi multivariant no sols permet l'observació de la realitat econòmica, sinó que n'és un instrument útil de cara a l'acció. A més, ha de fer ressaltar que els estris utilitzats s'adapten perfectament a la heterogeneïtat, discontinuïtat, imprecisió i poca significabilitat de les dades, característiques de la informació de les ciències socials en general i de la ciència econòmica en particular.

En la present exposició utilitze l'anàlisi multivariant en dues facetes: la primera, com a instrument d'observació d'una realitat econòmica concreta: les comarques del País Valencià, i per a determinar si n'hi ha desequilibris econòmics espacials; la segona, com a instrument d'agregació d'unitats que apleguen la condició d'homogeneïtat econòmica espacial. Per a realitzar l'anàlisi, tal i com he manifestat abans, és necessària la màxima informació possible tant de variables econòmiques com de variables socials, polítiques, etc. Es cert que els resultats obtinguts dependran fonamentalment de la qualitat de la informació; però la metodologia utilitzada assegura l'objectivitat del procés de càlcul.

Les tècniques d'anàlisi multivariant que hi he utilitzat apleguen una doble condició: ser un instrument adequat per al mesurament dels desequilibris econòmics espacials i fer-ne factible la seua aplicació mitjançant l'ordenador i altres mitjans actualment imprescindibles.

(3) Benzecri, J.P.: "L'analyse des données". Edit. Dunod. París, 1976.

En l'anàlisi de les variables i mitjançant la de components, obtinc una nova base de referència de la informació que aplega les propietats següents:

- Un petit nombre de les noves variables expliquen quasi tota la informació original.
- Les noves variables són independents entre elles.

Amb les noves variables reprenc l'estudi de les comarques, la qual cosa comporta una simplificació molt considerable. Però, a més dins d'aquest mateix apartat, obtinc un indicador complex de la riquesa, que té l'avantatge sobre el de la renda per càpita d'enclore informació sobre tots els aspectes contemplats per mitjà de les variables considerades tot al llarg de l'exposició.

MODEL EMPLEAT: ANÀLISI DE COMPONENTS PRINCIPALS =

Partim d'una matriu de dades, X , que en el present cas tindrem en columnes les comarques i en files les variables per tal de donar major agilitat als càlculs; suposaré que les variables hi són tipificades. El problema consisteix en la transformació de les variables primitives en d'altres noves anomenades components, que es caracteritzen perquè un petit nombre d'elles n'explica la major part de la variances de les originals i a més aquestes noves variables són independents.

Partim de la següent igualtat:

$$[X] = [A][P]$$

on:

- $[X]$ és la matriu de dades.
- $[A]$ és la matriu de ponderacions.
- $[P]$ és la matriu de components.

Podrem escriure:

$$\frac{1}{N} [X][X]' = [R]$$

on:

- $[R]$ és la matriu de correlacions
- N és el nombre de comarques.

Però, a més:

$$[A][A]' = [R]$$

$$[A]^{-1}[A] = [I]$$

on: $[I]$ és la matriu en la diagonal principal de la qual hi són els valors propis de $[R]$ i en la resta dels llocs n'hi ha zeros.

El problema s'ha reduït a la retenció d'un nombre determinat de vales pròpies distintes segons serà el criteri que s'el·legisca:

- 1er) Primer criteri: Selecció d'un nombre suficient de vales pròpies que en suma n'expliquen un determinat % de la variança, fixat d'antuvi.
- 2on) Segon criteri: Retenció d'un nombre de vales pròpies, prèviament elegides.
- 3er) Tercer criteri: Deixar que l'investigador resolga d'acord amb el cas particular que estudia.

Per a poder fer servir les components haurem d'establir una relació prèvia entre les components i les variables originals, partim de la següent relació:

$$[X] = [A][P]$$

Si pre-multipliquem per $[A]^{-1}$ obtenim:

$$[A]^{-1}[X] = [P]$$

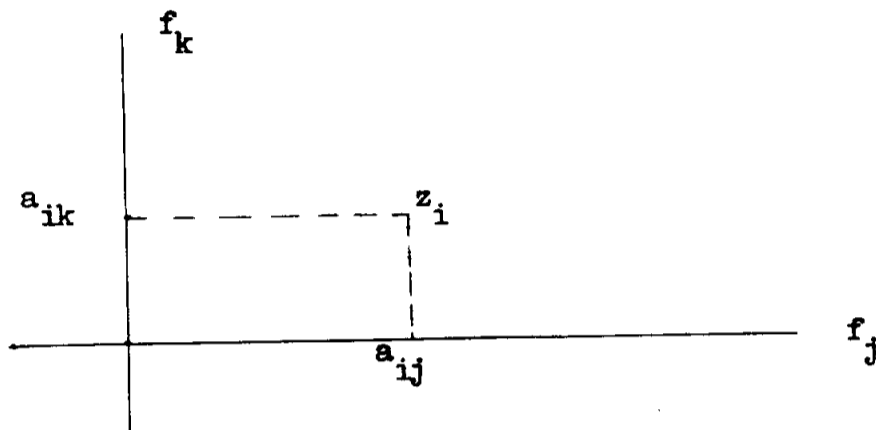
Els elements de la matriu $[A]$, per exemple a_{ij} , elevats al quadrat són la proporció de variança de la variable i explicada per la component j .

REPRESENTACIÓ DE LES COMARQUES I LES VARIABLES
SOBRE LES COMPONENTS PRINCIPALS.

Una vegada obtingudes les components principals, i amb la fi d'interpretar-les millor, podem referir-ne les variables a una nova base, formada per les components principals.

També es pot estudiar les comarques veient en quina quantia influeixen sobre elles cadascuna de les components retingudes.

Hem vist el coeficient a_{ij} que n'és el de correlació entre la variable i i la component j ; si volem representar gràficament la variable i sobre el pla format per les dues primeres components j i k tindrem:

Així mateix podem projectar les comarques sobre components; si elegim un parell d'elles estarem sobre el pla.

Malgrat que les projeccions de les variables i de les comarques sobre les components no tenen el mateix significat, les podem representar simultàniament en la mateixa gràfica (4), amb la fi de facilitar la interpretació dels resultats.

RESULTATS CONCRETS.

La metodologia abans exposada s'aplicà a un cas concret, el País Valencià; partim de les trenta dues comarques que el componen (5) i de trenta variables que vaig classificar de la següent forma:

DEMOGRÀFIQUES: Densitat de Població i Grau d'Urbanisme.

Educació: Ensenyament I, Ensenyament II i Formació.

Sector Primari: Mecanització agrícola i Mecanització hortícola.

(4) L. Judez: "Analyse des données". I.A.M. Montpellier, 1977.

(5) Lluch, E. i altres: "L'estructura econòmica del País Valencià". Edit. L'Estel. València, 1970.

Sector secundari: Dotació Industrial, potència instal·lada i capacitat de llocs de treball a la indústria.

Sector terciari: Dotació serveis i oferta turística.

Sector públic: Presupost comarcal.

Transport i comunicació: Nombre de camions, correspondència nascuda, correspondència morta, línies telefòniques i estacions telefòniques.

Consum energètic: Consum d'energia elèctrica industrial, consum d'energia elèctrica residencial, consum d'energia elèctrica serveis.

Institucions i activitat financera: Bancs, Caixes d'Estalvi, Impostions Caixes Postals d'Estalvi, Reintegrants Caixes Postals d'Estalvi, Girs imposats, Girs pagats.

Transmissions patrimonials: Instruments notarials.

Economia general: Renda per càpita.

Oci: Espectacles.

Les vèlues pròpies retingudes de la matriu de correlacions entre variables són les següents:

Nº DEI VALOR PROPI	VALOR PROPI EN ORDRE DECREIXENT	PROPORCIÓ ACUMULADA DE VARIANÇA EN %
1	13'02	0'43
2	3'69	0'55
3	2'73	0'64
4	2'42	0'73

Men retinent les quatre primeres components que contenen el 73% de la variança total, puix que la resta expliquen individualment menys del 4%.

Amb la fi d'interpretar el sentit socio-econòmic de les components i determinar l'ordenació socio-econòmica de les comarques, he representat simultàniament les projeccions de les comarques i variables sobre parelles de components: (1 i 2), (1 i 3) i (1^a i 4^a); la primera parella explica 55'7% de la variança, mentre que la segona i la tercera parella al voltant del 52% de la variança (veure gràfics 1, 2 i 3).

Si ens centrem en el Gràfic nº 1, en el qual es representen les projeccions comarcals sobre la primera i segona components, observem que les comarques s'agrupen en quatre zones:

- 1^a.- Deprimida.
- 2^a.- Hortícola-artesanal.
- 3^a.- Industrial-altament poblada.
- 4^a.- Turística.

El primer i el quart grups estan molt bé delimitats. El primer, compostat per comarques d'alta muntanya i deprimides; respecte al quart grup, està compostat per tres comarques, una, netament polaritzada turísticament: la Marina Baixa, amb un centre turístic de primer ordre, Benidorm, i les altres dues: la Marina Alta i el Baix Maestrat econòmicament menys polaritzades però amb un predomini agrícola-turístic.

El segon grup està integrat per les comarques preponderantment agrícoles que, a la volta, posseeixen indústries artesanals; - evidentment, la seua agricultura és fruit-hortícola.

El tercer grup, està format per comarques econòmicament més heterogènies, però que, juntament amb el quart grup, en són costeres, salvat de l'Alcoià, la Foia de Bunyol i l'Alt Vinalopó.

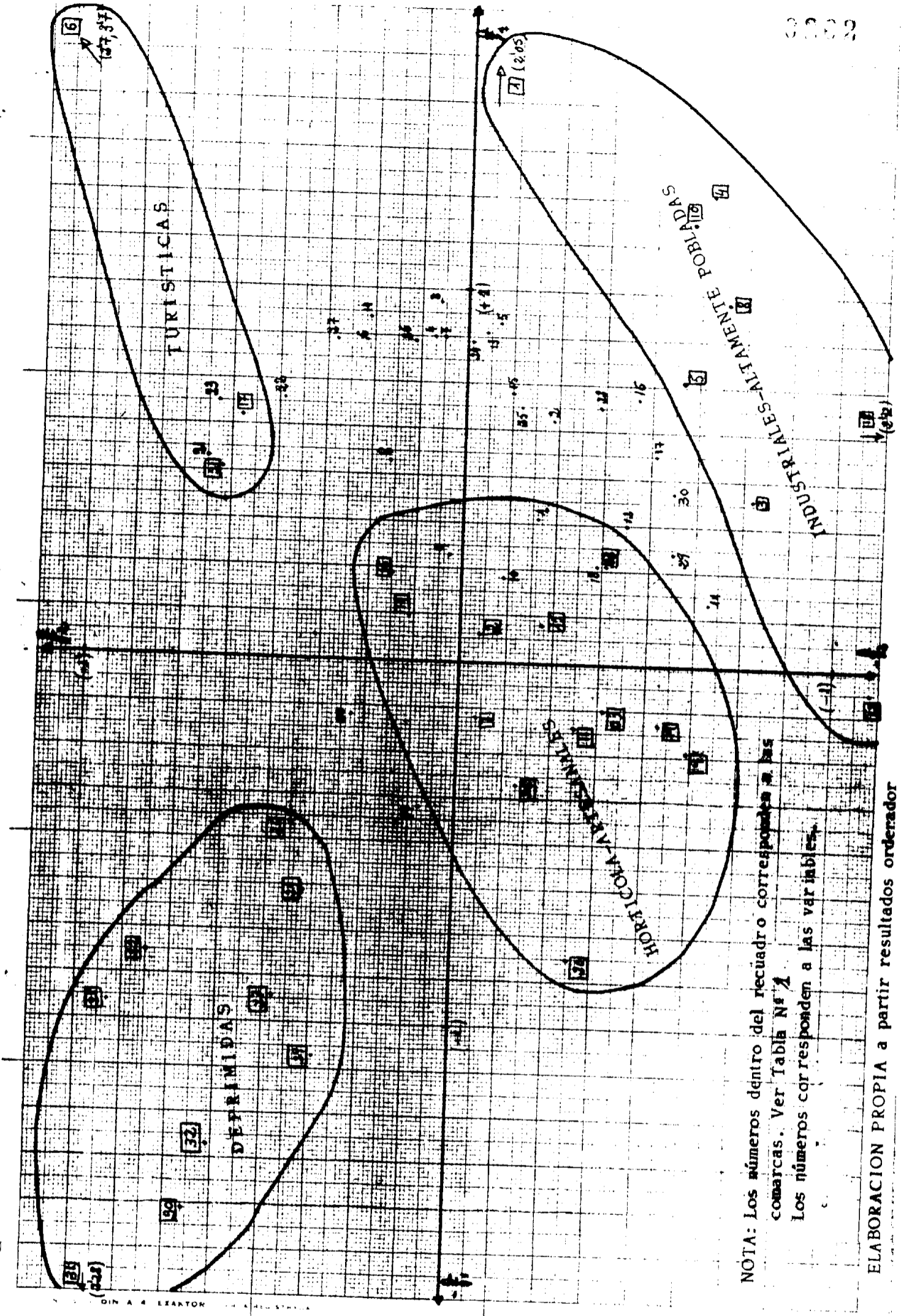
Quant a les projeccions comarcals sobre la primera i tercera components, veure el gràfic nº 2, es manté pràcticament - els grups primer, segon i quart, mentre que el tercer s'ha dividit en dos, l'un format per zones altament industrials: El Baix Vinalopó, l'Alcoià i Alt Vinalopó, i l'altre per les tres que regenta la capitalitat provincial: Alacant, Castelló i València.

Quant a les projeccions comarcals sobre la primera i quarta components, es comprova, veure gràfic nº 3, l'existència de tres àrees ben definides: deprimida, turística i altament poblada, que coincideixen amb els grups definits anteriorment, mentre que la resta té un enquadrament més difícil.

D'un lleu examen conjunt dels gràfics nºs. 1, 2 i 3, hi comprovem l'existència de grups que més o menys es mantenen a la llarga de les tres anàlisis; però la manca de persistència per part d'algunes comarques pot analitzar-se per mitjà d'altres tècniques d'anàlisi multivariant.

Les representacions de les projeccions comarcals possibiliten altra anàlisi, la contemplació dels desequilibris econòmic-socials determinats per la distància euclídea entre comarques. Evidentment, els desequilibris obtinguts depenen de les components elegides sobre les quals es realitzen les projeccions. Per a una millor visualització, he elegit el pla per a les representacions, sent factible observar, mitjançant els gràfics nºs. 1, 2 i 3, les distàncies-disparitats inter-comarcals, al mateix temps es pot comprovar que aquestes s'apinyen formant els grups que he comentat abans.

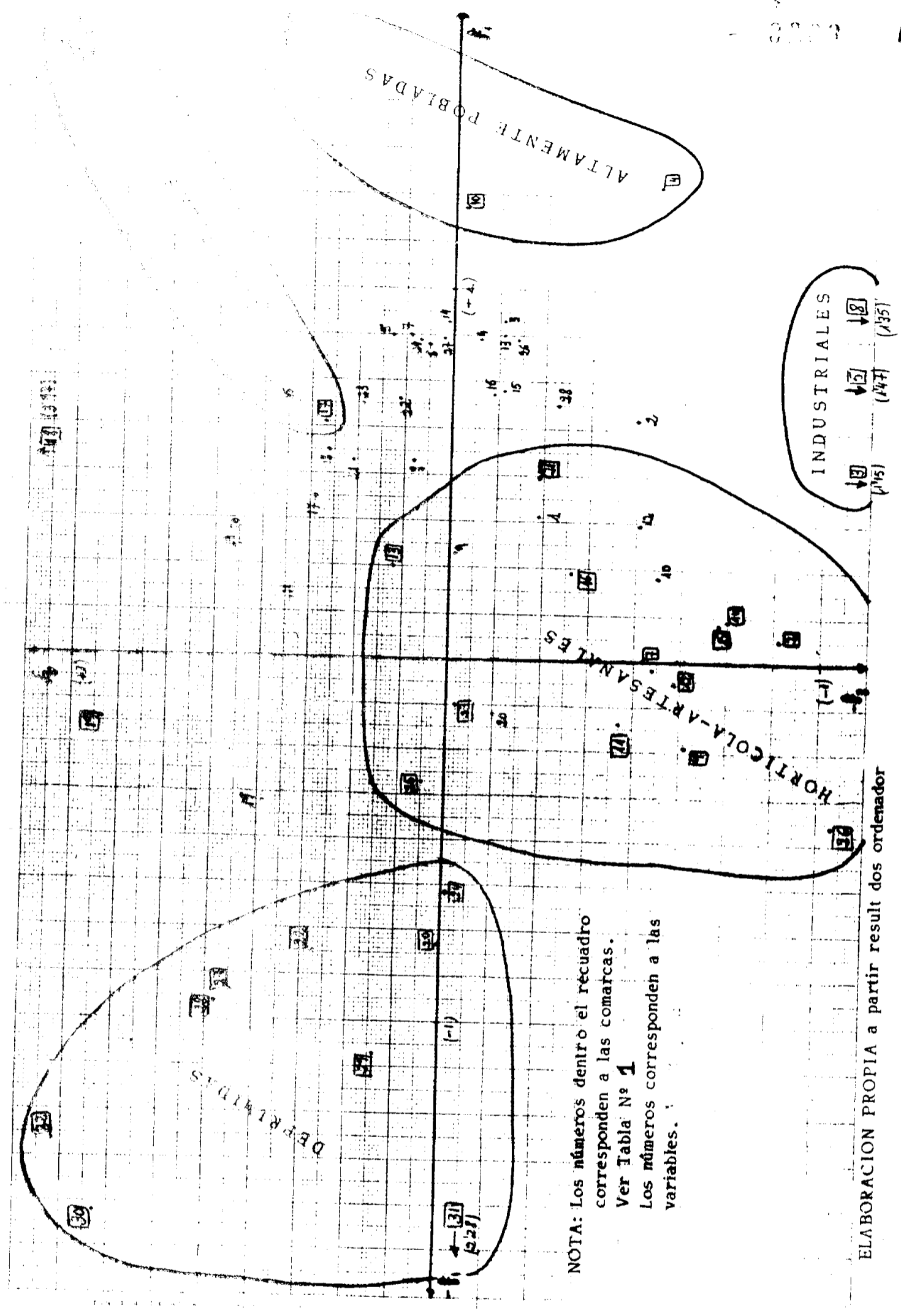
... los valores y comarcas sobre las componentes primera (f_1) y segunda (f_2)...

NOTA: Los números dentro del recuadro corresponden a las comarcas. Ver Tabla Nº 1. Los números corresponden a las variables.

ELABORACION PROPIA a partir resultados ordenador

Fig. 1.- representación simultánea de las variables y comarcas sobre las componentes primera (f_1) y tercera (f_3)

NOTA: Los números dentro el recuadro corresponden a las comarcas. Ver Tabla N° 1
Los números corresponden a las variables.

ELABORACION PROPIA a partir result dos ordenador

TABLA N° 1

CLAVE DE LAS COMARCAS

Comarcas	número de clave
L'Alacantí	1
La Plana Baixa	2
El Baix Vinalopó	3
L'Horta	4
L'Alcoià	5
La Marina Baixa	6
La Safor	7
Alt Vinalopó	8
La Vall d'Albaida	9
La Plana Alta	10
La Ribera Alta	11
El Camp de Morvedre	12
La Costera	13
Vinalopó Mitja	14
Les Valls del Vinalopó	15
La Ribera Baixa	16
El Baix Maestrat	17
La Foia de Bunyol	18
La Plana d'Utiel	19
L'Alcalatén	20
La Marina Alta	21
Els Ports	22
El Camp de Túria	23
Alt Palància	24
Baix Segura	25
El Comtat	26
La Vall de Cofrents	27
L'Alt Maestrat	28
La Canal de Navarrés	29
Els Serrans	30
Alt Millars	31
Racó d'Alemús	32

ELABORACION PROPIA

II ENCONTRE DE CIENCIES HUMANES I SOCIALS DELS PAISOS
CATALANS

"Creixement industrial i especialització. Una anàlisi comparativa País
Valencià-provincia de Barcelona"

Ernest Reig

Departament d'Estructura Econòmica

Facultat d'Economiques

Universitat de València

CREIXEMENT INDUSTRIAL I ESPECIALITZACIÓ. UNA ANÀLISI
COMPARATIVA PAÍS VALENCIÀ - PROVÍNCIA DE BARCELONA.

Ernest Reig

L'anàlisi de l'articulació, al si de l'espai econòmic espanyol, de les diverses regions i nacionalitats que el constitueixen ha estat tradicionalment terreny fàcil per a l'especulació política. Pel que fa als Països Catalans, certs sectors de la classe dominant valenciana han utilitzat freqüentment per a llur joc polític una argumentació basada en la contraposició de tota una sèrie de característiques diferencials de l'estructura econòmica de Catalunya respecte a la del País Valencià. L'associació més freqüent era la de Catalunya-industrial-i-proteccionista, enfront de la de València-agrària-i-lliurecanvista. La investigació en història econòmica, l'estudi de la diversitat comercial i l'expansió industrial viscuda pel País Valencià als darrers 15-20 anys, han contribuït seriosament a privar de base científica tota una sèrie de tòpics relacionats amb el tema. Tanmateix, seria prou erroni pensar en termes de "no desenvolupament industrial" i oblidar que, a partir d'un cert nivell de desenvolupament, els percentatges de po-

blació activa en el ~~XXXXXX~~ sector secundari no són instrument massa útil per a conèixer el lloc que ocupa una determinada àrea econòmica en el context internacional i interregional de la divisió del treball. És això el que es pretén explicar en aquestes pàgines, utilitzant-hi una de les tècniques més aplicades a l'estudi del creixement regional: l'"anàlisi dels desplaçaments" o "Shift Analysis". Breument, aquest mètode es basa en atribuir discrepàncies que apareixen en el comportament de determinades magnituds econòmiques --com ara, l'ocupació o el valor de la producció,--, entre la mitjana nacional i les diferents dades regionals, al llarg d'un període de temps determinat, a dos fenòmens distints, anomenats desplaçaments proporcionals i desplaçaments diferencials.

Els desplaçaments proporcionals tenen llur origen en el fet que, a nivell nacional, unes indústries creixen més de pressa que les altres. Aquelles regions, l'estructura productiva de les quals presenta una forta especialització en indústries de creixement ràpid a nivell nacional, experimentaran efectes de desplaçament proporcional nets "cap amunt", alhora que les que arrosseguen una presència proporcionalment elevada d'indústries de creixement lent experimentaran desplaçaments proporcionals nets "cap avall". El factor determinant, doncs, és la composició de l'estructura regional o "industry-mix" i els factors que influeixen en el creixement sectorial a nivell nacional, com ara canvis en la

tecnologia, en els gustos dels consumidors, en l'elasticitat de la demanda per a diversos productes, etc.

Un altre, les possibilitats que cada economia regional ofereix per a especialitzar-se en indústries de creixement ràpid, o de creixement lent.

Els desplaçaments diferencials deriven del fet que una determinada activitat industrial expandeix més ràpidament els seus nivells d'ocupació i/o producció en unes regions que en altres. Mostraran efectes de desplaçament diferencial net "cap amunt" aquelles regions, de les quals, l'avantatge comparatiu per al desenvolupament d'una rama industrial determinada haja augmentat respecte a les altres regions en el període que es considera. I en mostraran "cap avall" aquelles regions que, en el període assenyalat, hagen experimentat una pèrdua neta d'atractiu per a la localització de determinades activitats. Ací entra en joc l'anàlisi de la localització. Per tal de comprendre el caràcter d'aquest tipus de desplaçament per a una regió concreta, cal estudiar els avantatges comparatius, respecte a les altres regions que aquella puja haver generat, en aspectes com facilitats d'accés als inputs i als mercats, capacitat d'atracció d'indústries sense vincles específics de localització ("footloose industries") que sovint es desplacen per buscar mà d'obra barata (confecció, calçat) o molt especialitzada (electrònica) o bé d'importantes economies d'aglomeració.

Límits és possible la comparació amb les dades del Cens del 1958, i ha estat aquesta la base estadística aplicada. (Dades d'ocupació).

La necessitat d'obtenir la major representació possible a nivell sectorial per a les regions que ens ocupen, ens ha obligat a treballar amb dades de l'ocupació, no havent estat possible fer-ho ~~amb~~ simultàniament amb ~~dades~~ ^{altres} referents al valor afegit. Amb tot i això, els resultats, "a posteriori", semblen prou coherents, una volta consultades algunes fonts d'informació. L'estudi ha estat limitat a la indústria manufacturera, que ofereix perspectives més interessants per a aquest tipus d'anàlisi que no els restants sectors industrials d'Aigua, Gas i Electricitat, Indústries Extractives i Construcció. ^{Tots} Els grups estudiats pertanyen a les divisions 2 i 3, "Industrias Fabriles", de la C.N.A.E. del 1952 ¹.

Desplaçaments totals

c) Tal com apareix en el quadre I, la indústria manufacturera ha crescut, tant al País Valencià com a l'àrea barcelonina, a un ritme que supera àmpliament el ritme que ha caracteritzat, tot al llarg del període 1958-75, el conjunt de la indústria manufacturera espanyola. Això s'ha traduït en desplaçaments globals voluminosos i de signe positiu per a les dues regions que estudiem, la qual cosa ~~és~~ és significativa del fet

que els desequilibris regionals absoluts han anat agreujant-se a l'Estat Espanyol , des de l'Estabilització fins avui, tenint en compte la pertinença , matisacions a banda , del País Valencià i de la conurbació barcelonina al "Nord" o zona desentrotillada de l'economia espanyola.

1. La formulació utilitzada ha estat la següent :

Desplaçament regional total:

$$E_T = E_{jt} - \left(\frac{E_t}{E_0}\right) E_{j_0}$$

Efecte diferencial per a cada sector industrial regional :

$$e_d = E_{ijt} - \left(\frac{E_{it}}{E_{i_0}}\right) E_{ij_0}$$

Efecte estructural per a cada sector industrial regional :

$$e_e = \left[E_{ij_0} - E_{i_0} \cdot \frac{E_{j_0}}{E_0} \right] \left[\frac{E_{it}}{E_{i_0}} - \frac{E_t}{E_0} \right]$$

QUADRE I

DESPLACAMENTS INTERREGIONALS EN L'OCUPACIO DE LA INDUSTRIA MANUFACTURERA
MAGNITUDS AGREGADES.

	<u>Pais Valencià</u>	<u>Barcelona</u>	<u>Estat Espanyol</u>
Ocupació Ind.Manufacturera 1958...	268.510	524.938	2.563.206
% sobre el total espanyol	10'475	20'479	100'000
Ocupació Ind.Manufacturera 1975...	368.407	678.674	2.947.972
% sobre el total espanyol	12'496	23'021	100'000
(A) Augment en l'ocupació 1958-75	99.897	153.736	384.766
Augment en % sobre l'any base	37'204	29'286	15'011
(B) Augment hipotètic en l'ocupació 1958-75 ,si el ritme de creixement de la ind.manufact.regional hagués coincidit amb el de la ind.manufact. nacional	40.306	78.798	
A-B=Desplaçament regional total...	59.590	74.937	
(C) \sum : efectes diferencials	51.641	43.988	
(D) \sum : efectes estructurals	9.296	33.581	

NOTA : Les diferències que fan que C + D no coincideisca exactament amb A-B es deuen possiblement al bandejament de decimals al llarg del c'alcu aritmètic dels efectes diferencials i estructurals dels 106 sectors o grups de la C.N.A.E. que han estat utilitzats (divisions 2 i 3).

Si observem ara com es descompon el desplaçament total en dos sumatoris —dels efectes diferencials i dels estructurals—, obtindrem una reducció significativa. En ambdós casos els dos sumatoris donen un signe positiu —evidència acumulativa a favor de la persistència i agreujament dels desequilibris regionals en l'economia ~~espanyola~~^{espanyola}—, però la proporció que hi guarden no és simètrica. Comparativament, l'efecte estructural global —sumatori dels individuals— té més importància a Barcelona que al País Valencià, de cara a l'explicació del volum del desplaçament total. Tot plegat, tradueix una situació distinta davant el creixement industrial dels darrers anys en les dues regions.

En la més antiga, desenvolupada i diversificada, hi ha una estructura industrial especialitzada en sectors de ràpid creixement a nivell general de l'economia espanyola i generadora d'un entorn adient, tant pel volum del mercat com per la complexitat de les relacions interindustrials, per a l'aparició i expansió de noves activitats industrials. Això es reflecteix en la major relevància explicativa de l'efecte estructural o proporcional que recull, per la seua formulació, aquestes circumstàncies. Al País Valencià, altrament, la balança s'inclina en una proporció molt més gran cap al desenvolupament d'avantatges comparatius adequats per captar proporcions creixents d'ocupació —en sectors dinàmics o no, a nivell espanyol—, com a factor explicatiu.

La capacitat d'aprofitament d'una especialització en sectors de tecnologia avançada, cedeix ~~per~~ el pas a factors tals com el menor cost d'una mà d'obra hàbil, bona accessibilitat als principals mercats interiors i fàcils comunicacions amb l'estranger, desenvolupament d'economies d'aglomeració a nivell comarcal per a determinades indústries, etc.

2.(cont.) Desplaçament regional total = $\Delta e = \sum_i e_d + \sum_i e_e$

essent:

e_{ij} = ocupació en el sector i , de la regió j

e_j = ocupació regional total

e_i = ocupació nacional en el sector i

E = ocupació nacional total

o, t = moment inicial i final del període considerat.

A continuació passarem a fer una anàlisi més detallada, amb més desagregació sectorial. Els quadres II i III recullen, per al País Valencià i Barcelona, respectivament, els setze sectors industrials en què ambdues àrees han obtingut majors guanys comparatius al llarg del període considerat.

Com que un guany comparatiu en un sector industrial, per part d'una regió determinada, pot reflectir una varietat de situacions, convé de distingir quina ha ~~operat~~ operat en les àrees regionals que considerem. Tant al País Valencià com a la província de Barcelona, entre els setze sectors amb major guany comparatiu, hi ha de ~~en~~ en els quals aquestes dues regions han assolit proporcions creixents d'indústries creixents i sis en què el component diferencial reflecteix només proporcions creixents d'indústries en decadència. Diem "indústries creixents" a aquelles que han assolit una taxa d'increment ~~mitjà~~ ^{la} de col·locació a nivell estatal superior a la taxa d'increment mitjà de la indústria manufacturera. Indústries "en decadència" són les que bé no creixen tant en termes relatius com el conjunt de la indústria manufacturera, bé regeistren, fins i tot, disminucions en llurs xifres d'ocupació, entre 1958 i 1975.

Ací acaben, tanmateix, les similituds entre les dues àrees industrials. Les principals activitats industrials amb guany comparatiu al País Valencià i "dinàmiques" (creixement superior a la mitjana) a nivell estatal són la del calcer, segona transformació de la fusta i mobles de fusta

A Barcelona ~~est~~tracta de la fabricació de productes químics diversos, construcció de material electrònic i fabricació d'instruments professionals i científics de mesura i control. Les diferències no poden ésser més evidents, i resta ben clar que resulta plenament aplicable al creixement industrial valencià —atés el tipus d'especialització a què s'ha vist abocat—, l'opinió de Carles A. GASÓLTBA que "la producció industrial espanyola se ha configurado como una economía dirigida básicamente a satisfacer una demanda interna basada en bienes de consumo duradero i semiduradero, más algún tipo de productos alimenticios superiores, y ~~ix~~ a ir supliendo una demanda exterior en unos productos cuyos sectores iban en franco declive en las naciones más desarrolladas".²

2. GASÓLTBA, C.A.: "Industrias punta: un renovado intento de determinación". Banca Catalana. Publicación de Información Económica, núm. 38. Setembre, 1975, pàg. 16.

QUADRE II

ACTIVITATS ~~AMB~~ INDUSTRIALS AMB MAJORS GUANYS COMPARATUS

Efectes diferencials majors de signe positiu. PAÍS VALENCIÀ

241. Fabricació de calcer (excepte de goma)	12.014,2
252. Segona transformació de la fusta	5.318,6
261. Mobles de fusta	4.657,3
351. Fabricació d'articles de ferreteria, ferreria i fumisteria	3.902,8
333. Ceràmica, terrissa fina i gerreria	3.883,3
243. Fabricació de peces de vestir (excente calcer) . . .	3.411,8
231. Preparació, filat, eixit i acabat de tèxtils . . .	3.133,9
206. Elaboració de productes de panaderia . . .	2.223,5
203. Conservació i envasament de fruites i llegums . . .	1.958,8
308. Calcer de cautxú i articles per a aquest . . .	1.958,8
355. XXXX XXXXXXXXXX Estris domèstics i articles d'oficina	1.646,1
208. Productes derivats del cacau, xocolata i confiteria .	1.607,8
331. Fabricació de productes d'argila per a la construcció	1.563,8
301. Obtenció del cautxú	1.513,9
384. Reparació de vehicles automòbils i bicicletes	1.482,3
262. Mobles metàl·lics	1.462,5

FONT: Elaboració pròpia.

QUADRE III

ACTIVITATS INDUSTRIALS AMB MAJORS GUANYES COMPARATIUS

Efectes diferencials majors de signe positiu. PROVÍNCIA DE BARCELONA.

243. Fabricació de peces de vestit (excepte calcer)	6.982,4
231. Preparació, filat, teixit i acabat de tèxtils	6.731,1
319. Fabricació de productes químics diversos	5.895,0
351. Fabricació d'articles de ferreteria, ferreria i fumisteria	4.555,8
374. Construcció de material electrònic	3.907,9
209. Indústries alimentàries diverses	3.226,4
391. Fabricació d'instruments professionals i científics de mesura i control	2.774,3
361. Mobles de fusta	2.772,9
399. Indústries fabrils no classificades en cap altre lloc	2.655,5
342. Indústries bàsiques de metalls no fèrris	2.341,0
311. Fabricació de productes químics industrials i essencials	2.327,8
341. Indústries bàsiques del ferro i de l'acer	2.171,2
362. Maquinària per al treball dels metalls	1.794,6
206. Elaboració de productes de panaderia	1.666,6
281. Tipografies	1.642,6
377. Construcció d'equips d'electromedicina i electrodomèstics	1.576,9

FONT: Elaboració pròpia.

Aquestes diferències tenen quelcom a veure amb la diferent posició d'ambdues zones de cara a la captació de les innovacions en processos industrials o en nous béns de producció i de consum que contínuament es produeixen en uns pocs països capitalistes molt desenvolupats, i llur transcendència cara a l'elaboració de les polítiques industrials escaients en els pròxims anys —si els Estatuts d'Autonomia respectius esdevenen una realitat suficientment sòlida—, no ha d'ésser ~~re~~subvalorada. Un coneixement realista de l'estructura i dinàmica industrial valenciana i catalana pot i ha de contribuir que el País Valencià, amb un teixit industrial menys avançat, pugui beneficiar-se de la proximitat de l'aglomeració industrial barcelonina.

PROCÉS D'URBANITZACIÓ I PROMOCIÓ INMOBILIÀRIA

A LA COMARCA DE L'HORTA (1960 - 1975)

A) DESENVOLUPAMENT CAPITALISTA I PROCÉS D'URBANITZACIÓ

SORRIBES, JOSEP

La hipòtesis teòrica de surtida del present article es que l'anàlisi del procés de formació de la conurbació de l'Horta deu de tenir en compte, tractant d'integrar-los en un sol cos teòric, dos elements fundamentals. Per una part, el procés de concentració territorial, com a ú dels resultats bàsics del procés d'urbanització capitalista que ha tingut lloc al País Valencià els darrers anys de forma paral·lela al procés d'industrialització, establint-se relacions complexes de dependència mútua entre ambdós processos. Per altra part, hi haurà que analitzar les estratègies i pràctiques dels agents urbans que han intervés en aquest procés de formació, en la doble vessant de la especificitat de les transformacions territorials i de la especificitat de la política urbana engegada, política urbana que és, sense dubte, una variable fundamental en la conformació d'un determinat tipus de creixement urbà.

Sembla necessari explicitar, en primer lloc, el nexa que s'estableix entre procés d'urbanització i desenvolupament capitalista. Aquesta coincidència històrica entre desenvolupament capitalista i "acceleració" (1) del procés d'urbanització pot explicar-se

(1) Parlem "d'acceleració" del procés d'urbanització ja que aquest és, evidentment, anterior a l'aparició i desenvolupament del mode de producció capitalista, pertanyent a la primera i més important decisió social del treball: la que s'estableix entre camp i ciutat. Aquesta preexistència històrica del procés d'urbanització dona una aparent autonomia al fenomen urbà respecte als successius modes de producció. Tanmateix, es pot afirmar que tant la "dimensió" com, sobretot, el "contingut" del procés d'urbanització tenen una estreta relació amb el mode de producció dominant (Manuel Castells, La Cuestión Urbana. Siglo XXI. Madrid, 1974. Caps. 1 al 4).

considerant l'aportació decisiva que el procés d'urbanització fa a l'augment de la productivitat del treball, via extensió de les "condicions generals de producció" (2). La creació d'una nova força productiva socialitzada, composta per un conjunt de valors d'us complexes (3), és element indispensable per a la producció i reproducció del capital (entès com a conjunt de mitjans de producció) i de la força de treball, circumstància aquesta que explica el caràcter biunívoc i acumulatiu dels processos d'urbanització capitalista i d'urbanització. La extensió del mode de producció capitalista impulsa i estén la concentració urbana fins a cotes mai assolides abans, produint modificacions qualitatives profundes en els assentaments urbans (4). Al mateix temps, aquest procés de concentració urbana accelera el propi desenvolupament capitalista (5).

Aquest ^{procés} dialèctic no està, tanmateix, lliure de contradiccions. La socialització creixent de les forces productives provocada pel procés d'urbanització es troba en llur desenvolupament amb l'obstacle de les relacions socials de producció capitalista que impedeixen l'adecuada formació dels valors d'us complexes, contingut bàsic del procés d'urbanització. "Los limites capitalistas a la financiación de los medios de comunicación y consumo colectivos", "la competencia anarquica entre los diferentes agentes que ocupan y transforman el espacio urbano" i, "el papel de la renta del suelo en la ordenación urbana" són, seguint a LojKine (6), els principals elements "perturbadors". L'aparent "col·laboració" -beneficiosa de l'urbanització capitalista al desenvolupament de les forces productives es veu, doncs, mediatitzada de forma important per la contradicció bàsica senyalada. En aquest contexte, la política territorial i urbana de l'Estat capitalista es pot explicar en bo

(2) LojKine, Jean: "Contribución a una teoría marxista de la urbanización capitalista" en Documents d'Anàlisi Urbana nº 2. Publicació del Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, 1975.

(3) Preteceille, Edmon: "La Planification Urbaine. Les contradictions de l'urbanisation capitaliste" en Economie et Politique. Mars, 1974. Aquests valors d'us complexes (infraestructures, equipaments de tot tipus, etc.) són generadors del que en l'economia urbana tradicional es denominen "economies d'aglomeració".

(4) Aymonino, Carlo: Origenes y Desarrollo de la Ciudad Moderna. Ed. Gustavo Gili. Barcelona.

(5) Les més adequades "condicions generals de producció" existents en les àrees urbanes, condicions que es desenvolupen amb el propi creixement urbà, són l'element determinant de la concentració geogràfica de la inversió i de la tendència acumulativa cap al desequilibri territorial. Veure en aquest sentit:

- Holland, Stuart: Capitalismo e squilibri regionali. Ed. Laterza. Roma-Bari 1976, pág. 185.

- Lusso, Gino (a cura di): Economia e Territorio. Franco Angeli Editori. Milano, 1974, págs. 4-5.

(6) LojKine, Jean: "Contribución a una teoría".

na mesura com un intent de "racionalitzar" i mitigar aquestes contradiccions (7). Aquesta política urbana variarà en funció de la relació de forces existent a nivell polític (8), el que explica que en períodes autoritari-feixistes no existeixen els mecanismes de "compensació" dels estats capitalistes amb sistema polític pluralista, amb el corolari d'una major explotació i segregació social i d'una molt deficient formació dels valors d'us complexes.

Si les anteriors proposicions poder ser vàlides al nivell genèric de la relació entre procés d'urbanització i desenvolupament capitalista, és evident que adquireixen modalitats específiques en les diferents formacions socials. El desenvolupament desigual del capitalisme a nivell mundial amb la consegüent especialització internacional del treball, l'específica gènesi històrica de les diferents classes i fraccions de classe i les diferents polítiques urbanes aplicades com a resultat complexa dels anteriors elements, són alguns dels factors bàsics que poden explicar aquesta especificitat. L'estudi de les transformacions territorials específiques de cada formació social exigeix, entre altres coses, fugir de la visió excessivament localista (visió encara dominant en la història urbana), tractant d'esclarir l'unitat bàsica del procés, arribant fins i tot a plantejar la possibilitat d'establir tipologies que puguin agrupar a les diferents formacions socials amb el criteri de la semblança de les transformacions territorials produïdes (9).

(7) Açò no deu entendre's com una meua de "vàlvula de seguretat" automàtica. Com el mateix LojKine explica en l'article esmentat, el paper desempenyant pels moviments de protesta i reivindicació populars en la política urbana aplicada (per mig de la "por" als "trastorns socials") ha estat fundamental. En altres ocasions l'actuació de l'Estat -- respón més directament als interessos "generals" de la burgesia (cas de la reproducció dels mitjans de producció). Veure en aquest sentit l'interessant article de Buscaglia, Augusto: "Contradizioni urbani, interventi dello Stato e organizzazione del territorio", així como el de Folini, Mariano: "Appunti sulla produzione (capitalistica) delle "condizioni generali", amb dós en Capitale e Territorio

(8) Un excelent anàlisi, teòric i pràctic, es pot trobar en:

- LojKine, Jean. La politique urbaine dans le région parisienne 1945-1972. - Ed. Mouton. París, 1972.

(9) Secchi, Bernardo: "La formazione di squilibri regionali a la "prima fasi" dello sviluppo economico" en Economia e Territorio págs. 186-205.

B) EL PROCÉS D'URBANITZACIÓ RECENT DEL PAÍS VALENCIÀ I LA FORMACIÓ DE LA CONURBACIÓ DE L'HORTA

En el cas concret del País Valencià, i de la comarca de l'Horta en particular, es pot afirmar que en la dècada dels seixanta, coincidint amb l'etapa expansiva del conjunt de l'economia espanyola, té lloc un fort procés d'industrialització basat fonamentalment en l'expansió dels sectors productors de béns de consum. Aquesta expansió es deu a l'impacte d'una forta demanda, tant interior com exterior, que incideix sobre una estructura industrial preexistent d'un caràcter prou artesanal.

En aquest sentit, es podria defensar la hipòtesi de que l'expansió industrial del País Valencià es una conseqüència del desenvolupament desigual del capitalisme en la mesura que aquest creixement industrial es deriva en bona part de la translació a nivell internacional de determinats tipus de produccions que són assumides per països capitalistes "second comers", amb un menor cost de la mà d'obra i, per tant, amb ventaja comparativa en aquest tipus de produccions "extensives" en treball (10). L'existència d'un teixit industrial previ ha actuat en aquest cas com a condició de localització concreta en el marc de l'Estat Espanyol (11). Cabría matitzar el que si bé és cert que aquesta expansió industrial és la causa fonamental de l'extrordinària acceleració del desenvolupament capitalista del País Valencià en els darrers quinze anys, l'expansió turística (explicable també en el marc de la divisió internacional del treball), i els propis processos de creixement autosostingut generats pel procés d'industrialització, són també elements d'importància a considerar.

Aquesta acceleració (12) del procés de desenvolupament capitalista del País Valencià basada en un fort procés d'industrialització ha tingut una localització espacial concentrada, determinada, en general, per l'existència tant d'un teixit industrial previ com d'unes condicions generals de producció adequades. El desenvolupament capitalista/

(10) Lluch, Ernest: "Tamano de empresa y País Valencià. Unas aproximaciones" en Estudio Económico (Región Valenciana). INDUBAN. Madrid, 1975.

Reig, Ernest: "Análisis Regional y Crecimiento Industrial: el caso del País Valenciano (1958-1975)". Tesis Doctoral. Facultad de Ciencias Económicas. Universidad de Valencia. Diciembre, 1977.

(11) Lluch, Ernest: "Modelos de industrialización e ideologías en el País Valenciano", en I.C.E. Enero, 1974.

(12) El "peculiar" procés de desenvolupament capitalista del País Valencià, que assolix nivells importants els darrers anys, vé exposat amb gran propietat en:

Martinez Serrano, J.A.; Reig Martínez, Ernest i Selser, Vicent: Evolución de la economía valenciana 1878-1978. Monografía del Centenario de la Caja de Ahorros. Valencia, 1978.

implica per tant, de forma desigual al conjunt del territori del País Valencià, concentrant-se de forma molt sensible en unes poques àrees: L'Horta, l'Alacantí, les Planes, el Baix - Vinalopó..... De forma paral·lela, s'ha produït en els darrers quinze anys un fort procés d'urbanització, de concentració creixent de la població i la producció en unes poques zones, mentre que extenses àrees geogràfiques han caigut, de forma difícilment reversible, - en un estat de regressió crònica. Como a resultat de tot açó, els desequilibris territorials internes, ja rellevants a principi de la dècada dels seixantes, han assolit cotes molt importants (13). A mode d'eixample, oferim a continuació la participació relativa de set comarques (d'un total de 32), en relació a algunas macromagnituds bàsiques.

	% Inversió Industrial 1966-1972	Llocs de tre- ball creats 1966-1972	% Població 1975	% Renda global 1971
Baix Vinalopó	5'89	10'38	5'31	4'76
L'Alacantí	4'77	4'78	8'01	9'62
L'Alcoiá	3'89	4'50	3'04	3'11
Ribera Alta	3'05	5'10	5'33	4'57
L'Horta	29'04	32'95	34'68	39'93
Plana Baixa	5'41	7'47	4'88	3'48
Plana Alta	29'01	5'54	4'42	4'70
TOTAL	81'06	70'72	65'67	70'17

De forma coherent amb aquesta situació fortament desequilibrada a nivell espacial, els moviments migratoris internes han estat molt considerables. Així, entre 1962 i - 1975, 307.125 personas han ^{el seu} canviat ~~el seu~~ de residència ~~al País Valencià~~. Es - evident que la gran majoria d'aquests canvis no són sino emigracions des de les zones en- darrerides cap a les zones en creixement. La importància d'aquesta xifra és palesa si la - comparen amb les persones que han vingut d'altres àrees de l'Estat Espanyol en el mateix periode **(360.589)**

(13) Sorribes, Josep: "Desenvolupament Capitalista i Transformacions Territorials al País Valencià (1960-1975): el cas de l'Horta". Tesis Doctoral. Facultat de Ciències Econòmiques. Universitat de València. Febrer, 1978, págs. 159-178.

→ dels seixantes fins a l'escomençament

Es important posar de relleu que la gravetat assolida pels desequilibris territorials no és independent del tipus de desenvolupament capitalista del País Valencià des de principis de la crisi. Aquest desenvolupament ha estat del tipus "extensiu" en la terminologia utilitzada pel professor Secchi (14). Aquest "model" vé caracteritzat pel predomini del sectors "extensius" en má d'obra (incloent el sector de la construcció i el turístic), pel creixement moderat de la relació capital-producte com a conseqüència de lo anterior, pels elevats ritmes d'urbanització de la població, pel agreujament dels desequilibris territorials interns, pel creixement de la inversió en vivendes, etc...

Aquest model "extensiu" de creixement ha estat a l'orige de contradiccions no secundàries. Els forts desequilibris territorials han provocat (en el marc de la propietat privada de la terra i del model polític franquista) un important augment de la demanda de terra urbana, per a tot tipus d'utilitzacions, i un fortíssim increment dels preus del sòl urbà. Aquest fet pot estar minvant de forma sensible el propi ritme de creixement económic mitjançant a) l'efecte "desviació" de recursos financers, b) la reducció del ritme de creixement de la demanda d'altres bens de consum degut al continuu increment dels preus de les vivendes c) el menor ritme de creació de nova capacitat productiva relacionable amb una distribució de la renda més favorable als propietaris del sòl que tenen una propensió mitja i marginal al consum superior a la de les altres classes socials d) la pressió que sobre els salaris exerceix el continuu augment dels preus de les vivendes. Aquesta pressió no sols origina clars efectes inflacionistes sino que en determinades circumstàncies i per a determinat tipus d'empreses pot estar minvant la taxa de beneficis (15).

Aquestes contradiccions derivades del model de desenvolupament "extensiu" poden ser parcialment verificades per al cas concret del País Valencià. Així, segons una investigació realitzada (16), en el període 1960-1975 i sols en la ciutat de Valencia, la despesa financiera realitzada en la compra de solars per a edificació de vivendes fou de l'ordre dels 65.000 milions de pts., mentres que la inversió industrial en tot el País Valencià en el període 1966-1972 fon tan sols de 21.266 milions de pts. Per altra part, la despesa financiera dirigida a la compra de vivendes de protecció oficial, en el mateix

(14) Secchi, Bernardo: "Desequilibrios regionales y desarrollo económico: el caso italiano", en Crisis a la italiana. C.A.V., nº 31. Mayo-Junio, 1975.

(15) Secchi, Bernardo: "El sector de la construcción e inmobiliario en un proceso de desarrollo económico" en El despilfarro inmobiliario (autores varios). Ed. Gustavo Gili. Barcelona, 1977.

(16) Sorribes, Josep: "Desenvolupament capitalista i".

període i també per a la ciutat de València, fou de 44.388 milions de pts., xifra que es pot acostar fàcilment als 90.000 milions de pts., si poguerem computar les 33.279 vivendes lliures de les que desconeguem el seu preu de venda. Aquestes xifres són, pensem, suficientment indicatives de "l'excessiu" pes que el sector de la construcció i immobiliari està jugant en l'economia del País Valencià, al menys pel que fa a la desviació de recursos financers i al possible efecte ralentitzador del creixement de la demanda d'altres beus de consum derivat de l'encariment progressiu del preu de les vivendes.

Si les característiques esmentades fins ara poden tipificar de forma convenient el procés de desenvolupament capitalista i d'urbanització que ha tingut lloc al País Valencià els darrers quinze anys, cal ara centrar l'anàlisi en el procés de formació de la conurbació de l'Horta, àmbit al que referirem posteriorment les estratègies i pràctiques dels agents urbans i la política urbana instrumentada.

La comarca de l'Horta és, sense dubte, el vertader "pol" avançat del desenvolupament capitalista del País Valencià. L'existència tant d'un teixit industrial previ de certa importància com d'unes "condicions generals de producció" molt favorables (l'existència d'una gran ciutat com València i d'una xarxa urbana densa i estructurada són elements generadors d'un bon nombre d'economies externes), ha possibilitat un intens procés de desenvolupament tant industrial com de serveis. L'extraordinari desenvolupament de les forces productives – que ha tingut lloc en la comarca de l'Horta té el seu immediat reflexe en l'importantíssim pes relatiu que assoleix aquesta comarca en relació a les macromagnituds bàsiques, tal i com hem senyalat anteriorment. El "producte" d'aquest gran desenvolupament productiu de la comarca ha estat la formació d'una regió urbana o conurbació (17) caracteritzada no sols per llur importància quantitativa sino també i sobretot perquè aquesta conurbació constitueix en sentit estricte una nova unitat urbana en la que la creixent especialització funcional, segregació social i interdependència de tots els seus components amb una dinàmica independent de la contigüïtat geogràfica, són les notes dominants (18).

La regió urbana no és, en definitiva, més que la expressió espacial de las fases més avanzadas del capitalisme contemporani i la conurbació de l'Horta és la forma espacial que pren el desenvolupament capitalista del País Valencià en la seua concreció més avançada.

(17) Ardigó, Archille: "La diffusione urbana. Le aree metropolitane e i problemi del loro sviluppo". Editrice A.V.E. Roma, 1967.

(18) Castells, Manuel: "La Cuestión Urbana". Ed. Siglo XXI. Madrid, 1974. Capítol II.

C) LA PRODUCCIÓ DE L'ESPAI I ELS AGENTS URBANS

Fins ara hem parlat tant de les relacions que a nivell genèric i específic s'estableixen entre desenvolupament capitalista i procés d'urbanització com de les característiques bàsiques de las transformacions territorials que han tingut lloc en els darrers quinze anys al País Valencià, amb una especial referència al procés de formació de la conurbació/de l'Horta.

Tanmateix, els processos senyalats no són intel·ligibles si es fa abstracció de les estratègies i pràctiques dels agents urbans (19). La producció de l'espai en una formació social capitalista no és simplement un procés tècnic-econòmic sino un procés social en el que estan implicats les diferents classes i fraccions de classe amb interessos coincidents, complementaris o contradictòris respecte a aquesta producció de l'espai.

Abans de procedir a l'anàlisi de les estratègies i pràctiques dels agents urbans en la comarca de l'Horta cal fer alguns precisions conceptuals. En primer lloc, existeix un requisit teòric previ que és la definició del concepte d'agent urbà. Si bé aquest concepte no pot ésser assimilat al col·lectiu de classe o fracció de classe, es evident que la pràctica dels agents urbans vé determinada, entre altres elements, per llur pertinença a una classe o fracció de classe social. Per tant, la determinació de les pràctiques dels agents urbans-exigeix l'anàlisi de la gènesi històrica de las diferents classes i fraccions de classe d'una determinada formació social ja que, de no ser així, l'anàlisi pot caure amb facilitat en l'òrbita del "fetixisme de l'actor" (20), impossibilitant la integració en un mateix cos teòric de l'anàlisi de las transformacions territorials i de las estratègies i pràctiques dels agents urbans.

Al marge d'aquesta precisió teòrica, existeixen diferents opcions metodològiques que cal explicitar previament a l'anàlisi concret. La primera d'aquestes opcions prové de la corrent estructuralista que treballa amb la definició d'agent urbà considerat com a "agent-support", estant la seua pràctica determinada per "la articulació determinada de funciones de los que son el soporte, es decir, por su lugar en las relaciones de producción, circulación y distribución" (21). Així doncs, cada procés de reproducció del capital deter-

(19) Es obligat citar aquí el treball pioner de Massana, Carme i Roca, Francesc: "Estratègies urbanes i realitat urbana a la regió de Barcelona" en *Economia Crítica: una perspectiva catalana*. Edicions 62. Barcelona, 1972, treball que introduí el tema dels agents urbans com element fundamental en la comprensió de les transformacions urbanes. En la mateixa línia veure l'interessant treball de Capel, Horacio: *Capitalismo y Morfologia Urbana en España*. Los Libros de la Frontera. Barcelona, 1975.

(20) Topalov, Christian: "La promoción inmobiliaria: un sistema de agentes económicos" en *Documents d'Anàlisi Urbana* nº 3. Departament de Geografia. Universitat de Barcelona. Bellaterra, 1975.

(21) *Ibid.*, pág. 46.

mina una sèrie de "funcions" enteses no com un conjunt d'operacions tècniques sino com una relació social. Aquestes funcions son desenvolupades per els "agents-support" i es defineix el sistema de llocs com "un estado típico de la articulación de funciones sobre soportes sociales y también por las contradicciones específicas que resultan de él y que determinan las modalidades de su cambio histórico" (22). Aquest enfocament metodològic té l'inconvenient de que deixa sense determinar quins són els processos de reproducció del capital bàsics que -- caldría individualitzar en un procés de creixement urbà i sense aquesta determinació esdevé força complicat la definició de les funcions, dels sistemes de llocs i dels agents urbans. Malgrat tot, cal acceptar el poder explicatiu que es desprén d'aquest tipus d'anàlisi en el cas de la producció i distribució de la mercadería vivenda que és ú dels processos bàsics de tot creixement urbà (23).

Un altre enfocament metodològic possible és el desenvolupa^t per Francesc Roca (24). Aquesta perspectiva teòrica neix del concepte gramscia de "bloc històric" i es planteja l'anàlisi de las estratègies i pràctiques dels agents urbans (inclòs l'Estat) en base a la possible formació d'un "bloc urbà dominant" en torn a la classe o fracció de classe dominant. Aquesta el.labora mitjançant els seus intel·lectuals "orgànics" una "visió", un "projecte" que s'imposa a la resta de las classes i fraccions de classe. El bloc urbà així definit está històricament determinat i llurs pròpies contradiccions internes junt amb el creixement i maduració teòrica de las classes antagòniques poden donar lloc a la crisi del "model urbà", proposat i, posteriorment, a la formació d'un nou bloc urbà dominant, amb una "visió" qualitativa diferent, el.laborada pels propis intel·lectuals orgànics de las classes dominades. La capacitat explicativa d'aquesta perspectiva teòrica està suficientment avalada per l'interessantíssim estudi del citat autor sobre la política urbana realitzada al principat de Catalunya entre 1901 i 1939.

Les dues opcions exposades no són, en principi, necessàriament excloents i el tema romà, afortunadament, obert a noves investigacions. Pel que fa al present article, amb dues perspectives són, de fet, utilitzades en l'anàlisi.

(22) Ibid., pág. 46.

(23) A banda de l'article citat, veure també els treballs de Topalov, Christian:
 - Les promoteurs immobiliers. Contribution a l'analyse de la production capitaliste du logement en France. Ed. Mouton. París, 1974.
 - Capital et Propriété Foncière. Introduction a l'étude des politiques foncières urbaines. Centre de Sociologie Urbaine. París, 1973.

(24) Roca, Francesc: Política urbana i pensament econòmic. Barcelona 1901-1939. Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona. Maig, 1977.

D) ELS AGENTS URBANS I LA PRODUCCIÓ DE L'ESPAI DE L'HORTA

En principi, l'anàlisi de les estratègies i pràctiques dels agents urbans deuria "d'explicar" i fer intel·ligible el procés de creixement urbà de la comarca de l'Horta. En concret, deuria d'explicar las característiques asumides per aquest procés, tant en el que tenen de comú com d'específic respecte d'altres regions urbanes capitalistes: creixement explosiu – en forme de taca d'oli, xabolisme vertical generalitzat, forta segregació social, creixent especialització funcional, caràcter fortament centrípet del conjunt de l'aglomeració, intens procés de renovació–degradació del centre urbà, creixement espectacular dels preus del sòl, especulació generalitzada, gran sensible de congestió etc... Es tracta, doncs, d'explicar una urbanització capitalista "salvatge" partint de l'anàlisi de les pràctiques dels agents urbans, de les seus interrelacions i de las relacions de domini internes que s'estableixen. Centrarem l'anàlisi en l'estudi de la promoció immobiliària i de la política urbana aplicada en aquest àmbit.

E) ELS AGENTS URBANS IMPLICATS EN LA PRODUCCIÓ-DISTRIBUCIÓ DE LA MERCADERIA VIVENDA

Seguint, en aquesta ocasió, a la corrent estructuralista, podriem afirmar que – l'anàlisi de las pràctiques dels agents urbans implicats en la producció–distribució de la mercaderia vivenda exigeix, en primer lloc, la definició del sistema de llocs creat en base al procés de producció i distribució d'aquesta mercaderia així com la determinació del seus mecanismes de transformació. En aquest sentit, i avançant las conclusions derivades de la investigació empírica realitzada, poden afirmar que les pràctiques dels esmentats agents urbans en la comarca de l'Horta han estat determinades per dos elements bàsics. Per un costat, la transformació del sistema de llocs de dominant "petit–burgesa", propi de la dècada dels seixantes en un sistema de llocs de dominant "monopolista" (25), que comença a pendre cos en els primers anys de la dècada present i que en l'actualitat es pot considerar ja com a dominant. Per l'altre, l'existència d'un marc polític autoritari que ha possibilitat tant la més absoluta impunitat de las continues transgressions legals, com l'existència d'una política urbana no més de "laissez–faire" sino a sovint de clara potenciació dels interessos immobiliàris per damunt de qualsevol consideració d'interés col·lectiu.

(25) Topalev, Christian: "La promoción inmobiliaria.....", págs. 53–71.

El trànsit d'un sistema de llocs de dominant "petit-burgesa" a un sistema de llocs de dominant "monopolista" es pot defensar en base a una sèrie d'indicadors. En primer lloc, l'anàlisi de l'any de creació d'una mostra de 187 empreses promotores posa de relleu que --mentres que les 89 societats promotors constituïdes en la dècada dels seixantes (el 52'36%), es caracteritzen per estar constituïdes en la seua majoria pel que s'ha denominat capital -- "patrimonial" (advocats, comerciants, enginyers, farmacèutics, petits propietaris de sòl, --constructors, etc...), en canvi, en el darrer període 1971-1977, entre les empreses promotors creades (82 empreses, el 39'02%), existeix un cert predomini de societats formades per la fracció dominant del capital immobiliari així com de les societats "ad hoc" creades per -- aquest mateix capital per a la realització d'operacions puntuals de caire monopolístic (VIFA SA, grup VICOMAN, grup ALCOSA-PROMOBANC, grup RODRIGO, COPRASA, TORRES -- DEL REAL, JARDINES DEL REAL, PLURFINSA, EDINVASA, INVERTESA, grup FICSA, etc...).

Un segon indicador es el grau important d'oligopolització assolit per la promoció immobiliària, oligopolització reforzada sensiblement els darrers anys. Aquesta situació es la conseqüència directa tant del desenvolupament desigual del propi capital immobiliari, com de la irrupció directa del capital financer i del gran capital industrial en els negocis immobiliaris. L'estudi dels Consells d'Administració de les societats promotores analitzades permet constatar aquesta estructura oligopolística. De forma molt resumida i fent referència tan sols a la fracció dominant, podem establir l'existència dels següents grups immobiliaris:

Gp. immobiliari nº 1

CLEOP S.A., CONTRUCCIONES MARIOLA, INMOBILIARIA MONTEOLIVETE, URBANIZACION STA. BARBARA, CIUDADELA S.A. DE INVERSIONES, SAMO S.A., COMERCIAL CASANOVA, CYSSA, EDIFICIO LEVANTE, COESA, VICOMAN, FICSA.

Gp. immobiliari nº 2

CONSTRUCCIONES RODRIGO, INVERSIONES Y EDIFICACIONES, ROYCA SA, INMOBILIARIA RAVICOSA, COSEVASA, VIPROVASA, VIPROSA.

Gp. immobiliari nº 3

VICOMAN S.L., VICOMAN S.A., PROMASA I, II, III, IV y V.

Gp. immobiliari nº 4

PROMOCIONES ZACARIAS, VALINPROSA, PROMOGARES, EDIVASA.

Gp. immobiliari nº 5

PROMOTORA FERIA MUESTRARIO, PROMOTORA VARA DE QUART, PROMOTORA SAN MIGUEL DE SOTERMES, PROMOTORA TRES FORQUES, PROMO

TORA DE LEVANTE, ALCOSA, ALCOCERSA, CUFISA, CIVSA, C.T.I., --
ATINVER, INVERTESA.

Gp. immobiliari nº 6

FICSA, FINANZAS INMUEBLES CISNEROS, FOMENTO INMOBILIARIO CISNEROS, SAPLAYA, RESIDENCIALES S.A., COLEMESA.

Gp. immobiliari nº 7

VIFASA, EDIFICIO LEONES S.A., JARDINES DEL REAL S.A., MAS CAMARENA S.A.

Gp. immobiliari nº 8

PROVISA, ORVIMAN, NOVOCASA, CONSTRUCCIONS CITANIA, ALARIFE, PROAREA, COVADESA, LEVANTINA DE COMERCIO, PROTUSA, VALMESA, TEINVASA, INMOBILIARIA CABAÑAL, URBANIZADORA SIERRA PERENCHIZA, KARA S.A., GROFAM, SALERVAL, EDINOVO, PROMOTORA CONSTRUCTORA LAS CORONAS, TERRENOS Y OBRAS, PROMOCIONES ZEUS, NOVAPLANTA.

Gp. immobiliari nº 9

CEPROIN, HABITAT 71; URVASESA, ESSEL S.A.

Gp. immobiliari nº 10

DOMSA; RESIDENCIALES S.A., SOPROSA, SAPLAYA.

Gp. immobiliari nº 11

ARVATE, INMOBILIARIA WAKSMAN, SALER 6, SALER 3A, SALER 3B, --
FISTINAR.

Gp. immobiliari nº 12

CONSTRUCCIONES GUADALAVIAR, LOMAR, PROMOTORA RIO BLANCO, --
PROCANET, PLAFISA.

Gp. immobiliari nº 13

VALENCIA URBANA, SILLA URBANA, TORRENTE URBANA.

Pel que fa a les operacions puntuals monopolístiques, l'estructura

de relacions d'alquemes de les més significatives és:

TORRES DEL REAL S.A.

CONSTRUCCIONES RODRIGO, ROYCA, INVERSIONES Y EDIFICACIONES, DIVERSAS ACTIVIDADES S.A., FICSA, IMSA, FINANCIERA AGRUPADA, NASA, VICOMAN *i*, a *títol* particular. Silvino Navarro Vidal, Vicente Rodrigo Cubells, Vicente Iborra Martínez, Alfredo Serratosa Ridaura, Rafael Canovas Cobo, Carlos Cojarcía Ruiz, José Comallonge Margarit, Joaquín Muñoz Pei

rats, Mercedes Prat Gómez Trénor, José Paula Capilla, Alvaro Noguera Giménez, José Luis Sombrie de Rojas.

PLURFINSA S.A.

PLURINVER, SABA S.A., BANCO INDUSTRIAL DEL MEDITERRANEO, BANCA MAS SARDA, *i* a título particular, José Mª Sanchis Granero, Primitivo — Gómez Senent, Eduardo Melero Cervantes, Alfredo Corral Cervera, Juan Lladró Dolz, Enrique Tamarit Falaguera.

EDINVASA

ATINVER, C.I.T., CIVSA, ARCILLAS DE CORTES, VADEINSA, REGULO — S.A., INIBERICA, FOMENTO INDUSTRIAL VALENCIANO, VEINSA, PROMOCIONES CASABLANCA, PROMOBANC.

TERRAMELAR S.A.

Urbanización residencial promovida por la división inmobiliaria del Banco Hispano Americano, el Banco de Granada y la inmobiliaria Granadaban.

COPRASA

1970

José Serratosa Nadal, Carlos Mañez Lafuente, Carlos Mañez Melia, Cristóbal — Peris Beltrán, Emilio Serratosa Ridaura.

1971

José Serratosa Nadal, Carlos Mañez Lafuente, José Luis Miguel Monfort, Francisco Torrens Noguera, Carlos Mañez Meliá, Bernardo Botella Briset, José — Trullense Sanjuan, Joaquín Muñoz Peirats, José Ramos Costa, Enrique Pascual Ortega, Francisco Derqui Lleó, Miguel Mocholí García, José Aviñó Perez, Enrique Luis Peris Gimeno, Luis Estellés Ríos, José Martinez Pascual, Emilio Serratosa Ridaura.

1972

Luis Cuñat Albiol (CTI), José Serratosa Nadal, Adolfo Pizcueta Alfonso (CIVSA-Banco de Valencia), Eugenio Martín Antelo, Luis de Benito Bermúdez, Enrique Luis Peris Gimeno (ATINVER).

1973

Enrique Luis Peris Gimeno, Eugenio Posada Montero, Pedro Flores, Jesús Ferrer Marcón.

JARDINES DEL REAL S.A

1974

José Melía Sinisterra, Miguel Moreno López, Rafael García Nicolau, Joaquín —

Fernández Monasterio, Francisco Meliá Goicoechea.

1974

Cubiertas y Tejados, INDHOVASA, Ricardo Fuster Fuster, Julian Lafuente Martínez, Hijos de Vicente Iborra S.A., Ernesto Martínez Colomer, Silvino Navarro Vidal, José Reyna Domenech, Ramón Rodrigo Cubells, Augusto Vicente Almeida, Fidel García Guzmán.

1977

VIFASA.

En tercer lloc, cap parlar d'un cert retraïment de la financiació oficial i un major protagonisme de les Caixes d'Estalvi i del Capital financer privat, protagonisme que impulsa la oligopolització del sector constituint-se en un element determinant del trànsit d'un sistema de llocs de dominant "petit-burgesa" (en el que l'abundància del capital de préstec -- desvaloritzat era condició necessària del seu desenvolupament) a un sistema de llocs de dominant "monopolista".

Abans de passar a l'anàlisi de la política urbana de l'Estat (Central i Local) en relació a la promoció immobiliària, és imprescindible el conèixer el grau de poder econòmic-polític derivat dels negocis immobiliars, grau de poder que explica en bona mesura la política urbana seguida així com la supeditació dels interessos "productius" als immobiliaris, element aquest bàsic a l'hora de comprendre l'inexistència d'un bloc urbà-industrial dominant.

L'anàlisi de les components "personals" de la fracció dominant del capital immobiliari ofereix una informació d'indubtable interès en aquest sentit. En primer lloc, es constata l'activa i molt important participació de la gran burgesia (tradicional i nova) de la ciutat de València en els negocis immobiliaris. Així, en els grups immobiliaris més importants i en les operacions puntuals monopolistes ens trobem cognoms sobradament coneguts. Per altra part, bé en col.laboració amb la gran burgesia de la ciutat de València, ~~de~~ de forma explícita (la part sumergida de l'iceberg ens és desconeguda) el capital financer tant autòcton (Banc de València-CIVSA i Promobanc) com d'orige estatal (Banc Hispano-Americano, Banco Industrial del Mediterráneo, Banca Más Sardá, Banco de Granada, etc...).

El pes, doncs, dels interessos immobiliaris és enorme, tant a nivell econòmic -- com polític. Aquest darrer aspecte es devé palés per la recent inclusió en la Comissió de Transferències Estat-Consell del País Valencià de persons tan lligades a aquests interessos com D. Vicente Castellano Sabater (grup VICOMAN), D. Alvaro Noguera Gimenez (grup FICSA), D. Alfredo Corral Cervera (grup ALCOSA i PROMOBANC) i del diputat d'U.C.D., D. Ramón Pin Arboledas (financiera REGULO S.A. de PROMOBANC), així com per la presència de D. Joaquin Muñoz Peirats (també diputat d'U.C.D.) en algunes operacions puntuals --

bé de forma aïllada, ha fet doncs, la seua aparició

monopolistes i de D. Ignacio Carrau Leonarte (actual president de la Diputació de València) en el grup WAKSMAN, sense oblidar la participació de l'actual concejal de l'Ayuntamiento de València D. Carlos Mañez Meliá en COPRASA i l'activitat promotora de la també concejal Dª Pepita Ahumada en el camp de les cooperatives de vivèndes.

Teòricament, es pot parlar de que existeix una clara contradicció entre els interessos immobiliaris i els interessos del capital industrial: desviació de recursos financers, posible reducció del ritme de creixement de la demanda d'altres béns de consum com a conseqüència de l'encariment progressiu de les vivendes, obstaculització a l'adeuada reproducció de la força de treball, tensions inflacionistes etc...

Tanmateix, la gran presència del gran capital industrial "autòcton" en els negocis immobiliaris i el comportament clarament especulatiu del gran capital industrial i de serveis "foràni" (MACOSA, CAMPSA, CROSS, RENFE, etc...) *mitjançant* els seus desplaçaments i reconversió immobiliaria "cualificada" dels antics emplaçaments, confirma el paper hegemònic dels interessos immobiliaris i l'absència d'una opció explícita d'aprofitament "productiu" i "racional" del territori. L'ofici de mercader del sol és ^{lo}suficientment rendable ~~com~~ per a que la peculiar burgesia valenciana s'adhereixca fervientment al ball de milions que ofereix el creixement urbà de lliure iniciativa a l'ús, sense necessitat de plantejar-se cap tipus de misió històrica. En aquesta situació, qualsevol demanda de "racionalitat" a la classe dominant del País Valencià, i de la ciutat de València en particular, és estèril i anacrònica i, en bona llògica, aquesta possibilitat resideix, factibilitat i problemes a banda, en les classes dominades.

F) POLITICA URBANA I PROMOCIÓ INMOBILIÀRIA: FRANQUISME I SUPEDITACIÓ

Hem fet referència a ú dels elements determinats de les pràctiques dels agents urbans implicats en la producció-distribució de la mercaderia vivenda: el trànsit d'un sistema de llocs de dominant "petit-burgesa" a un sistema de llocs de dominat "monopolista". L'altre element determinat és, sense dubte, la politica urbana instrumentada, bé siga a nivell de l'Estat Central o de l'Administració Local. A nivell de l'Estat Central, i de forma coherent amb la situació politica i amb la relació de forces existent, la politica urbana i territorial ha estat prou clara: baixíssim nivell de construcció directa a càrrec de l'Estat, facilitats creditícies i potenciació de la promoció immobiliaria privada, malthusianisme crònic dels equips col·lectius, planificació "formal" del territori que malgrat la seua rigidesa burocràtica no obstaculitza, tanmateix, el lliure joc de les "forces del mercat", etc...

A nivell de l'Administració Local, i referint-se en concret a la comarca de l'Horta, podem incloure en una mateixa llògica la inoperància i ineficiència de la planificació "ge-

neral" (Plà del 46 amb propostes, ideològiques però irrealitzables en el seu contexte històric, que encara segueixen en bona part sense realitzar-se; Plà Sud de 1959 que segons el llavors alcalde D. Adolfo Rincon de Arellano podria realitzar-se en dos o tres anys i que al cap de 20 anys es troba encara sense finalitzar; Pla General de 1966 amb !!nou folis!! de Memòria; Plà Integral de Transports que no afegeix res de nou, tot i que és una planificació "parcial" i unes actuacions administratives plenes de transgressions legals permeses, enderrocaments injustificats i plans realitzats "ad hoc" per a major glòria del benefici privat. El grau de supeditació als interessos immobiliaris de la política urbanística "local" és tan gran que és difícil evitar la temptació mecanicista d'analitzar la política urbana com a simple reflexe dels interessos de la classe dominant. Els exemples són innumerable, però per raons d'espai, sols voldríem citar com a botons de mostra significatius:

- la Kafkiana gestió municipal en "l'afaire" de El Saler amb un parc natural - destrosat i més de 1.700 milions de déficit financer,
- la malvenda dels terrenys de l'Antiga Fira Mostrari amb cents de milions de benefici per als promotors privats (Jardins del Real S.A., Torres del Real S.A., Vicoman, etc...),
- els injustificables "edificis singulars" (Edifici "Pont del Reial" entre altres - molts),
- la política d'enderrocaments a sovint innecessària i moltes vegades destructors del patrimoni històric (sols en el centre urbà de València, en el període 1969-abril 1977 forem autoritzats 237 enderrocaments),
- les modificacions de plans parcials per a legalitzar situacions ilegals (Plà Parcial Perelló-Perellonet, zona de les Facultats, etc...),
- la permisivitat demostrada en la venda dels terrenys de Renfe a promotors privats (Edinvasa-grup Alcosa-Promobanc) quan, segons la llei del Plà Sud, - - aquests terrenys deuriem d'haber revertit al municipi,
- les llicències d'obres ilegals a El Corte Inglés, Galerías Preciados, Lanús - Aragón, etc... ,
- el projecte de reconversió en zona residencial "qualificada" dels terrenys industrials ubicats en el Plà Parcial 14-bis, etc...

Sembla lògic que la combinació d'una creixent oligopolització de la promoció immobiliària, el gran pes relatiu dels interessos immobiliaris tant a nivell polític com econòmic i una política urbana com la descrita, no puguen donar un altre resultat que el que es "patix" a la comarca de l'Horta; urbanització "salvatge" o, amb major propietat, una política mecanicista d'urbanització.

JOSEP SORRIBES I MONRABAL

Rosa VALLES COSTA

IMPACTE DEL TURISME SOBRE EL NUCLI ANTIC

DE LA CIUTAT D'EIVISSA

(COMUNICACIO A LA PONENCIA:

Homogeneïtat i heterogeneïtat dels espais i estructures)

II ENCONTRE DE PAISOS CATALANS, Ciutat de Mallorca, desembre 1978

a) aquest sector de La Marina no representa una unitat arqueològica de ut a les successives no col·locacions al llarg dels sectors VIII, IX i XI, en les que també hem trobat tota una sèrie

b) En el sector de la zona municipal, el Mòdul de Serra part del districte de tarroer, trobat anteriorment, s'ha situat l'edifici del "Módulo III", aquest edifici correspon al conjunt de l'edifici a l'est i del sector de Serra i la Font de l'Alfons, com a que en una de les parts, una de les parts de l'edifici té una utilitat i d'importància de l'edifici del sector.

Aquests dos edificis però, que pel seu caràcter no són un gran edifici estudi analític dels seus característics i dels seus de l'edifici municipal, actualment en una d'importància i d'importància.

En el tractament que s'ha realitzat anterior al sector de La Marina, han quedat fora les muralles que s'han construïdes en la d'importància, i al sector de la zona de la zona, que sempre la veuen el nord del poble de Serra, l'edifici, el qual del sector de la zona i del Mòdul de Serra, en una de les parts el qual avançant per la punta de la zona, en una de les parts una terra.

En un nou edifici del sector VIII (2) aquest sector oriental, i d'una de les parts d'una de les parts, que s'ha construïdes en el sector de la zona, que sempre la veuen el nord del poble de Serra, l'edifici, el qual del sector de la zona i del Mòdul de Serra, en una de les parts el qual avançant per la punta de la zona, en una de les parts una terra.

En el tractament que s'ha realitzat anterior al sector de La Marina, han quedat fora les muralles que s'han construïdes en la d'importància, i al sector de la zona de la zona, que sempre la veuen el nord del poble de Serra, l'edifici, el qual del sector de la zona i del Mòdul de Serra, en una de les parts el qual avançant per la punta de la zona, en una de les parts una terra.

En el tractament que s'ha realitzat anterior al sector de La Marina, han quedat fora les muralles que s'han construïdes en la d'importància, i al sector de la zona de la zona, que sempre la veuen el nord del poble de Serra, l'edifici, el qual del sector de la zona i del Mòdul de Serra, en una de les parts el qual avançant per la punta de la zona, en una de les parts una terra.

Sant Ildefonso, Sant Rafael, Santa Ana, Santa Cruz, Santa Eulària, Santa Eulària, Sant Joan. Extensió: 7,1 Ha.

de Nova: places: Bar de la, Dues croats; cementi: Alfons III, Pla, Lladet, Baulana, Dues croats, Hivella, Maria Blanca, Gall, Guisot, Major, Mare de Déu, Mirada, Hivella, Nova, Oléaga, Obispo, Pedra, Poma, Pou, Retin, Sant Pere, Santa Eulària, València, Vicent Galan, Vicent Illegre. Extensió: 3,25 Ha.

I-2. Delimitació del territori

El segon problema és, dins dels múltiples efectes que ha pogut tenir el turisme a Llívia, determinar-ne aquells que ens semblen més característics de carni. Els situarem als capítols següents exclusivament al nucli antic:

- a) Efectes de l'expansió urbana de Llívia ha tingut sobre el nucli antic
- b) Els canvis a la dinàmica poblacional
- c) Efectes sobre el paisatge urbà del nucli antic, tenint en compte els tres elements següents: pla o traçat dels carrers, estil arquitectònic o edificació, i funció o ús del sòl.

I-3. Les fonts i el seu tractament

Per utilitzar les fonts estadístiques referents als canvis de població de 1960 a 1970, a més del mapa municipal de població de 1955, elaborades per l'Ona. Ajuntament de Llívia, que també ens donà una elaboració necessària dels canvis de l'estructura de la població el 1970 (sexe, edat, origen, i estructura socio-professional). Per el cas de 1960 disposem de l'atlet de P. Barceló (4) i per el mapa municipal de 1975 el nostre estudi del barri de Dalt Vila (5). Nos trobem d'unitats als resultats de les diferents elaboracions a fi de fer-ne l'aplicació estadística concreta.

Per a les fonts estadístiques elaborades per l'atlet de les fonts urbans: estadística censal i individual, mapa telefònic, mapa municipal de població, ... a més nostre i del barri insuficient per les característiques del barri (molt de diferents) de la qual el mapa de població de 1975 és més detallat, però amb el seu a més a més

ral que fa que les variacions en detall siguin constants.

No ha estat més fàcil que recórrer a una enquesta casual i amb més del nucli urbà per una consciència directa de la situació actual. També calent tota l'atenció del nucli urbà amb l'hem fet d'aquesta manera, però de nou és possible per la reduïda extensió del nucli urbà i per la nostra domiciliació a Vila.

No ha estat també l'enquesta personal entre la població de la barriada tant entre la que hi és ara, com la que ha passat a altres parts de la ciutat, per establir les variacions sofertes des de l'arribada massiva del turisme a Mivissa, a través de les vivències de les persones afectades per els canvis i de les que han contribuït a ells. Enquestes no sistemàtiques, presentades en plan de conversa casual, però que en un futur i per una major precisió poden fer-se més científicament.

Quant a publicacions recents ens hem orientat molt il·lustratives les publicades per la Banca Catalana amb col·laboració amb la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de les Balears i ^{el} Banc Industrial de Catalunya, sobre els diferents aspectes de l'evolució econòmica de les Balears (7)

Ens ha estat imprescindible l'utilització de material gràfic, cartes i plans de la ciutat, proporcionats uns per l'Ajuntament i d'altres de fàcil adquisició a les llibreries per estar destinats a l'ús dels turistes que ens visiten.

Per fer-nos càrrec de l'importància del tràfec turístic a Mivissa hem prestat una atenció a les estadístiques publicades en els darrers anys per la Direcció del Ministeri d'Informació i Turisme amb les quals hem completat les sèries que ja teníem en un anterior estudi del turisme (8). Al final d'aquesta comunicació hem volgut fer l'evolució del turisme i de l'oferta hotelera a Mivissa en una sèrie estadística de 1966 a 1977.

II- LES CONDICIONS DE VIDA DEL MUNDI MÉS ENLLOC DEL TURISME

II-1. L'expansió urbana de Vila i els efectes sobre el medi urbà.

El fet que l'expansió urbana sigui més extensa del turisme és tant evident que pot semblar innecessària aquesta afirmació. El turisme ha estat el gran motor del desenvolupament econòmic en funció del qual han sorgit tots una sèrie d'activitats, especialment dins els sectors terciari i secundari, que han precisat d'un espai, d'una mà d'obra i d'uns capitals.

El fet de ser l'única ciutat de l'illa de que en sigui tant prenent de localització. La demanda de sòl urbanitzable dona lloc a una certa especulació, amb un "boom" de la construcció (8) que fa augmentar l'edificació més enllà del doble, neixen barris turístics (Figueretes, es Viver, Talamanca) i residencials de classe mitja (San Escudell, puig d'en Valls, aquest encara al municipi de Santa Bàrbara) i actualment està enllaçant els edificis nous amb els barris perifèrics.

El reduït terme municipal d'Ílides (7,10 Km² el 1960) ha precisat l'una aplicació territorial (12,98 Km² el 1970, que suposa un 50 per cent més) que ha afectat als municipis veïns de Santa Bàrbara (que ha cedit Talamanca i Blanca Dona) i Sant Joan (de on s'ha tret es Viver, mitja plaça de d'en Bosch i el sector de San Escudell).

Nota aquesta expansió urbana s'hà fet tenint en compte algunes de les noves necessitats, com ara tot el que atour a la circulació rodada, dispoent una xarxa de circulació principal. Els dos més importants són les carreteres a les carreteres de l'Aeroport i Sant Joan (avinduda de l'Avia) i a la de Sant Antoni (avinduda d'Isidre Vallis), divergents des del carrer de Vora de Rey). Entre aquestes dues avindudes, la d'Isidre localitzat, on s'hi localitzen totes les terminals d'autobusos (urbans i illencs) i els vehicles de la qual s'aprofit un nou "centre comercial i de serveis", comunicat amb el port a través de l'avinguda de Ferran de Castelló. La recent construcció del carrer de Ronda ha desenvolupat l'accessibilitat entre les dues avindudes principals i entre aquestes i la carretera de Talamanca i Sant Joan i a l'espai marítim, amb el nou port esportiu i s'hi desenvolupa el turisme de vacances i s'hi desenvolupa el turisme de vacances i s'hi desenvolupa el turisme de vacances.

ble revaloritzat.

El creixement d'edificis de Vila ha convertit en el nucli antic convertint-lo en un sector marginal i cada vegada més allunyat. Però el fet de que a tot l'eixample recent no hi hagi una sola zona verda i de que els carrers de la ciutat antiga no siguin apropiats per la circulació rodada és motiu de que es considerin com d'espèrto certs llocs de Dalt Vila i, sobre tot la part baixa de sa raura, especialment la coneguda com la Fonça, al llarg del carrer Gerardo. La reordenació oficial d'una avinguda i l'obertura a d'altres per la topografia del terreny ha permès disposar d'un espai lliure sense el perill del tràfic automobilístic que colarxa les més vies de circulació a la ciutat... Però també la dictadura del transport ha fet de les coses:

A Dalt Vila on els cotxes poden entrar per el portal de sa Font i pujar (amb un itinerari únic) fins al cap de dalt, a la plaça de la Defensa, han de retornar per el camí invers, però, per una major fluïdesa de la circulació, han va tenir la brillant idea de fer-los sortir per un gran forat obert al mur del baluard de Fort Jaume el que condueix al camí el camí de Vane de Rey (2)

El port, abans passeig d'estiu dels ciutadans, és ara, especialment a l'estiu, una obertura i descobrrega contínua de vaixelles i camions. Moltes cases, grues i punts de caixes formen una barriera que impideix la vista de la mar. A sa Riba, al cap d'ovall, on hi havia la platja dels pescadors ha aparegut un bloc de ciment que fa de moll per atracar-hi els "rolons", transport massiv de mercaderies. L'escollera del Sar, "egypti", ha quedat inutilitzada com a passeig i lloc de descans: baranes i bancs d'obra per ser trencats per diferents parts, brutícia, romors per l'activitat del "rolons", i al seu costat, acumulació de contenidors, caixes i vehicles que se poden veure; així com les baranes de pescadors i els peixos que eren emprats a la part interior de l'escollera han estat acumulats del sector, uns al club nàutic i els altres al port esportiu "Els Peixos", a l'altre costat de la badia cada vegada més apertada. Amb tot i així, el port manté el seu caràcter de moll de pescadors i la llengua del port.

Un altre de la relativa tranquil·litat (gran en relació a la resta de la ciutat) i la possibilitat de gaudir d'una bona perspectiva sobre el mar per la situació elevada, s'ha de dir que també s'ha treballat molt bé en aquest sector mitjançant la rehabilitació d'aquells sectors més fàcilment accessibles. Generalment són edificis que han estat i restaurats les velles cases destinant-les bé a segona vivenda, bé a turisme. Al mateix temps, la resta dels sectors més difícils es deturarien en la vivenda de

III-2. Els serveis a la població municipal

L'any 1960 marca per tota l'illa el pas d'una exigència secular a una immigració realment notable. Les xifres oficials de la població de tot l'arxipèlag van guinejar doblant-se a Vila el 1975, al temps que és palesa la urgència d'una població domiciliada de tot però no empadronada que a la ciutat pot oscil·lar entre el 30 i el 50 per cent.

A les xifres donades als censos de població el creixement de Vila queda ben clar. Volem remarcar la forta densitat del municipi d'Eivissa, la més elevada de tota la província:

MUNICIPIO DE LA POBLACION MUNICIPAL Y RENTAS						
AÑO	Población		Densidad (hab/km ²)			
	Vila	Eivissa	Eivissa	Illa	Eivissa Vila	
1960	24.502	11.070	25,76	1.571,31	63,7	43,57
1970	45.075	16.013	27,58	1.702,02	63,68	53,01
1975	49.414	20.550	41,60	2.073,26	61,48	53,60

En canvi, les dades oficials mostren un descens de la població als barris antics, encara que possiblement sigui dels més afectats per la domiciliació de immigrants no empadronats. Un altre de la pèrdua de pes econòmic en relació al conjunt de la ciutat és resultant d'aquest:

MUNICIPIO DE LA POBLACION MUNICIPAL Y RENTAS						
AÑO	Población		Densidad (hab/km ²)			
	Vila	Dalt Vila	sa Daura	Eivissa	Illa	Eivissa Vila
1960	11.070	2.055	2.500	4.007		43,20
1970	16.013	1.730	1.935	3.715		19,71
1975	20.550	1.015	1.360	2.477		10,05

A més a més, el llarg de tot aquest període hi ha hagut un fort desenvolupament turístic a tot l'illa vella mitjançant centres circumdants, de manera que la zona antiga que s'ha recuperat, en tot cas, no és el fruit de la manca de possibilitats, però, si que a Dalt Vila s'ha desenvolupat el sector turístic de

antics "senyors". Un estudi sociològic fet cap a l'any 1976 (10) correspon-
la per al conjunt de la ciutat un 51 per cent d'immigrants que localitzen
preferentment a Dalt Vila, en Penya i Escaleretes. Els percentatges varien
a les apreciacions oficials, que donen un deu per cent menys. De tota for-
ma la variació és digna de cridar-hor l'atenció:

ORIGEN DE LA POBLACIÓ EN EL MUNICIPI D'IVISSA, % hots: a:

Any	1969			1976		
	Ciutat	Penya	Escaleretes	Ciutat	Penya	Escaleretes
Ivissa	60,5	19,8	15,7	39,07	21,66	40,71
D.Vila	56,4	27,6	18,4(2)	35,33	19,66	45,37
s.Penya	81,5	13,3	5,2	39,21	19,75	41,31

(2) És una immigració masculina "inflada" per la presència d'un regiment
d'infanteria al Castell, que no se compta en el cens dels ciutadans.

La tendència immigratòria s'ha mantingut en els darrers cinc anys; Dalt
Vila presenta al padró de 1975 un 48,4 per cent de forasters. No disposem
d'una elaboració per la població de sa Penya, però tota la part alta del
del carrer Retir, és immigrada (gitanos) que han ocupat totes les viven-
des disponibles.

L'importació, important, de població forastera ha tancat també uns efec-
tes positius sobre l'evolució de la natalitat, rejuvenint la piràmide d'e-
dats ciutadans:

EVOLUCIÓ DE LA NATALITAT I LA MORTALITAT AL MUNICIPI D'IVISSA
(naixements i defuncions per mil habitants)

Índex de:	1968	1969	1970	1971	1972
Natalitat	37,44	43,71	47,11	62,52	61,69
mortalitat	9,51	12,64	11,74	11,65	9,66

Com hem pot observar, les taxes de natalitat de la ciutat estan consi-
derablement encadenades per el costum de venir a parir a la capital de
l'illa, ja que aquesta reuneix la totalitat dels centres sanitaris. La
comparació amb les taxes quinquennals per el conjunt d'Ivissa i de pen-
tes ens donarà una visió més realista de l'evolució dels moviments na-
turals a l'illa:

EVOLUCIÓ DE LA NATALITAT I LA MORTALITAT A IVISSA I PENYES

període	natalitat	mortalitat	excedent de natalitat (per mil hab.)
1966-68	14,28	8,28	5,36
1969-71	17,08	8,27	8,37
1972-74	20,02	8,17	11,06

L'impacte del turisme s'ha reflexat en gran manera a l'estructura de la població activa. La variació és notable a la població activa primària que d'un 14 per cent del total d'actius el 1960 ha passat a un 2,4 per cent el 1970, en benefici dels sectors terciari i secundari (amb poc més de la meitat de treballadors manuals):

EVOLUCIÓ DE LA FORMACIÓ ACTIVA
(percentatges sobre el total d'actius)

	1960			1970
	Sector I	Sector II	Sector III	Població activa primària
Mun. Eivissa	13,25	31,44	54,61	2,4
Dalt Vila	7,91	34,98	57,11	0,13
sa Penya	26,21	24,16	35,03	0,21

I l'any 1975 la proporció d'actius a Dalt Vila era de 0,46, 45,00 i 53,74 per cent respectivament per als sectors primari, secundari i terciari.

II-3. L'impacte del turisme sobre el paisatge urbà del nucli antic

Dels tres elements estretament relacionats entre si que constitueixen el paisatge urbà, els a tracat dels carrers, estil arquitectònic o edificació i funció o ús del sòl, hem pot dir que el primer és estructural i pot mantenir-se durant segles sense grans variacions, mentre el tercer és conjuntural i canvia amb rapidesa davant noves existències econòmiques i socio-culturals. Els edificis con a capital invertit i per raons econòmiques poden adaptar-se a ús i funcions alternatives.

A ambdós barris del nucli antic el tracat dels carrers ha seguit la topografia del sòl sobre el qual van dibuixant cercles concèntrics en el sentit de les curves de nivell i salvent les diferències d'altitud per vies perpendiculars, freqüentment escurçades. El nou de sa Penya té tres vies transversals, és o menys paral·leles al port (carrers de la Mare de Déu, Major o d'Anna i Garifa o la Penya) constitueixen els centres vitals del barri.

Els carrers, la majoria empedrats, són d'una amplària variable, des d'un metre d'alçada de sa Penya fins a uns cinc metres, sense veure, de que cap línia cap a una circulació a peu. Les places són escasses, existint únicament a sa Penya. A Dalt Vila es troben a l'entrada de les muralles (lloc que s'anomena Plaça de Vila, 191), a una zona de l'antic carrer de la Mare de Déu

penya, amb uns miradors sobre el mar) i a l'espai lliure "oficial" entre la Catedral, el Castell i els edificis de la antiga "universitat" i casa de la Curia (Catedral) espai que hom havia utilitzat com a correntini i llotja comercial.

Els edificis téren una major unitat morfològica a sa Penya, amb un harri popular de pesadors i mariners: planta baixa a la línia de la murada, una o dues plantes així com anam davallant, coberta plana, en terrassa, i blancs de calç. Als carrers del "harri de la Consigna" s'hi poden trobar tres plantes per la proximitat de l'activitat portuària.

A Dalt Vila la complexitat és gran: la part occidental (ocupada des dels primers moments de la història de la ciutat) té semblances amb sa Penya, es tracta de les vivendes "populars". A ponent i al llarg de les grans vies d'accés a la plaça de la Catedral van alternant les grans vivendes senyorívols amb d'altres de classe mitja; els edificis van des de l'època medieval fins a principis d'aquest segle amb un nombre de plantes que va des de les dues a les quatre. Domina el color blanc, però a les construccions més altes poden trobar també el roig.

Les obertures en forma de balcó donen la ciutat antiga i en ténen totes les vivendes populars, amb els estenedors de roca, que s'estinga al carrer. A la part noble donen els finestrells.

L'estat de conservació és variable, desde ruïnes a molt bé i està en relació a l'antiquitat, qualitat i grau d'ocupació dels edificis.

Aquests elements morfològics han constituït una font d'atracció turística i de postals "típiques". Hi ha estrangers que han començat a venir (punta de la Consigna a sa Penya, part "noble" a Dalt Vila) remodelant-ne l'interior i renovant les façanes. A Dalt Vila s'ha produït el que qualcun ha qualificat de "febre restauradora": desenvolupament de finestrells, aparició de nous o imitació dels antics, reconstruccions d'edificis tant civils com religiosos, també amb efectes negatius (enllocament de l'os fòssil del convent de Sant Cristòfol, del segle XIII). A sa Penya, mercedes les zones de espais lliures i llargs, s'han desenvolupat petits sectors de urbanització, sempre sent units amb tanques vives i ben cuidades.

Però les transformacions més notables són a les "callejuelas" que donen la imatge

sobre el ús del sòl. Les tres vies longitudinals de baix de l'any s'han convertit en el focus comercial i d'oci del sector del port. Una línia contínua de terrasses -cafeteries i restaurants- al llarg de la Rambla, amb una variada clientela, de vegades, d'aspecte pintoresc; botigues diverses amb el denominador comú d'actar dirigides al turista, més algun restaurant i "pub" per tot el carrer Major i esteses també una par del carrer de la Mare de Déu. L'animació és exclusiva de la temporada turística, però cada agost tanquen gairebé tots els negocis "especialitzats" i de les terrasses de la Rambla, només queda obert el restaurant "Juanito", el més occidental i l'únic que és propietat d'un civisenc. Al carrer Major i algun altre petit tros de la Rambla s'hi localitza el mercat "hippie", on trotes trotes es venen exposats els objectes més diversos, mentre a l'ocasió dels dies feiners del soprest a mitja nit. Els tres carrers han estat tancats al tràfic i el diàleg ha estat enrajolat.

Dalt Vila, per la seva prestació històrica, es converteix en un centre d'edificis culturals. Al Museu Arqueològic que ja ocupava l'antiga Universitat i després la casa de la Curia i s'amplia per el baluard adiacent (de Santa Tecla), s'hi vengué a sumar un Museu Etnològic (de curta vila) i el municipal d'Art Contemporani, aquest a les construccions deixades lliures per l'Exèrcit als baluards de Sant Joan i de Santa Ilòcia. Al mateix temps apareixien les galeries d'art i les tendes d'antiquitats. El Castell deintà la seva funció militar per adaptar-se també a diverses activitats culturals i recreatives. La plaça de Vila i la Carrerxa (conduida general Franco) s'omplen de botigues i restaurants i a la plaça d'Armes, a l'antiga del portal de gofres s'hi montà el primer mercat "hippie" de l'illa. Per botigues amb venda de "souvenirs" i artesanies es distria començava a desenvolupar-se per als carrers és recorregut pels turistes.

Les primeres "hostes" de Vila s'celebraven també a sa Rambla (la Cova Negra, la Sierra) i a Dalt Vila (l'Amfora, la Nova), alguna d'elles considerada com un símbol de l'Eivissa hippie.

Els carrers curts han vist l'aparició de les caixes telefòniques al sector del port i també l'any de Dalt Vila, amb una utilització negativa a l'ocasió.

L'intensitat de l'activitat econòmica a la temporada turística i la demanda de càl, han revelat i fet els vells edificis. El que abans eren moltes cases, humils vivendes són ara actius centres comercials de dimensions reduïdes i ambientació exòtica.

L'altre cara de la moneda és la deterioració dels carrers nous accessibles, i abandonats per els ciutadans en el seu èxode a la recerca d'una vivenda a l'entorn que els ofereixi millor qualitat de vida. L'empedrat dels carrers saltat, escombrieries acumulades, riuons d'aigua bruta llançada després d'haver estat utilitzada (perquè els serveis d'aigua corrent i sanitaris a les cases "populars"), ornitures voltes vengudes descolades i mir desvestides i l'aspecte inconfondible d'una població gitana és l'imatge actual a la part del barri "on no arriben els turistes".

Rosa VALLES COSTA

Eivissa, novembre 1978

NOTES

- (1) Notes documentals sobre el reyal les trobam: a) disperses a J. MESTRE BICH: Historia de Ibiza, 4 vols., Palma de Mallorca, Dada, 1966-67; b) a J. MESTRE BICH: La conquista catalana de 1695, Eivissa. Institut d'Estudis Eivissencs, 1976; i c) a J. COSTA RIBON: La triple batalla de la Ibiza índica, Palma de Mallorca, Instituto de Estudios Eivissencs, 1968, on hi troba també material gràfic d'interès.
- (2) FERRERES SUR, B.: Topografía de la ciudad de Ibiza, "Los Archivos de Ibiza", año II, nº XIV (Almería, 1968), p. 105-108.
- (3) FERRERES SUR, A.: Ibiza, Barcelona, Imp. Horta, 1909.
- (4) BARRIO ROSE, B.: Estructura de la población del municipio de Ibiza en 1960, "Bol. de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca", LXVI, nº 674-675 (Palma de Mallorca, 1964) p. 225-250.
- (5) VALLES COSTA, R.: Dalt Vila (ciutat d'Eivissa). Estudi de geografia urbana. Inèdit.
- (6) VALLES COSTA, R.: Contribución al estudio del turismo en Ibiza y Formentera, "Bol. de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca", LXXIV, nº 676-677 (Palma de Mallorca, 1972), p. 107-160.
- (7) SERVEI D'ESTUDIS DE BANCA CATALANA: Los Baleares. Evolución económica 1975. Evolución económica, 1976, Barcelona, 1976 i 1977. La sèrie d'elements estadístics comença l'any 1972 i en alguns dies ha sortit el de 1977. Se també de gran interès per les referències al conjunt de la província.

Mallesca, una introducció a la seva economia. Signat per V. GARAU, J. BERRIGUER, R. EUGENI i J. L. PIRO, Barcelona, Banca Catalana, 1974.

- (8) Entre 1960 i 1970 l'estadística d'edificis, segons l'I.E.B., passa al municipi d'Eivissa de 3.005 a 6.545 vivendes. Des de 1970 i malgrat la crisi de 1973-74 la indústria de la construcció no ha deixat de ser activa, i encara sembla haver recuperat el ritme en els darrers dos anys, per el que pensam que l'augment en el nombre actual de vivendes ha de ser prou notable.
- (9) Les muralles que junt amb la torre de la catedral foren declarades "Monument històric-artístic" disposen així d'una nova "porta" que ningun observador s'atreviria a qualificar de "monumental" ni "d'artístic".
- (10) MIRA. E.: Estudio sociológico sobre la ciudad de Ibiza. Inèdit. Pot consultar-se a l'arxip de la Fundació Jaume Bofill de Barcelona.

APENDIX

EVOLUCIO DEL TURISME I DE LA CAPACITAT HOTELERA A EIVISSA

(afegim els turistes de Formentera per què forçadament han d'arribar a l'illa per que a través d'Eivissa)

Anys	Turistes		Estades Eivissa	Places d'hostalotge (8) en hotels a Eivissa
	Eivissa	Formentera		
1960	30.119	1.166	269.178	unes 1400
1961	41.253	1.409	408.615	unes 1.700
1962	44.413	1.341	470.244	unes 2.000
1963	55.004	2.160	700.620	unes 4.000
1964	67.677	2.352	1.004.684	6.430
1965	102.520	3.391	1.215.100	7.600
1966	113.415	3.468	1.256.281	9.331
1967	125.810	4.179	1.507.069	10.017
1968	161.675	6.525	1.830.623	15.210
1969	263.604	7.833	3.144.677	20.811
1970	250.806	11.864	4.226.610	22.610
1971	493.850	15.996	5.850.425	31.360
1972	515.052	19.406	6.127.000	32.026
1973	562.666	23.295	6.255.032	34.055
1974	706.005	22.276	7.072.301	37.414
1975	505.015	24.156	5.607.563	35.723
1976	406.723	27.572	4.901.606	35.463
1977	466.054	31.218	4.865.706	35.387

- (8) Les places oficialment concedes a Eivissa l'any 1975 són 6.104, quantitat molt inferior a la real.

Jesús Contreras
Universitat de Barcelona
Institut Català d'Antropologia

El que presentem aquí no és una comunicació fruit d'un treball laborat, sinó tan sols unes reflexions sobre els continguts que hem cregut veure en les festes populars a Catalunya durant els darrers anys del franquisme.

De tota manera, abans de qualsevol consideració sobre les "festes populars" i per superficial que pugui ser, hem d'abordar el significat de "popular". Aquest no és un problema merament semàntic, ja que en aquest cas no valdria la pena tocar-lo aquí, sinó que és també una qüestió de contingut ideològic. El terme "popular" se'ns presenta avui en tal diversitat d'expressions que no és possible, a partits d'elles, intentar una definició mínimament precisa de "popular". Algunes d'elles, per exemple, són: "moviment popular", "masses populars", "unitat popular", "premsa popular", "teatre popular", "memòria popular", "sentiment popular", "cançoner popular", "caire popular", "biblioteca popular", "preus populars" etc. I una de les més controvertides, sobretot ara que tothom parla d'ella, la "cultura popular", dins de la qual, teòricament, almenys, s'haurien d'incloure les festes populars. L'existència, durant el franquisme, d'una "Direcció General de Cultura Popular" dificulta, encara més, una definició mínimament precisa. Es tracta, per desgràcia, de conceptes exageradament manipulats i, gairebé sempre, provistos d'una càrrega ideològica, i no precisament popular, a la qual, com es pot veure, jo mateix no em vull sustreure.

Desgraciadament, no podem recórrer a consideracions tals com que "la cultura popular és la cultura del poble" i que "Les festes populars són les festes del poble". "Poble" és també un concepte molt manipulats i amb molts significats com per a formar part d'una definició mínimament precisa fins tal punt que de vegades penso que el significat del Diccionari General de la Llengua Catalana és un dels menys desorientats: "La gent comuna d'una població".

Seguint amb la ratxa de dificultat és obvi que "cultura" és també un concepte suficientment controvertit com per a acceptar caracteritzacions tan simplistes com la citada més aumunt, ja que la cultura

"encara que tingui caràcter de massa, no és uniforme ni es desenvolupa de manera igual en tots els sectors, horitzontals o verticals, de la societat. La cultura és la síntesi dinàmica, en el pla de la consciència individual i col·lectiva, de la realitat històrica, material i espiritual, d'una societat o d'un grup humà, síntesi que abarca tan les relacions entre l'home i la naturalesa com les relacions entre els homes i entre les categories socials. Les manifestacions culturals són les diferents formes que expressen aquestes síntesis, individualment i col·lectiva, en cada etapa de l'evolució de la societat o grup humà en qüestió (A.Cabral, 1973:16).

En aquest sentit, si considerem les festes populars com una d'aquestes formes de les manifestacions culturals i, per tan, fruit d'una etapa de l'evolució d'una societat, s'hauria de dir que les festes tradicionals quasi han desaparegut per complet. I aquesta desaparició, o decadència en el món rural, casos, posa de relleu, sobretot, la decadència dels seus hàbits, així com el pessimisme o falta de perspectiva dels seus habitants (1). Amb això no es vol afirmar, evidentment, que aquestes festes fossin patrimoni exclusiu dels àmbits rurals, ja que també n'hi havia i n'hi ha a les ciutats, sobretot els barris amb una identitat més forta. Però també és cert que a les ciutats les festes populars han decaigut o s'han "turistitzat" d'una manera més gran que als àmbits rurals.

Aquesta desaparició o decadència és més significativa encara si tenim en compte que la festa es caracteritza perquè:

"trecia provisionalment els rígids límits dels que circula al poble la comunicació entre els diversos sectors del mateix, posa entre parèntesi l'estructura social subjacent, redueix la distància i crea, per un moment, la il·lusió de la comunitat, el contrapunt necessari per la seva negació en la realitat al llarg de l'any. La festa aproxima i dona consciència d'unitat. És un índex clar i inequívoc de la puixança de la vida local. D'altra banda, la decadència de les festes reflexa clarament la decadència dels pobles, constitueix la consagració definitiva de l'escissió del poble en una pluralitat de famílies disperses, la mort d'una il·lusió (Perez-Diaz, 1971 : 177).

Per a alguns, aquesta decadència del rural i de "el tradicional" és una conseqüència lògica del "procés de canvi social i de modernització". D'altres consideren que la única raó és la repressió cultural portada a terme pel franquisme.

Independència de l'eufemisme ideològic que suposa el concepte de "modernització" és obvi que hi ha alguna de les dues coses, almenys en el cas de Catalunya.

En qualsevol cas, a l'Estat Espanyol, aquest procés de "canvi social" s'ha caracteritzat també per ser un procés, més o menys parcial, d'uniformització cultural. Aquesta uniformització també ha estat més o menys forçada segons els casos i segons els continguts a "uniformitzar". Per aquesta raó aquest procés s'ha d'analitzar a partir de dos factors, conscients de l'exagerada simplificació que això suposa:

1) La implantació, mitjançant la força, d'un aparell administratiu-polític que, entre altres coses, suposava la supressió d'institucions pròpies de les nacionalitats. Això, com a resultat de la derrota republicana de 1939. La implantació d'aquest nou aparell administratiu-polític es caracteritza, a més, per suprimir i reprimir una sèrie de manifestacions culturals específiques, pròpies de les masses populars així com d'altres que eren pròpies de les nacionalitats, l'identitat de les quals es volia destruir. Així, varen ser prohibides o reprimides des de les llengües de les nacionalitats i els seus vehicles d'expressió pública, fins a les festes (el carnaval serà l'exemple més típic, i no per primera vegada, i què sap si haurà estat la última), dances (com la sardana a Catalunya), símbols diversos i fins i tot instruments musicals característics com a Euskadi. Paral·lelament, els "Ministerios del Movimiento" i de "Información y Turismo" i més concretament, la "Sección Femenina", es varen encarregar de "conservar" (per medi del sistema de la congelació), fent abstracció del contexte socio-cultural en el que estava immers, el "rico patrimonio folklórico de España".

2) L'actual etapa del desenvolupament del capitalisme a l'Estat Espanyol i, fonamentalment, la que s'inicia després del període anomenat de l'autarquia. El desenvolupament industrial iniciat a mitjans de la dècada dels cinquanta, concentrat en uns escassos nuclis urbano-industrials, la tecnologia a l'exclusiu servei de l'increment del consum i del benefici i la salarització massiva que tot això comporta, són tots ells factors que influeixen en el que s'ha anomenat la "progressiva urbanització dels modus de vida" de la majoria de la població.

Això suposaria també una progressiva homogeneïtzació dels patrons de consum (alimentaris, vestits, equipament de la llar, etc.), patrons de comportament dins de l'entorn familiar i de les relacions entre els individus, comportament laboral, utilització del temps lliure, educació escolar, etc.

Un aspecte molt important, i que és concomitant a aquest desenvolupament del capitalisme a l'Estat Espanyol és el fenomen complex de l'emigració. Sense entrar en les causes de la mateixa (encara que s'ha de dir que són bastant més complexes del que normalment s'ha dit per economistes i sociòlegs) l'emigració ha suposat un increment de la comunicació entre el camp i la ciutat, però també un desarraigament cultural, en molts casos, de les masses d'emigrants i també, una considerable modificació de les condicions socio-culturals a les zones de recepció massiva d'emigrants, com a la ciutat de Barcelona, per exemple, entre moltes d'altres.

Tot això, afegit a la repressió cultural sobre les nacionalitats tradicionalment receptors d'emigrants, com en el cas de Catalunya, ha abonat aquest procés d'uniformització pròpi del capitalisme, així com el procés d'uniformització intentat per la persecució i la repressió de les manifestacions culturals pròpies de les nacionalitats portat a terme pel franquisme.

Evidentment, aquests dos factors s'apoiem de manera recíproca. Un exemple el trobariem en el paper i el contingut del medi de comunicació de masses. Efectivament, el desenvolupament dels medis de comunicació de masses és paral·lel al desenvolupament tecnològic (2), però simultàniament, a l'Estat Espanyol, aquests medis de comunicació s'han caracteritzat per uns continguts molt definits i sempre d'acord amb l'aparell administratiu-polític franquista i la ideologia en la que es basava. La importància dels medis de comunicació de masses com a instruments d'uniformització cultural és encara més gran si es té en compte el rígid control que l'Estat ha exercit sobre ells tan a través de les limitacions per a accedir-hi com a través dels diferents mecanismes de censura.

Per totes aquestes raons, s'ha anat passant paulatinament de sistemes tradicionals d'intercanvi de missatges i demés continguts de valors, com per exemple en el cas del camperol tradicional, a través de fires, mercats, peregrinacions, festes

St. Jordi de cions de zc
Així c
arribat a c
pressar les
moment, no
La partici
tiva, permc
particulars
nerals.
Totes
de les fest
Carnaval. I
ànsies de l
feia molts
cions de l
la seva orf
polititzat,
Tots els pe
tenien les
tots els gi
"Amnistia"
cions com
de moviment
Per a l
del carnav
de la form
ció molt tr
miques o ni
la politic
electoral,
clusió fes
Tot a:
que ténen
lars, igua
realitat e
artificial
nàries o, c
es tracta c

familiars, locals i comarcals, viatges accidentals, etc. a una sumerxió de les fonts de comunicació a nivell dels medis de comunicació de masses. D'aquesta sumerxió tan en participa el camperol com altres estaments del comerç, la indústria, els serveis, etc. Igualant-se d'aquesta manera els continguts cognitius i els sistemes d'aspiracions: la ràdio, el cine, els diaris i, especialment, la televisió homogenitzen progressivament les aspiracions dels camperols i d'altres capes populars amb les dels seus manipuladors (Cf.: Ferrades, 1973 : 100).

Parlant ja de les festes populars, potser s'haurà d'agrair al franquisme, encara que sigui paradoxal, el que també les volgués suprimir d'una o altra forma ja que, contràriament, és possible que avui dia ja no en quedés cap, i valgui l'exageració. Precisament perquè les festes populars formen part del patrimoni cultural d'un poble i perquè els pobles que senten amenaçada la seva cultura s'aferran a ella i defensen cada una de les seves manifestacions, inclús aquelles que per altres raons estarien destinades a desaparèixer sense resistència, doncs aquesta defensa augmenta la seva cohesió social i permet una major resistència enfront a tot lo extern i imposat. Efectivament:

"El desplaçament, la marginació dels elements culturals locals, els converteix automàticament en símbols i signes ètnics. Elements que formaven part de la cultura en sentit ampli, de l'estructura socio-política i que no tenien una especial significació ètnica, com a conseqüència del seu desplaçament es converteixen en símbols i signes ètnics (J. Frigolé, 1978).

Això és aplicable al cas de les festes populars. Algunes de les quals no solament han sobreviscut sinó que inclús s'han potenciat o reforçat precisament per aquesta circumstància. També, en aquest sentit, podrien adequar-se les paraules d'Amílcar Cabral (1973, 13-14) a la nostra pròpia realitat quan diu que:

La cultura constitueix un mètode de movilització dels grups i, per tant, una arma en la lluita per la independència... Reprimida, perseguida, humiliada, traïda per certes categories socials compromeses per l'estranger, refugiada als poblats, als boscos, i a l'esperit de les víctimes de la dominació, la cultura sobreviu a totes les tempestes per després, gràcies a les lluites d'alliberament, recobrar tot el seu poder de floreixement".

Concretats ja en les festes populars, podem dir que en els últims anys hem presenciats un procés que podríem denominar de "simbolització" (3) d'algunes d'aquestes festes en la mida en que s'han convertit en símbols, igual que molts altres elements -coses, fets històrics, manifestacions, persones, etc.- de la identitat cultural de Catalunya en un sentit general i en el marc de reivindicacions concretes en un sentit més particular, més local i circumstancial. En el primer sentit, com és obvi, unes festes destaquen sobre les altres: la Patum de Berga (4), la Festa Major de Vilafranca, les Revetlles de St. Joan i St. Pere, Carnestoltes de Vilanova (5) i de Barcelona i d'altres s'han convertit, malgrat el seu àmbit més o menys local i tradicional, en festes "catalanes" i "populars" per excel·lència. Aquesta catalanitat no ha vingut donada només per la seva tradició i història que es sintetitza en elles, sinó també i sobretot perquè com a tals "festes catalanes" han anat essent percebudes per la gent i, d'aquesta manera, han aprofitat aquestes ocasions per al lluiment de senyeres, adhesius de "Volem l'Estatut", etc. De la mateixa manera, aquesta "catalanitat" també els hi ha vingut donada perquè el seu marc ha estat aprofitat per a manifestació de catalanitat amb tota la dimensió política de cada moment. Un exemple d'això seria el fet de que fa dos anys, l'Assemblea de Catalunya va convocar a tots els catalans a Berga amb motiu de la Patum i, de tota manera, també hauria contribuït a crear aquesta dimensió política els controls de la Guàrdia Civil per a dificultar l'accés a la ciutat de Berga. En qualsevol cas, l'assistència a aquestes festes i la profusió de símbols de les reivindicacions catalanes han estat progressives en els últims anys i moltes d'aquestes festes han trascendit el marc local que les havia caracteritzat.

El to reivindicatiu que ha envoltat i envolta a moltes d'aquestes festes és de diferents tipus. De vegades la reivindicació ha consistit només en volguer celebrar la festa (per exemple, els casos de Carnestoltes i les verbenes de St. Joan i St. Pere), en altres en celebrar-les de determinada manera o en substituir les comissions organitzadores pròpies dels ajuntaments franquistes per altres més representatives i lligades a les entitats ciutadanes amb una més gran participació dels veïns i dels joves (6). En altres ocasions, inclosos, és la pròpia reivindicació la que pren l'aspecte de festa popular, com seria el cas del "Ball de l'Estatut", celebrat el dia de

St. Jordi de 1977 a Montjuïc, o en els casos de reivindicacions de zones verdes, etc.

Així doncs, com podem veure, les festes populars han arribat a constituir-se momentàniament en canals per a expressar les reivindicacions ciutadanes més sentides en cada moment, no important ni el seu contingut ni el seu aïcanç. La participació del poble com a tal, individualment i col·lectiva, permet un espai per a cada una de les reivindicacions particulars i conjunturals, així com per a d'altres més generals.

Totes aquestes consideracions poden il·lustrar-se amb una de les festes més significatives de la tradició popular: el Carnaval. El carnaval de 1977 va ser el de l'explosió d'unes ànsies de llibertat que no s'havien pogut manifestar des de ja feia molts anys. Potser per aquesta raó, la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona va posar tan d'entestament en la seva organització. Va ser un carnaval extraordinàriament polititzat, com extraordinàriament polititzat era el moment. Tots els partits polítics, encara il·legals els d'esquerra, tenien les seves "parades". Adhesius o "pegatines" per a tots els gustos, des de la reivindicació més generalitzada d'"Amnistia" fins a d'altres més sectorials i també manifestacions com "Abajo el matrimonio" per part de persones integrants de moviments feministes.

Per altra part, un dels aspectes tradicionals més propis del carnaval ha estat la sàtira, sàtira que independentment de la forma festiva en la que s'expressa, suposa una percepció molt transparent dels problemes ciutadans: centrals tèrmiques o nuclears, contaminació de l'aigua, l'alça dels preus, la política municipal, els "caciquismes locals, el "carrerisme" electoral, etc. tot té cabuda satírica al carnaval i una conclusió festiva: "Vota carnestoltes, tindràs carnaval tot l'any".

Tot això posa de relleu el contingut essencialment dinàmic que ténen les festes populars. Efectivament, les festes populars, igual que la cultura popular⁽⁷⁾, no constitueixen una realitat estàtica, fossilitzada, que tinguem que resuscitar artificialment per a satisfer anyorances molt sovint reaccionàries o, en el millor dels casos, romàntiques. Al contrari, es tracta d'una realitat viva, dinàmica i de la que tots no-

saltes, conscient o inconscientment en participem. Això és així perquè en el transcurs del temps històric es modifica la composició dels grups socials o les relacions de poder entre els mateixos. O sorgeixen grups nous, amb els seus propis símbols, així com nous problemes que plantejen la necessitat de solucions específiques, tot lo qual és simbolitzat constantment, i aquesta simbolització és la que permet o configura una certa cohesió ideològica, necessària per a mantenir amb força la reivindicació i la lluita (8). Els continguts adquirits per les festes populars en aquests darrers anys, i als que ens hem referit, o la cultura popular en un sentit més ampli, s'inscriuen en aquest procés i en són una part integrada d'ell i també de la nostra quotidianitat.

De les festes populars volem destacar un últim aspecte: el seu èmfasi en la manifestació col·lectiva, en la comunitat i en lo comunitari i, per tant, en la solidaritat i en la cohesió. En aquest sentit, es podria dir que, almenys en certa mida, la festa suposa una certa subversió de les estructures existents o de lo "estructurat" en general (9), ja que:

- la igualtat priva enfront de la desigualtat
- l'anonímia enfront els rígids sistemes de nomenclatura
- l'absència de status enfront a la rígida estaticació social
- La cosa pròpia enfront a l'externa
- Lo lliure enfront de lo imposat
- La reivindicació enfront al conformisme i al silenci
- La llibertat d'expressió enfront a la censura i a la repressió.
- L'auto-organització davant de la organització imposada i jerarquitzada
- La identitat popular i de comunitat real, concreta i empírica davant del patriotisme abstracte i buit.

De tota manera, cada cosa al seu lloc, les festes populars han estat sempre i són, manifestacions episòdiques i temporals, puntuals podríem dir i, en aquesta mateixa mida, la seva subversió no és més que una subversió simbòlica que, d'aquesta mateixa manera, podria ser inclús negativa (negativa en el sentit de que servís de mera catàrxis o compensació del que es reivindica i no suposés un increment del grau de consciència que servís per a potenciar la lluita). Però,

altra vegada un però, també és cert que algunes festes populars, precisament per el contingut reivindicatiu del que hem parlat, estant essent alguna cosa més que meres celebracions episòdiques o periòdiques i algunes d'elles, inclús, s'han convertit en reivindicacions i símbols d'unes reivindicacions de les classes populars davant de les classes dominants i una manifestació de la identitat ètnica davant del centralisme uniformitzador.

Per totes aquestes característiques pròpies de les festes populars, així com per la necessitat d'oposar la cohesió i la pròpia identitat enfront de la repressió i uniformització cultural, es pot dir que les festes populars catalanes han contribuït a mantenir i inclús a potenciar (en la mida en la que es feien més "públiques", és a dir, en la que trascendien dels marcs locals en els que tradicionalment estaven incrites i hi participaven o se'n feien ressó persones i institucions de tota Catalunya) una consciència nacional.

I ja que hem dit que la cultura popular és una realitat essencialment dinàmica, quin és el futur de les festes populars? Què passarà amb aquests continguts que han adquirit durant aquests darrers anys del franquisme? Possiblement alguns d'aquests continguts i els símbols que han suposat, desapareguin. Alguns inclús, ja han desaparegut. En efecte, i independentment de que el procés no ens satisfaci a tots almenys d'una manera absoluta, assistim a una certa recuperació de les institucions catalanes i, pròximament serà sotmès a consulta popular l'Estatut de Catalunya. Així doncs, és d'esperar que les festes populars recuperin, almenys parcialment, la seva "normalitat". Però també hem dit que algunes festes populars s'havien revaloritzat o mantingut precisament perquè havien adquirit aquest contingut nacionalista i reivindicatiu. Significa això que, recuperada la "normalitat", tornem al procés de desaparició de lo popular i lo tradicional? No per força. Aquests continguts, per més que hagin sigut, o siguin, conjunturals, i fruit d'unes circumstàncies històriques molt concretes poden haver servit perquè la joventut valori d'una manera diferent "lo popular". Per altra part, sembla que existeix un cert cansament del que en podríem dir "les formes catalanistes de diversió" (que tan han suposat per a la definitiva pèrdua d'importància i de participació dels joves en les

Festes Majors i altres tipus de festes populars) que es caracteritzen per constituir un ventall de canvis enlloc d'un valor d'ús que és el que caracteritza a les festes populars (Cf.: S.Amin,1975). Partint de les darreres generacions d'aquest tipus, potser ens podríem preguntar si que les festes populars i, en un sentit més ampli, la cultura popular, poden contribuir en un futur a una certa conscienciació de classe de la mateixa manera que en un determinat moment han contribuït, en més o menys grau, a una conscienciació ètnica.

NOTES

- 1.- Ens referim a la falta de perspectives dins del seu propi medi. En aquest sentit, l'emigració massiva del medi rural seria una de les seves concrecions més eloqüents. Per altra part, aquesta falta de perspectives no és tan un factor propi del medi rural sinó una conseqüència del tipus de desenvolupament, capitalista, esdevingut a l'Estat Espanyol. Com ja hem dit en una altra ocasió (Contreras,1976:9): "El que caracteritza al món rural al nostre país, ara, és el seu considerable grau de dependència respecte a lo urbà (concepte d'ús correlatiu per a expressar una relació d'oposició amb lo rural). La dependència en lo econòmic i la superedificació en lo socio-cultural, responen a un procés, ja molt avançat, d'industrialització capitalista. Aquest procés es caracteritza, en lo quantitatiu, per una disminució progressiva de la població dedicada a les activitats agrícoles i un augment de la dedicada a les activitats industrials i els serveis. En lo qualitatiu, aquest procés es caracteritza per la desaparició, progressiva també, d'institucions pròpies de la vida rural i una assimilació del que podria anomenar-se la 'orientació cognitiva' del 'modus de vida urbà'".
- 2.- S'ha de tenir en compte, a més, l'especial ús o aplicació que el capitalisme fa de la tecnologia en general i dels medis de comunicació de masses en particular.
- 3.- Estem d'acord, respecte a aquesta qüestió, amb el que diu J.Frigoló(1978): "Per estudiar el procés d'identificació ètnica és útil utilitzar el concepte de símbol o de nivell simbòlic enlloc del concepte de cultura. Aquesta substitució, que implica un nivell més alt d'abstracció, crec que té l'avantatge d'emfatitzar no la permanència d'elements culturals determinats, la qual cosa ens portaria a una posició essencialista sinó de portar-nos a examinar els significats canviants d'aquests símbols i signes. Ens permet veure que la identificació ètnica està determinada per un contexte, veure-la de forma contextualitzada".
- 4.- Es significatiu el que diu de la Patum J/Armengou (1968, 63-64): "La Patum ha estat no solament una creació de Berga sinó també un instrument eficaç per a la perpetuació de l'esperit berguedà. Les tradicions comunitàries cohesionen els pobles i els mantenen viva la consciència de llur personalitat. La Patum ha ajudat a Berga a mantenir-se bergadana. L'escola del nostre patriotisme l'anomenava el gran berguedà Mn.Ventura Ribera.Escola i forja de berguedans(...) Com un camp de batalla després d'un combat on l'esperit d'un poble que no vol morir ha assolit una victòria més".

- 5.- El carnaval de Vilanova ha estat no només un dels més importants i tradicionals del nostre país sinó que avui, per aquesta raó i per les prohibicions imposades des de 1939, s'ha convertit també en un altre dels símbols de lareivindicació popular, de la seva tradició i identitat. I de la mateixa manera, no només un símbol d'identitat "vilanovina", sino barcelonina i catalana. Es pot pensar que el zel del poble de Vilanova, manifestat en la organització i desenvolupament del seu carnaval en aquests últims anys, no respón només al plaer de celebrar el carnaval com a antesa de la Quaresma, sinó també l'esforç per recuperar el que es considerava "robat" com a conseqüència de la opressió sobre la tradició i desenvolupament de la cultura popular.
- 6.- Potser un dels exemples més significatius d'això siguin les festes de la Mercè de Barcelona. D'elles s'ha criticat la seva organització excessivament "oficialista" i la falta de participació popular en la organització. Com a conseqüència d'això es pot explicar la falta d'arraigament popular d'aquestes festes tan "oficialitzades" i apropiades pel franquisme com és el cas de les Falles valencianes o les Festes del Pilar de Zaragoza.
- 7.- Escoltat a Joan Prat en una conferència pronunciada a Corvera: "La cultura popular i les formes de vida a Catalunya".
- 8.- Escoltat a Joan Frigolé en l'acte inaugural de l'Institut Català d'Antropologia, a l'Auditori de la Biblioteca de Catalunya, el febrer de 1978.
- 9.- En aquest plantejament seguim la conceptualització de Turner sobre la "communitas" i l'"estructura" (Cf.: Turner, 1969).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AMIN, Samir
1975 Elo 10 del socialismo. Barcelona, Cuadernos Anagrama.
- ARNENGOU, Josep. Mn.
1968 La Patum de Berga. Berga, Edicions del Museu Municipal de Berga.
- CABRAL, Amílcar
1975 "La cultura, fundamento del movimiento de liberación", en El Correo de la Unesco, XXVI. Paris, Unesco.
- CONTRERAS, JOSE
1976 "Cultura rural, educación escolar y dependencia campesina", en Cuadernos de Pedagogía, pp. 8-11. Barcelona, Mayo.
- FRIGOLE, Joan
1978 "Inversión simbólica e identidad étnica: una aproximación al caso de Cataluña". Próxima publicación a Quaderns. Revista del Institut Català d'Antropologia.
- PEREZ-DIAZ, Víctor
1971 Emigración y cambio social. Barcelona, Ariel.
- TERRADES, Ignasi
1973 Antropología del campesino catalán. Barcelona, Redondo.
- TURNER, Victor
1969 The Ritual process. Londres, Rotledge and Kegan Paul.

ALGUNES
TESIS PROBLEMÀTIQUES
SOBRE LA QÜESTIO NACIONAL CATALANA

per

Joan F. Marsal Francesc Mercadé

Francesc Hernández Benjamín Oltra

(Professors del Departament de Sociologia de la
Universitat Autònoma de Barcelona)

Comunicació presentada

al II Encontre de Ciències Humanes i Socials
dels Països Catalans

Ciutat de Mallorca, desembre de 1978

Introducció

El paper col·lectiu que es presenta a continuació no és més que el producte de la sorpresa dels seus autors quan s'han enfrontat per primera vegada amb l'abundant material intel·lectual que té per objecte el fet nacional català. Ens referim parcialment als treballs acadèmics, y d'altra banda a la literatura política encara que la nostra intenció és acotar una mostra dins del possible univers de proposicions que existeixen. És a dir, que partim de la base d'acceptar la intenció manifesta dels treballs bé pel propòsit d'estudi o d'investigació, bé deduït de l'àmbit on s'han produït els escrits que hem llegit sobre la nació catalana.

Doncs bé, malgrat les funcions manifestes és evident que hi ha una latent confusió entre les tasques científiques i polítiques, entre els aspectes objectius i subjectius a molts treballs sobre el fet nacional català que és palesa en la deficiència de la prova. Les afirmacions amb pretensió de validesa científica, tot sovint contradictòries, mostren el seu costat més fluïx en l'aspecte de la verificació. Per això, l'estudiós novell que afronta aquesta massa de material, qualsevulla sigui la seva afiliació política o el seu compromís personal, queda desconcertat per la distància entre les tesis i les afirmacions solemnes i la pobresa de les proves adduïdes. Perquè amb molta freqüència els investigadors del fet nacional català obliden que el que diferencia la pràctica científica de les altres pràctiques humanes com la política o la creació literària és la seva vocació per formes de verificació explícites metòdicament justificades.

Aleshores, a la manca d'una obra global i moderna sobre el fenomen del nacionalisme català, tantes vegades esmentat, s'afegeix la falta de proves que fa que les afirmacions tèbriques no sur-

tin dels núvols de la tradicional especulació normativa. L'explicació d'aquesta pertinaç vocació per les afirmacions no provades pensem que es troba en el fet que el fil del raonament analític sovint es trenca i és substituït tàcitament per la fe personal o el compromís polític. Les tesis aleshores són verificades no amb fets sinó amb les valoracions ètiques dels seus expositors.

Això mateix és el que fa tan difícil des d'un punt de vista analític la lectura de l'obra de Marx perquè, segons pròpia confessió, hi ha un propòsit polític deliberat de barrejar ètica i anàlisi, utopia i realitat. En una famosa carta de Marx a Engels, el fundador del marxisme hi fa l'autocrítica de la seva pròpia obra assenyalant la necessitat de distingir entre "desenvolupaments positius" (objectius) i "conclusions tendencioses" (subjectives). (1).

No és necessari portar l'autocrítica marxiana a extrems excessivament autoinculpatoris. El compromís moral clarament assumit per l'autor d'El Capital amb les classes explotades i la seva clari-vidència utòpica respecte a un regne futur de llibertat sense explotació, justifiquen sobrerament la confusió feta a posta a gran part de la seva obra entre anàlisi i projecte polítics. Però tenim la impressió que no és el mateix tipus de clarividència el que ha predominat entre els estudiosos de la nació catalana. La confusió entre pensament desideratiu i hipòtesis provades a molts dels treballs llegits per nosaltres no ha estat deliberada sinó involuntària, quan no fruit d'objectius polítics circumstancials.

Cal fer una curosa tasca d'escorxament, separant les hipòtesis del wishful thinking, les tesis de les proves, les il·lusions polítiques de les realitats històriques. Si no és fa així, la barreja continuarà i els seus mateixos autors seran els primers enganyats per la pròpia confusió mental. A més a més, les polítiques que es recolzin en aquelles afirmacions sense base cauran, com sovint ha passat a casa nostra, pels forats deixats per les realitats somniades

però absents. El que segueix no és més que el començament d'un comí que ens sembla indispensable per a donar rigor i seriositat als estudis sobre el fet nacional català. No és cap teoria puix que no es tracta d'un conjunt interrelacionat de tesis sinó d'una revisió d'algunes de les tesis més conegudes sobre la qüestió nacional. En fi, unes eines per a començar la feina.

Sobre "el problemàtic" en Ciències Socials

Des d'una perspectiva crítica, "allò que és problemàtic" d'una afirmació resideix, doncs, en el seu caràcter escamotejador en presentar el desig per la realitat, o bé en fer passar el que no és més que una hipòtesi per una tesi comprovada. Però això no és tot. Una proposició concreta, qualsevulla que sigui el seu grau de maduració en el discurs o en el procés de la investigació científica, és problemàtica en la mesura que amaga dimensions substantives de la realitat, a partir que "redueix" l'abast del problema i el simplifica; en poques paraules, en el moment en què el reifica, fent "del" problema el "seu" problema.

Certament, des d'una perspectiva crítica i complexa tot coneixement de la realitat social és problemàtic. Fuix **és** possible, pensem, efectuar una gradació de maneres d'acostar-se a la realitat en virtut d'una calculada o inconscient i rutinitzada pauta de reduir la complexitat i la labilitat d'una fenomenologia estudiada. Es a dir, en el sentit precís en què ho utilitzem, el problemàtic de les tesis sobre la qüestió nacional prové no tant del fet que la realitat nacional sigui un dels problemes històrics més complicats de l'Espanya contemporània, sinó de la pràctica conscient o inconscient de variades espècies d'ideòlegs, intel·lectuals, i científics, "a'ideologitzar" la citada qüestió presentant les seves -en darrera instància respectables- proposicions com assercions i tesis científiques. Estem, doncs, submergits en la coneguda dialèctica entre coneixement científic i ideologia. I des d'aquesta òptica discorreran les nostres reflexions metodològiques.

Sobre "el problemàtic" en el tema del nacionalisme

Avancem una mica més. Què significa el terme problemàtic aplicat a l'estudi del fet nacional? És important constatar la polisèmia del terme nació i els múltiples continguts que l'expressen i la defineixen. La seva configuració teòrica depèn, entre altres, de factors tan diversos com la classe social que el defensa, dels interessos als quals serveix, de la situació enfront dels òrgans de poder i del nivell de consciència assolit per cada poble. Per aquesta raó, es necessita una argumentació polivalent per justificar davant la pròpia nació i davant les altres, l'existència real i diferencial del fet nacional.

Aquesta responsabilitat influeix indubtablement en l'ànim de la intelligència i contribueix a introduir formulacions que poden tenir raó històrica (en quant a projectes) però no justificació teòrica. La consciència nacional és, en part, un fet difús, emotiu i sentimental. La capacitat analítica i intel·lectiva dels intel·lectuals és capaç de donar un contingut racional a aquest conglomerat primari de factors diversos i vivencials. Podríem dir que la consciència nacional és el contingut de la vivència nacional, que n'és el continent. És a dir, la consciència nacional es desperta en el moment en què és possible donar cos teòric i mobilitzador al substrat vivencial de la població d'un àrea geocultural definida. En un context donat, prioritzar un aspecte de la qüestió nacional com element que defineix tot el seu contingut, significa cosificar tendenciosament el plantejament de cara a simplificar la problemàtica suscitada.

La nació és un complex desestructurat en el qual influeixen factors molt diversos i canviants. Per una part, intervenen factors

visibles de diferenciació: llengua, raça; per altra banda, factors objectius: territori, població; i en tercer lloc factors simbòlics: sentiment de pertinença, mitologies. És a dir, en el fenomen nacional conflueixen una sèrie de factors diversos que, en si mateixos, no són determinants però sí condicionants per la seva configuració. Per si sols no expliquen el nacionalisme, encara que el possibiliten.

Per aquesta raó, el que es tracta d'analitzar en cada cas és l'element catalitzador (cristal·litzador), que consolida la nacionalitat com totalitat diferenciada i diferenciadora. És precisament aquest aspecte l'element més bellugadís i ambigu de la qüestió nacional: som en un camp que no admet definicions apriorístiques i universals sense caure en la cosificació. Al contrari, cada moviment nacional requereix una anàlisi en profunditat, singular i específic, que permeti delimitar les seves característiques, la seva intencionalitat, el seu abast i el seu significat. En darrera instància, quan utilitzem el concepte de nació en la investigació, és imprescindible, en bona lògica científica, saber de què estem parlant.

Consideració metòdica

Recapitem breument el nostre objectiu per tal d'explicitar els termes metòdics del nostre treball. Considerem proposicions, afirmacions o tesis problemàtiques, en general, aquelles formulacions normalment provinents de científics socials, assagistes i intel·lectuals que presenten una anàlisi, interpretació o conclusió insuficient quant a la prova empírica o respecte del nivell de complexitat del fenomen que estudien -encara que possiblement són brillants, raonades i relativament acceptades-, sobre aspectes decisius i específics de l'evolució, l'essència i les relacions del fet

nacional català. Mes, deixem clar que no és la nostra intenció en aquest moment la crítica en profunditat de les citades tesis, ni tan sols presentar unes proposicions alternatives. Si no semblés irònic diríem que el nostre propòsit és l'explicitació d'un "dubte metòdic" sobre una fenomenologia complexíssima que necessita, quan sigui possible, d'un debat en profunditat i de certes verificacions elementals.

Baixem un grau més; de quines tesis estem parlant? Naturalment, donada la gran quantitat de tinta vessada sobre el tema, és necessari (a) acotar l'univers potencial de proposicions existents; i (b) seguir algun argument, un cert marc de criteris per a la seva elecció i classificació mínimament lògiques. No elegirem totes les tesis possibles sinó, en virtut dels nostres criteris, aquelles que creiem més il·lustratives i possiblement més esteses. Això és, en qualsevol cas, una aposta com a investigadors del tema.

Un catàleg detallat de la literatura sobre el fet nacional ens mostraria, juntament amb d'altres de possibles, quatre àrees de tesis, explicacions i conclusions: (A) La imatge de Catalunya respecte d'Espanya; és a dir, la visió general del lloc i el paper històric que ocupa una respecte de l'altra; la polèmica Estat/Nació-Estat plurinacional, (B) La relació entre nació i classe social, (C) La identificació dels elements constitutius de la nació i el pes sociohistòric que se'ls atribueix, (D) El problema de l'àmbit de la nació catalana, de les terres que comprèn i de la unitat dels seus trets socioculturals. Sobre cadascuna d'aquestes àrees presentarem algunes de les tesis més rellevants. Començarem per formular-les nosaltres i, a continuació, il·lustrar-les amb els textos i les seves fonts. El nostre treball acaba, per ara, presentant-les, contrastant-les entre elles, i cridant l'atenció sobre els seus aspectes més problemàtics.

I. CATALUNYA I ESPANYA: EL PROBLEMA DE LA UNITAT D'ANALISI.

A l'entorn de la temàtica i de la configuració de l'Estat espanyol, s'han llançat diverses hipòtesis que fan referència a la base mateixa sobre la qual descansa la seva legitimitat política i la seva dinàmica social, des d'una perspectiva unitària o diversificada. És a dir, trobem afirmacions que consideren Espanya com una realitat global i única, enfront de definicions que parteixen d'una base articulada de nacionalitats.

Aquesta constatació no és únicament un problema ideològic i d'estructures mentals, sinó que té indubtables repercussions en el terreny metodològic i projectiu: quina és la unitat d'anàlisi que fonamenta el treball d'investigació i quin és el punt de partida? Lògicament, el camí que es prengui significa una presa de posició que condiciona tant la comprensió de la realitat com la seva explicació.

Tesi A: Solament Espanya és una nació. En conseqüència, només Espanya pot realitzar-se com a nació única i unificada.

Entre moltes de les formulacions fetes en aquesta direcció, podem exposar-ne tres que responen a una mateixa línia argumental. Aquestes són les citacions:

"El caràcter de cada regió serà respectado, però sin perjuicio para la unidad nacional, que la queremos absoluta, con una sola lengua, el castellano, y una sola personalidad, la es añola."(2)

Per altre cantó, la definició que el partit Alianza Popular fa d'Espanya no deixa cap dubte quant a la seva contundència:

"no hay más nación que la española" (3)

Julián Marías, en un polèmic article publicat recentment, diu en comentar l'article dos de la Constitució:

"En él, en efecto, nunca se dice que España es una nación, ^{lo cual equivale a decir que España es una nación,} ya que en este texto era necesario decirlo... España no es una "nacionalidad" sino una nación. Los españoles tenemos "Nacionalidad española"; existe la "nación España", pero no la "nacionalidad España" (4).

La formulació d'aquesta tesi, unida a projectes conservadors i liberal-centralistes, suposa la negació radical de l'existència mateixa de Catalunya com a nacionalitat i, per tant, la incapacitat manifesta d'analitzar fenòmens d'aquesta naturalesa. Els seus pressupostos són clarament autoritaris, excloents.

Sens dubte, els seus defensors donen per suposat que Espanya és una unitat d'identificació col·lectiva, fent una lectura intencionada del procés històric en prendre com a eix substantiu del seu discurs la unificació estatal. Amb això, cauen en una visió relativament ahistòrica del procés de la configuració social de l'Estat espanyol.

Tantmateix, el concepte "regió", agafat com una realitat inqüestionable, és unidimensional perquè no inclou, en el seu contingut, la realitat complexa que defineix els elements diversos de la qüestió nacional.

Tesi B: Espanya no és una nació. La unitat "nacional" fou una realitat forçada històricament per la monarquia absoluta i ha estat mantinguda repressivament pels diferents règims polítics de l'Espanya contemporània. En realitat, mai no ha existit Espanya com a nació.

La base d'aquesta tesi parteix de l'existència d'Espanya com un Estat multinacional, format per diferents realitats nacionals (Castella, Catalunya, Euskadi i Galícia) i que han estat artificialment agrupades i autoritàriament integrades per l'Estat centralista.

Aquesta visió ha estat exposada per en González Casanova en els següents termes:

"La meua hipòtesi radical és que l'"opressió castellana" i el "separatisme català" són fenòmens sorgits del feix contradictori de relacions que ha existit durant segles entre els catalans i els restants pobles peninsulars a l'entorn de la construcció d'un aparell de govern de llurs interessos recíprocs. Aquest aparell i el conjunt de les relacions socials que el fan possible i que crea i enforteix ell mateix, constitueix precisament un Estat, i l'èxit o el fracàs en la seva realització no l'afecten només a ell, sinó també, com és lògic, els qui intervenen en el procés constructiu.

Crec que hom podria demostrar, àdhuc quantitativament, que no hi ha hagut mai no sols un Estat peninsular permanent o un Estat català independent (fets que no necessiten demostració), sinó àdhuc un Estat espanyol com-

plet i veritable des del moment que aquest no assolí -almenys abans del 1939- el grau de dominació, integració i consens que li eren precisos."(5)

En la mateixa línia, però amb matisos diferents, J. Linz ha escrit aquest tema:

"Per això, Espanya és un cas d'edifici d'Estat primerenc on la integració política, social i cultural dels seus components territorials -edificis nacionals- no ha estat plenament aconseguida. L'Estat ha estat i està exposat a una sèrie de crisis tot i que ha estat sempre molt lluny de trencar-se, fins i tot en períodes de guerra civil com la de 1936-39, en què el conflicte era principalment sobre el control de l'Estat més que sobre la seva existència. Aquesta ambivalent relació entre l'Estat espanyol (que, amb poques interrupcions, és un estat unitari des del segle XVIII i particularment des de 1839) i el modern nacionalisme de la seva poderosa perifèria és d'interès per als estudiosos". (6)

Es el fracàs històric en la construcció de l'Estat el que demostra de manera més clara la incapacitat d'integrar en una sola nació les diferents nacionalitats que componen en el trencaclosques que anomenem Espanya.

L'anàlisi política de R. Castellanos, A. Fernández i J. Ferrer incideixen molt clarament en aquesta idea, quan afirmen:

"L'Estat espanyol no respon a cap realitat nacional, sinó a una conjunció d'interessos capitalistes. L'Estat espanyol no és una estructura que pugui esdevenir diferent si se li canvia el seu contingut actual de classe". (7)

i afegeixen:

"L'Estat espanyol, desenvolupament de l'estat aristocràtic castellà, només en forma alienada pot ésser considerat l'expressió política de la nacionalitat castellana, (...) (és) el centre i l'ossada dels interessos de les classes dominants castellanes, catalanes, basques i gallegues. La "nacionalitat" espanyola, inexistent en la realitat sociològica-històrica peninsular, és únicament l'expressió o representació del conjunt d'aquests interessos, i l'espanyolisme o nacionalisme espanyol és la ideologia bàsica per al manteniment d'aquesta ficció de classe". (8)

També, aquesta afirmació de l'Heribert Barrera, en el context del debat de la Comissió Constitucional, resumeix adequadament aquesta tesi:

"España no es una nación sino un Estado formado por un conjunto de naciones. (Tampoco es una patria) porque patria nada más que se tiene una y la única patria de los catalanes es Cataluña. (9)

Cal dir, referent a aquesta tesi, que s'hi adopta una òptica excessivament específica (catalana). Li manca una visió històrica més global de la formació social espanyola. És a dir, no té en compte fins a quin punt l'Estat i els seus instruments compulsius generen identifications "nacionalistes" en amplis sectors de la població donat que el procés d'unificació d'Espanya no és el resultat d'un típic procés de persuasió hegemònica sinó d'una dinàmica amb forts components coactius o de dominació.

Per altre cantó, no clarifica suficientment la relació d'identificació i/o separació que es produeix entre la societat civil i l'Estat. Per tant, no n'hi ha prou a afirmar que la causa de la falta d'homogeneïtat estructural sigui deguda a l'existència d'un "estat primerenc", ni d'un "estat inacabat", ni d'un "estat burgès" típic. Al contrari, metodològicament és més fàcil parlar de l'Estat espanyol com un Estat que resulta de les tensions generades per l'articulació entre l'Antic Règim i la implantació de la societat capitalista. És a dir, no es tracta d'equiparar amb altres formacions socials, sinó d'explicar comparativament l'especificitat històrica del m del espanyol.

Des de la unificació dels reis Catòlics, Espanya ha tingut un estat centralista i, simultàniament, una sèrie de realitats nacionals no integrades. Per tant, la causa en la falta d'estructuració no s'ha de cercar en el tipus d'Estat, sinó en les contradiccions que es generen en el procés mateix de la construcció d'aquest Estat.

II. NACIO I CLASSE SOCIAL

Hi ha, entre els escrits sobre la nació, una àmplia producció centrada en l'anàlisi de la configuració de la nació com a una realitat anterior a l'existència mateixa de les classes; com a un seguit d'aportacions successives, o com a producte històric i expressió dels interessos d'una classe social determinada. Totes aquestes definicions tenen un fonament teòric que engloba perspectives diverses, però que, en el fons, representa una concepció de la nació molt definida.

Tesi C: La nació és una entitat que té la seva pròpia dinàmica per damunt de les classes socials i fins per damunt del mateix procés històric.

Hi ha dos línies diferents d'ideòlegs que conflueixen en aquesta tesi: per un costat, les teories de Renan i Jaurés, que representen les formulacions de les idees il·lustrades franceses sobre la volonté generale com a base constitutiva de la nació; per un altre, la idea de Volkgeist de Herder, i les concepcions sociològiques conservadores de l'etnosociologia de Durkheim i de la Gemeinschaft de Tönnies. Pierre Vilar suggereix introduir en aquesta segona línia la definició (marcadament idealista) de Bauer en definir la nació com "comunidad de carácter que evoluciona a comunidad de destino" (10). Aquesta noció és paral·lela a les idees d'Ortega sobre la nació, posteriorment recollides per José A. Primo de Rivera per a formular la seva concepció de "patria" com "unidad de destino en lo universal", versió feixista de la nacionalitat espanyola.

Entre els ideòlegs catalans, aquesta tesi sobre la nació es reflecteix en el següent text d'en Prat de la Riba:

"Una Catalunya lliure podria ser uniformista, centralitzadora, democràtica, absolutista, catòlica, lliurepensadora, unitària, federal, individualista, estatista, imperialista, sense deixar de ser catalana... és qüestió de Pàtria". (11)

El fons ent d'aquesta afirmació és la consideració que la pàtria és una comunitat "natural" en si mateixa no subjecta a cap distorsió externa:

"La pàtria és una comunitat natural, necessària, interior i superior a la voluntat dels homes". (12)

Per això, la nació existeix independentment de la forma històrica que adopti i del seu reconeixement jurídic:

"La nació era nació encara que les lleys la tinguessen subjecta, (...); la nació es nació encara que per la llei no ho sia."(13)

Torras i Lluçes, ideòleg del tradicionalisme català, defensa una posició similar a la d'en Prat en considerar que Catalunya és una obra divina i, per tant, no solament per damunt de les classes socials i fora del procés històric, sinó que fins i tot és un fenomen extern a la realitat humana:

"A Catalunya la va fer Déu, no l'han fet els homes".(14)

Cinquanta anys després, en alguns escrits i des d'una perspectiva d'esquerres, Josep Benet afirma:

"Perquè aquells catalans que, com a individus pertanyents a una classe social o afectes a una ideologia conservadora o per motiu de llur creença religiosa, es trobaven situats entre els vencedors, com a catalans -és a dir, com a membres d'una comunitat nacional concreta- es trobaven situats entre els vençuts, llevat que reneguessin de llur catalanitat, que es convertissin en botiflers". (15)

Es pot afirmar, després de llegir aquestes citacions, que la perspectiva adoptada per aquest autors és estàtica, fortament afectiva i conciliadora. Hi ha una càrrega d'idealisme -conservador o progressista- i es fa una abstracció dels processos històrics. Amb això, hi ha sempre el perill de fer una lectura intencionada de la història.

Tesi D: El nacionalisme català té tres etapes des del punt de vista del procés polític: Una primera, burgeso-monàrquica, que abasta tot el segle XIX fins a la proclamació de la República de 1931; una segona fase petit-burgesa republicana, dominant el període de la II República espanyola; i una tercera fase d'inspiració obrero-socialista que cimeja amb la crisi de la Monarquia es desenvolupa durant la República i la Guerra Civil i es veu frustrada amb la contrarevolució franquista.

Coneguda com la "tesis de les tres etapes", és una lectura materialista històrica del nacionalisme català. Iniciada per en Maurín l'any 1931 (i continuada per en Nin i d'altres marxistes catalans posteriors), pot apreciar-se en els següents textos:

(1ª etapa)

La cuestión catalana tiene tres etapas. En la primera fase, el problema catalán está monopolizado por la gran burguesía catalana del que se sirve como instrumento de chantaje para arrancar concesiones al Gobierno de Madrid. El poder de la Lliga, como partido industrial catalán, está fundado en la utilización de la cuestión catalana como ganzúa para abrir todas las puertas.

(2ª etapa)

(En la fase actual, 1931) la pequeña burguesía, empujada por la avalancha popular busca una solución. ¿Cuál? No lo sabe exactamente. Los objetivos no están bien definidos. Una república federal, dice, sería suficiente. Pero una república federal significa un armisticio entre los dos bandos beligerantes, el reconocimiento de una igualdad de fuerzas. Y no obstante, este equilibrio está lejos de existir. (16)

(3ª etapa)

(...) Es evidente que la separación nacional no implica lo mismo en el movimiento obrero. La clase trabajadora debe permanecer unida por encima de todas las fronteras nacionales. Sólo la toma del poder por el proletariado podrá restituir la verdadera unidad peninsular constituyendo la Unión Ibérica de Repúblicas Socialistas. (17)

Nin recull aquest esquema i l'utilitza en moltes ocasions posteriors. L'any 1934, per exemple, escrivia:

- (1ª etapa) "La burgesia, doncs, en les circumstàncies actuals, no pot resoldre els problemes fonamentals de la seva pròpia revolució, i, per tant, el de l'emancipació de les nacionalitats oprimides i en els moments decisius quan entren en acció grans masses populars, aterrida davant les possibles conseqüències del moviment, amenaçadores per al seu domini, recula i pacta amb els elements semif feudals."
- (2ª etapa) "La defecció de la gran burgesia gairebé sempre provoca una reacció popular que determina el desplaçament de la direcció del moviment d'emancipació nacional devers els partits petit-burgesos." (18)
- (3ª etapa) "Per la seva naturalesa i per la missió que li reserva la història el proletariàt és la classe social cridada a realitzar allò que no són capaços de fer ni la gran burgesia ni la petita: la revolució democràtico-burguesa. Només ell doncs, pot resoldre radicalment el problema nacional. Cal que adopti, però, una actitud clara i definida. La tradició del marxisme li assenyala, en aquest sentit, una orientació precisa." (19)

El punt de partida d'aquesta tesi consisteix a analitzar el nacionalisme català com creació i producte històric de la burgesia. Però, el moviment nacional va més enllà i, a causa d'una sèrie de fracassos en l'hegemonia de la burgesia altres **classes** socials prenen la iniciativa en el procés.

Aquesta formulació, complementària de l'anterior, ha estat mantinguda per Nin, Vilar, Solé Tura i Fontana. Els seus defensors han posat l'èmfasi, en més o menys mesura, en la naturalesa primera del catalanisme com a fenomen burgès o en la problemàtica del relleu. Aquest text de P. Vilar n'és molt il·lustratiu:

"Una burgesia, perquè aspira a l'Estat, inspira a la regió un somni de tornar a ésser nació. La massa no segueix sinó a la mesura que totes les classes tenen raó d'estar descontentes. Però la iniciativa i la direcció resten ben caracteritzades. La fase 1885-1916 mereix bé el nom de nacionalista burgesa." (20)

També Solé Tura s'inscriu dintre d'aquest mateix corrent ideològic:

"La història del nacionalisme català es la història d'una revolució burgesa frustrada. El seu fracàs és una de les causes fonamentals del nostre endarreriment econòmic i polític... La burgesia fou, per definició, la principal protagonista del nacionalisme burgès. Però, és innegable que el moviment nacional anà més enllà i quan la burgesia que l'havia

posat en marxa's'en deseixí, d'altres classes prengueren el relleu". (21)

Aquesta tesi és una traducció inconscient, en llenguatge d'esquerres, de les filosofies de la història progressistes que es poden trobar tant en el discurs dels filòsofs de la Il·lustració, com en els escrits de Comte, com en els més recents llibres dels tècnics de la modernització i del desenvolupament.

Concretament, no es pot parlar tant de tres etapes amb límits clarament definits, com de tres projectes socials coexistents i amb diferents graus de maduració, sumits en la dinàmica històrica i en la lluita per l'hegemonia. Heurísticament, es poden entendre com una mena d'etapes, en la mesura en què l'hegemonia comprèn un període o un altre. Però mai no es pot perdre de vista que l'hegemonia no significa la desaparició total de les altres alternatives. Per altre cantó, la perspectiva d'aquests autors té un matís mecanicista des del moment que deixen fora de la seva explicació tot el que fa referència a les aliances de classe.

Sembla, doncs, que aquests autors no presenten les suficients proves empíriques i conceptuals com per a verificar convincentment la seva hipòtesi.

Tesi E: El fet nacional català és primordialment un fenomen de les classes populars. La burgesia catalana fou més aviat nacional espanyola.

El defensor més significat d'aquesta tesi és Termes, com queda reflectit en aquesta citació:

"Creo que el hecho nacional es mucho más un hecho de las clases populares que de las respectivas burguesías. (...)

Si la burguesía (...) es una clase social nacionalista del mercado nacional que intenta crear, como dijo Marx y repitió Lenin, resulta evidente que el mercado nacional que creó la burguesía catalana industrial del siglo XIX fue el mercado nacional español y no el mercado nacional catalán y, por tanto, esta burguesía se integró o luchó por el dominio (o por una alianza que le permitiera tener una parte del dominio) del estado correspondiente a este mercado nacional español, es decir, el estado español; en consecuencia, si es nacionalista de algún tipo, será nacionalista española y no nacionalista catalana. La reacción contra esto, en cambio, la reacción de las clases populares, ésta sí que tiene un particularismo, y en consecuencia un particularismo catalán (...)

Me parecería importante que en el futuro pudiéramos centrar la investigación en una serie de puntos: así del variarnos más esa nueva visión de un movimiento nacional más popular, más ligado a las clases populares, más amplio que unas reivindicaciones estrictamente políticas". (22)

L'afirmació del fet que el nacionalisme és un fenomen popular és, podríem dir, una hipòtesi de treball que necessita una el.

laboració conceptual més acurada i una evidència empírica més extensa. D'altra banda, falten elements comparatius en el definició del que s'entén per popular. Les ideologies llatinoamericanes sobre el populisme, per exemple, van acabar essent models d'estrategia política més que d'explicació científica.

Aquesta tesi d'en Termes, encara que atractiva, significa una lectura unidimensional i actualista del procés històric del nacionalisme català, que exclou altres subjectes ^{actius} en la dinàmica de la seva configuració.

Tesi F: El nacionalisme és un fenomen burgès, que va néixer amb la burgesia. No podrà tornar a reneixer com a tal fins que no sigui assumit un altre cop per aquesta classe. És impossible a Catalunya un nacionalisme popular.

Aquesta tesi arrenca de la concepció burgesa sobre el fet nacional català. És una concepció elitista del nacionalisme en considerar-lo com a producte de l'única classe suficientment culta i suficientment capacitada per a assumir-lo: la burgesia. Un conegut ideòleg de la dreta liberal catalana s'expressava recentment en aquest sentit:

"El fet català és un fet extraordinàriament complex, el catalanisme era un producte de la burgesia, el catalanisme ha sentit de dalt a baix i avui això està una mica esquerdat, està una mica en perill, aleshores el catalanisme que surt de baix no crec que es pugui dir que estigui autènticament format (...). Jo encara considero que el catalanisme avui és una força burgesa, s'ha de recuperar a la burgesia

plenament pel catalanisme perquè un catalanisme de masses encara no hi és (...). Durant els 40 anys passats (...) s'ha perdut una part important de la burgesia, podríem dir que a l'any 30 el 50% de la burgesia del nostre país es sentia catalanista, avui això és discutible".

Evidentment, aquesta tesi representa una visió uniclassista del procés històric. Li passa el mateix que a la tesi E, però canviant el subjecte poble pel de burgesia. D'aquesta manera, evapora els processos històrics anteriors a la realitat de la burgesia com a classe social i nega, implícitament, l'existència de Catalunya abans de la seva aparició. Tant el terme de burgesia com el de popular necessiten una aclaració conceptual més acurada, per evitar connotacions d'improperi o de lloança.

III. ELEMENTS CONSTITUTIS DE LA NACIO

No cal dir que una realitat molt estesa consisteix a definir una sèrie d'aspectes específics que es converteixen en els dispositius de l'essència mateixa de la nació. Es parla o de la llengua o del caràcter o de la raça com a fets que modelen la personalitat específica d'un poble i el diferencien el rament dels altres. Es a dir, són elements constitutius de la nació perquè defineixen una realitat nacional observable, però, al'ensem, són elements de separació perquè marquen la línia divisòria entre el "nosaltres" i l'"ells".

Tesi G: La llengua és el factor més profund d'existència, conservació i desenvolupament de la nacionalitat. La llengua és l'expressió de l'esperit d'un poble.

Aquesta tesi, de tipus idealista-romàntica, és molt comuna a certs autors burgesos catalans en la fase d'afirmació i de diferenciació nacional. El text següent de Prat de la Riba és representatiu d'aquest corrent:

"La llengua pròpia (és) l'instrument més poderós de la nacionalització, y per lo tant de la conservació de la vida de la nacionalitat ." (23)

Torras i Bages s'inscriu en aquesta mateixa línia, aribant a identificar llengua i poble com a argument definidor de la nacionalitat:

"La llengua és el poble... El pensament d'una nació és lo que la caracteritza i retrata... D'entre tots els vincles socials, treta la Religió, la llengua és el que estrony més fort ." (24)

En aquesta mateixa direcció, Rovira i Virgili emfasitza la importància de la llengua catalana com a exteriorització de la personalitat específica del poble català:

"La nacionalitat no existeix sense esperit. I aquí hem de remarcar que la llengua, quan és expressió d'una cultura, quan arriba a l'alta dignitat literària, esdevé, al contrari, un element espiritual, espiritualísim: el "spiritualissimo contrasegno de la lingua", com escriu bellament Borgese. Una cosa és la llengua considerada filològicament, en si mateixa, i una altra cosa és considerada com a veu d'un esperit col·lectiu. Diguem-ho en altres termes: fonamentar la nacionalitat en l'existència d'una llengua, en el pur fet filològic, seria caure en el mateix materialisme polític que Heinecke condemna. Però fonamentar la nacionalitat en l'existència d'una llengua que té una literatura i una cultura, i és orgue d'un pensament, i és veu d'una ànima col·lectiva, això no és materialisme, sinó espiritualisme noble i alt". (25)

"De tots els elements constitutius de la nacionalitat, la llengua és el més pregon,

el més fort, el més decisiu. Aquell valor alhora corporal i espiritual que Joan Maragall remarcava a la paraula, fa del llenguatge el símbol i l'expressió vivent de la personalitat d'un poble." (26)

Però més enllà d'aquells raonaments romàntics i idealistes sobre la llengua com a factor d'existència nacional, hi ha el fet que en el cas de Catalunya la llengua és l'element més clar i empíric de diferenciació de la nació catalana respecte d'altres nacions. Per a altres nacions el fet diferencial pot raure en la raça, la geografia o la religió, però en el cas de Catalunya és la llengua la base del fet diferencial i el fil, com a dit Pierre Vilar, de la seva continuïtat històrica. Que no sigui una llengua gran o universal, que sigui parlada per un percentatge o altre no canvia la dada fonamental de tipus qualitatiu que és el factor llengua, l'element diferenciador número u de la identitat col·lectiva de Catalunya.

Tesi H: El poble català té unes bases biològiques clares i diferencials, que fonamenten la seva realitat nacional.

Aquesta tesi, de difícil formulació, ha tingut moltes i variades expressions. No es pot, doncs, agafar com una unitat temàtica, sinó que requereix una sèrie de subdivisions, segons les idees que la sustentin. Fonamentalment, s'han donat tres enfocaments diferents: A) El poble català constitueix una "raça" distinta i clarament definida. El punt de partença, com es veurà, és el de considerar els catalans com un poble pur. Rovira i Virgili defensen així aquest raonament:

"Cuando los catalanes hablamos de raza ca-

talana, no ueremos significar que consti-
tuïm una raza antropológica. No emplea-
mos el término raza en su sentido antropo-
lógico. Nos referimos a la raza histórica.
Y en este sentido es indudable que los ca-
talanes constituimos una raza bien defini-
da." (27)

Com es pot veure, el contingut concret d'aquesta afir-
mació té aquesta base:

"Para nosotros, la raza nacional es aquel
componente étnico que se ha formado sobre
un determinado territorio, en el transcur-
so de los tiempos, por las mezclas de ra-
zas y por las influencias físicas. Al ca-
bo de unos siglos, se ha creado un carácter
especial, un tipo propio, diferenciado cla-
ramente, y fuertemente acusado." (28)

B) Catalunya ha estat envaïda històricament tant per un
procés migratori com per una sèrie de polítiques estatals que l'han
convertit en un "poble decadent", que va perdent la seva "unitat
diferenciada". En el cas de les migracions, aquest fenomen consis-
teix en un procés d'infiltració que despersonalitza les caracte-
rístiques nacionals del país receptor i posa en perill la seva i-
dentitat com a poble.

Som aquí davant les "infinites" varietats ideològiques
sobre la nacionalitat. En aquest cas és la que identifica nació
amb "puresa de raça", definint la realitat de Catalunya com a
mestiçatge decadent. És, doncs, una tesi amb clares connotacions

pararacistes. Un dels seus pares intel·lectuals és Vandellós, que fou director de l'Institut de Ciències Econòmiques de la Generalitat durant la II República. El seu propòsit era el d'alertar contra els "perills" de la immigració, la baixa de la natalitat i la "decadència de la raça catalana". L'any 1935, escrivia:

"Si perduren les actuals circumstàncies... deixarem als catalans futurs, d'un futur no massa llunyà, un poble que haurà entrat en la vellesa i començarà a pensar en la pròpia desaparició, al menys com a unitat diferenciada, amb característiques ben determinades". (29)

En aquesta mateixa direcció, Rovira i Virgili adopta un punt de mira més general, quan afirma:

"...quan la immigració és còpiosa, es produeix un fenomen de gran importància social i política des del punt de mira nacional. La nacionalitat és invadida per infiltració..." (30)

Seguint en el mateix discurs, parlava de l'ambigüetat que suposa el reconeixement dels grups foranis a l'interior mateix d'una nacionalitat:

"El reconeixement ple i oficial dels grups al·lògens té un aspecte de nacionalisme. Es arma de dos talls. Aquest reconeixement assegura la permanència de l'esperit i de la llengua nacional en els immigrants. Però posa en perill, de vegades en perill

greu, el caràcter nacional i la integritat territorial de la nacionalitat invadida. Pensem que els grups al·lògens són fortaleses d'una altra nacionalitat al cor d'una nacionalitat determinada. Sovint representa l'enemic ficat a casa. Sovint trenquen l'unitat i la pau d'un país, i desvien o barren el camí de son lliure desplegament. Pensem que aquells grups poden anar creixent en tal manera que arribin a ésser una majoria, i que conquereixen el poder públic en una demarcació més o menys extensa, desposeint-ne als naturals del país. Això equivaldria a una conquesta." (31)

Des del punt de vista cultural, Alexandre Galí l'any 1931 afirmava que el monolingüisme és superior al bilingüisme. Per tant, el bilingüisme a Catalunya és com una malaltia que ha de ser desarrelada per les seves conseqüències:

"En el cas del nostre bilingüisme, que nos ens creiem obligats a descriure, hem observat dues malalties verbals característiques que tenen incalculables repercussions en la llengua. Són: la inhibició i la impotència verbals." (32)

C) Dins de la mateixa temàtica, hi ha altres enfocaments que donen una valoració positiva al fenomen de les migracions, en el sentit que els immigrants a Catalunya s'integren a la primera, segona o tercera generació. Podríem dir que aquesta constatació es refereix al mestissatge assolit que es produeix a Catalunya en tenir

la cultura autòctona una posició dominant. Esteva i Fabregat afirma:

"Les nostres estimacions ens fan arribar a la conclusió que les poblacions de parla castellana a Barcelona perden un 17% de llurs efectius a la segona generació nascuda a la ciutat, de manera que encara que la immigració constant a Barcelona d'aquestes poblacions alteri la proporcionalitat del conjunt, aquest tantmateix evoluciona també constantment vers la catalanitat cultural i ètnica a través de les segones generacions." (33)

Tesi I: La nació arrela en un passat llunyà i es constitueix en un "ser nacional" estàtic en l'esdevenir històric. Aquest procés té la seva plasmació més clara en la configuració d'un caràcter inalterable.

Aquest enunciat es troba tant en historiadors i assagistes espanyolistes de l'orientació de Menéndez Pidal, Sánchez Albornoz, Américo Castro i Ortega com en nacionalistes romàntics i radicals catalans tals com Almirall i Ferran Soldevila. El contingut de la tesi adopta un matis diferent en cada cas, ja sigui amb la idea d'una Espanya unitària o d'una Catalunya consolidada. Això s'observa quan es vol demostrar que el fet nacional consisteix en una suposada "essència invariable" o en un mode de ser permanent.

En aquesta línia, Torras i Bages considera el caràcter com un element de permanència eterna i de diferenciació amb altres pobles:

"Rebutjar l'existència de l'espirit nacional és despremiar la nació ." (34)

La dinàmica que genera aquest "esperit nacional" és tan important per a aquest autor, que el considera, si es permet la parafrasi, como el motor de la història:

"L'acció vital o moviment lliure d'un poble s'encamina a un fi, porta una direcció que li comunica l'esperit nacional ." (35)

En conseqüència, el sentiment nacional configurador del pensament del poble català és a la base de tota manifestació de recuperació de la identitat col·lectiva:

"L'esperit catalanesec, que fonamentalment consisteix en el pensament, és la condició necessària de la resurrecció regional." (36)

Sense tanta contundència, Vicens Vives considera que hi ha un caràcter nacional català, amb característiques psicològiques inamovibles. Els elements que defineixen aquest temperament són el seny i la rauxa:

"Altres característiques individualitzades de la mentalitat catalana han de concòrrer a explicar el mecanisme del nostre comportament col·lectiu, presidit gairebé sempre pel senyien determinades ocasions per la rauxa, perquè no és fàcil d'entendre com podem passar, en aores (temps històric), de la més obscura adscripció al món de les realitats minimitzades al botafoc de l'eixelebrament iconoclasta ." (37)

El fet diferenciador del caràcter com a element transhistòric ha tingut una instrumentalització política, en presentar-lo com factor causal de desunió o de distanciament entre els pobles. Així, Kovira i Virgili afirma que el caràcter castellà i el català són radicalment oposats:

"Por otra parte, es preciso reconocer que el carácter castellano y el catalán tienen muchas cualidades opuestas y que esto ha constituido siempre un fuerte obstáculo para llegar a la comunidad de sentimientos y al estrechamiento de los lazos de afecto. Hay algo en el fondo de las almas de los dos pueblos que ha dado origen a una honda desavenencia de muchos siglos." (38)

Per això, aquesta disparitat caracterològica ha donat com resultat processos de consolidació social diferents. Aquests dos textos són il·lustratius al respecte:

"No se daba en la Cataluña medieval el fenómeno de la concentración de la riqueza en manos de unos pocos, que condena a los más a la miseria. No existían grandes fortunas. En cambio, las fortunas medias y pequeñas eran numerosas. La riqueza, pues, estaba muy repartida." (39)

"Una de las causas principales del divorcio, de la separación espiritual existente entre Cataluña y España, es-

tá en la distanciación en que vive ésta respecto a Europa. Con todos sus defectos, con todas sus imperfecciones, Cataluña es, al fin y al cabo, europea. Y España no lo es ."(40)

Com element final, dintre d'aquesta tesi, recollim una sèrie de formulacions que centren la seva atenció en l'origen i en l'argumentació sobre el ressorgiment del nacionalisme.

Prat de la Riba, en una primera lectura romàntica i burgesa del procés nacional, defensa que el nacionalisme català és el resultat d'un procés evolutiu de la consciència des de l'element material a l'espiritual:

"Les grans fases de la renaixença catalana, superposant-se a tall de capes geològiques sobre el granet incommovible de la terra: de primer, el període industrial, l'activitat econòmica, la riquesa; després, la renovació històrica, la literària, l'artística; més enllà, el despertar de la consciència reflexiva de l'ésser nacional; darrerament, la fase política, la creació de l'organisme polític de la nacionalitat." (41)

Curiosament, l'eix substantiu de l'argumentació sobre l'origen i el fonament de la nacionalitat, en Rovira i Virgili, va en aquesta direcció. Aquest autor considera que el nacionalisme no és propi dels "pobles inferiors" ni és un fet basat en l'instint biològic de llibertat i d'independència. Al contrari, és un element espiritual que conforma els aspectes diferenciadors de la realitat.

Això queda reflectit en aquests textos:

"El dret de les nacionalitats, el dret a la plena independència, és patrimoni dels pobles arribats a la maduresa civil. No abraça per igual civilitzats i salvatges, pobles d'alta cultura i tribus miserables. Tot l'error dels qui sostenen la confusió, està en no saber veure que hi ha pobles subnacionals, als que no pot ésser legítimament aplicat el principi nacionalista... Aquest principi suposa una consciència nacional, una voluntat col·lectiva. ¿I on són la consciència i la voluntat de les tribus del Marroc o dels negres del Senegal?." (42)

Una visió global de l'apartat III permet afirmar que, d'acord amb l'actual nivell d'investigacions sobre el fet nacional, la nació no és reductible a un sol element constitutiu (llengua, raça, caràcter, dret...) sense caure en una visió ahistòrica. Al contrari, la nació és el resultat d'un complex procés històric que cristal·litza en unes estructures determinades i concretes a cada temps. En aquest sentit, el passat històric de Catalunya està involucrat amb el de la resta de l'Estat espanyol. L'única manera de separar metodològicament Catalunya de la resta de l'Estat és reduir-la ahistòricament a un o diferents dels seus elements constitutius. Però aquesta reducció és fallida perquè no té en compte el context dintre de la seva dinàmica de configuració. Per tant, no és suficient afirmar que hi ha un únic element causal en la definició del fet nacional. Per exemple, la llengua és l'element més expressiu però no necessàriament el que té un pes causal més específic. El mateix es pot dir de l'ètnia: en un poble històricament receptor com Cata-

lunya, es pot parlar d'una raça definida? I, a l'ensem, si aquesta ètnia existeix, es pot considerar com l'element bàsic de definició de la nacionalitat catalana? En aquest terreny, hi ha sempre el perill de reïficar i de cosificar la nació, privant-la de la seva riquesa creativa i de la seva especificitat històrica.

IV. ELS LIMITS DE LA NACIÓ CATALANA

Intentarem posar en relació, en aquest apartat, tota una sèrie de posicions basades en la viabilitat històrica del nacionalisme com a fet propi de les nacions grans. Aquesta formulació general té una aplicació molt concreta, en el cas català, quan es parla dels Països Catalans, que representen la projecció de les aspiracions d'unitat de les comunitats relacionades històricament, sociològicament, econòmicament i idiomàticament.

Tesi J: Els estats nacionals grans responen millor a la dinàmica del desenvolupament capitalista que els petits. Per això, les nacionalitats petites són condemnades a desaparèixer.

Aquesta formulació és una variant de la distinció engelsiana entre nacions històriques i nacions sense història. Aquí es posa l'accent en la relació històrica entre nació, desenvolupament capitalista, estat i territori. Aquesta tesi la formula Kautsky així:

"A mesura que s'estén el mode de producció modern, l'estat nacional ha de créixer, si vol satisfer les exigències d'aquell... Com més petites són una nació o un Estat -i amb més raó encara si es tracta d'un Estat no nacional- menys possibilitats tenen de respondre a totes aquestes exigències creixents, i més necessitats experimenten o bé d'engrandir el seu propi Estat o bé de fer-se annexionar per un veí més potent." (43)

En la mateixa direcció, encara que basat en pressupostos diferents, Prat de la Riba insisteix que l'imperialisme és la clau de volta que corona el període final de l'evolució del nacionalisme, on menys tindran lloc específics les nacions de forta vida interior. Les nacions dèbils quedaran absorbides per aquelles, en base a un domini cultural i també coactiu:

"Es, doncs, l'imperialisme un aspecte del nacionalisme, un moment de l'acció nacionalista: el moment que segueix al de plenitud de vida interior." (44)

"Es la segona etapa nacionalista, la de l'imperialisme. Aquesta no és donada a totes les nacions. No tots els nacionalistes poden arribar al bell moment de la florida imperialista." (45)

"Imperialisme és força de civilització, que vessa d'un poble, de vida nacional intensa, sobre els altres. (...) Dominar per la força de la cultura servida i sostinguda per la força material, és l'imperialisme modern, l'imperialisme integral, el de les grans races fortes d'ara." (46)

Tesi K: Els Països Catalans, situats entre Galses i Gurdanar, constitueixen una unitat nacional específica, basada en la identificació de factors socials i lingüístics. Per tant, reduir el plantejament nacionalista al Principat és fomentar la divisió i el sotmetiment a interessos aliens.

La idea de Països Catalans té una llarga tradició històrica, des de postures diverses i diferents. Des de Rovira i Virgili, que parla del pancatalanisme, fins a formulacions més actuals, hi ha un corrent intern que posa en relació els diversos pobles catalans en base a factors d'identificació i d'aspiracions col·lectives d'unitat. El punt sobre el qual insisteix més cada autor varia.

Per exemple. Rovira i Virgili parla que l'element comú és la unitat idiomàtica, com indubtable eix de cohesió:

"La raíz más profunda del pancatalanismo es, indudablemente, la comunidad del idioma. Porque el idioma es el lazo vivo que une a todos los catalanes de la ancha Cataluña nacional. Y a pesar de todas las desviaciones, de todas las vicisitudes, de todas las contrariedades, la lengua mantiene la profunda unidad espiritual de nuestra nación." (47)

Altres autors contemporanis han insistit en una visió ^{més} _{am-}pla:

"Car les dades, diguem-ne, "objectives" són ací, ben clares, davant de tothom, davant la consciència de tots nosaltres: la història, la geografia, l'antropologia cultural, l'economia, la lingüística, etc., poden fornir dades certes sobre una realitat que, intuïtivament, viatjant de Salses a Guardamar i coneixent un xic l'entrellat històric d'aquestes terres, apareix com

un continuum humà en el temps i en l'espai, prou homogeni per a veure-hi unes possibilitats -i fins gairebé unes necessitats- de futur com a conjunt". (48)

Com es pot veure, el punt de partida de cada una d'aquestes dues postures és diferent. Rovira i Virgili insisteix bàsicament en la realitat lingüística, mentre la segona postura adopta una dimensió més sociològica en la configuració dels Països Catalans.

En conseqüència, la instrumentalització política d'aquest concepte és diferent, perquè el punt de partida és diferent. Rovira i Virgili té una òptica més central (Principat), mentre els altres autors ho fan més globalment. Heus ací els textos:

"Este ideal pancatalanista no es un propósito absorbente, ni de imposición. El catalanismo catalán, aspira, como uno de sus fines lejanos -pues no se trata, ciertamente, de un fin inmediato o próximo- a la interacción de todas las tierras de lengua catalana en un Estado autónomo, miembro de una futura federación hispánica, ibérica, occidental, latina o europea. Todas estas fértiles posibilidades divisa, desde su claro y ancho ventanal, nuestro pensamiento nacionalista, el cual, lejos de ser exclusivista ni cerrado, como sus detractores ignorantes o mentirosos aseguran, está saturado de anhelos de expansión y de amplitud, de ansias de vida grande, europea, universal." (49)

Per altre cantó:

"la negació de la dimensió nacional dels Països

Catalans, la negació de la necessària unificació de la lluita d'alliberament i dels seus objectius polítics plantejada en el si del moviment obrer i popular no indiquen més que la perpetuació de la supeditació ideològica als interessos de les classes dominants." (50)

Es a dir, qualsevol opció política que divideixi els Països Catalans en àrees diverses, significa la perpetuació de l'opressió nacional de l'estat espanyol i afavoreix la seva dominació.

En Ribó, davant d'aquest tema, adopta una postura cautelosa en no acceptar apriorísticament la realitat dels Països Catalans sense la realització prèvia d'un procés actiu d'integració comunitària i conscienciadora:

"Per a anar endavant, per a interpretar correctament i potenciar la repressa, el procés de conscienciació, no ens podem situar en els paranys dels "apriorismes". Un d'aquests apriorismes és el dels qui ja prenen com a punt de partida els Països Catalans com unitat nacional uniforme i ja realitzada, per tant amb una consciència assumida. D'altra banda, també és un apriorisme, més perillós que l'anterior perquè és el dominant en la situació actual d'opressió, d'acceptar neutralment el "status quo" i esperar que els pobles dels Països Catalans s'autodeterminin. En qualsevol plantejament polític, sobre una col·lectivitat

social, cal un procés actiu de conscienciació que l'han de portar a terme aquells qui es proclamèn avantguarda del grup. Ningú que es digui socialista, per exemple, no pot adoptar posicions estàtiques de no-intervenció, dins la classe obrera; per contra contribuirà a conscienciar aquesta classe amb els elements que en mostren l'explo-tació." (51)

Quan es defensa la tesi de Països Catalans es segueix un procés discursiu d'imbricació de la utopia en la realitat, entenent aquella en el sentit positiu de la paraula. Per això, la idea dels Països Catalans es pot situar més adequadament en el terreny de l'estudi de la utopia, com a crítica radical de la realitat present i com a projecció cap al futur.

D'altra banda, les realitzacions fàctiques de projectes històrics d'aquesta mena mai no s'han aconseguit miríficament. Impliquen estratègies revolucionàries que són de difícil concreció puntual però que quan es realitzen actuen d'una forma tan radical sobre la realitat sociopolítica que transformen la seva composició i alteren el seu curs històric. Llavors l'anàlisi científica ha de començar de nou.

EPILOG: CONTINUAR LA RECERCA

Qualsevol lector d'aquest paper s'adona d'immediat que és un working paper, una parada al camí d'uns investigadors que estan treballant amb un objectiu encara llunyà.

En el nostre cas, aquest objectiu no és altre que un assaig de construcció d'una teoria nacional des de la perspectiva del fet nacional català. Han estat molts els escriptors i els crítics catalans de tota mena que han assenyalat la manca d'una teoria o una síntesi del nacionalisme català. Com gairebé tota la literatura nacionalista, a cada nostra la literatura ocasional, pamfletària i sentimental o política és abundant, però en cavi els esforços de major calibre de tipus teòric o sintètic són més aviat magres. Potser des de l'obra de Rovira i Virgili sobre el nacionalisme català no hi ha més que algunes pàgines de pretensió teòrica.

Menys encara de caràcter comparatiu. Puix que la dependència intel·lectual del nostre país i de tota la cultura de l'Estat es fa palesa precisament en la impossibilitat material i documental de fer estudis comparatius des de la nostra perifèria. I desafortunadament no és possible fer un estudi comprensiu del fet nacional català avui sense inserir-lo al fenomen universal de la crisi de l'Estat centralista i unitari i la seva progressiva desdemocratització, és a dir, la separació burocràtica dels pobles que rau en la seva base social. Es la nostra intenció completar l'estudi del fet nacional català amb elements comparatius de la revifalla a Europa i Amèrica del Nord de moviments ètnics nacionalistes.

Però com ja hem mencionat al començament no hi ha cap estudi de pretensió científica, per modest que sigui, que pugui començar amb dogmes o axiomes no suficientment verificats. I això qualse-

vol sigui el compromís amb la realitat que s'estudia, com és el nostre cas amb Catalunya. Puix que com va dir Antoni de Moragues una vegada, no es pot ser català sense ser catalanista. Però la tasca de l'investigador social no és la mateixa que la tasca del polític o del ideòleg. Almenys com asymptota. Llavors el científic social té, com a treballador, una obligació ascètica de prescindència metodològica amb les seves emocions i els seus compromisos ètics i polítics. Es a dir que ha de problematitzar el que políticament convé que sigui axiomàtic. Això és el que hem asajat de fer en aquest paper primerenc.

Finalment hem de deixar clar, respecte al material utilitzat, que encara que ens hem recolzat principalment en materials d'intel·lectuals polítics podríem haver exemplificat les nostres tesis amb altres materials tals com dades familiars, programes de partits, surveys estadístics o opinions d'experts. Potser ho farem així en una altra ocasió.

BIBLIOGRAFIA

- (1) Carta de "am a Angels del 7 de desembre de 1867.
- (2) J. de Dios García, El Régimen del 18 de Julio, Madrid, Ed. Akal, 1977, pàg. 18.
- (3) "La Vanguardia", 13 - XII - 1977
- (4) "El País", 15 - I - 1978
- (5) J.A. González Casanova, Federalisme i autonomia a Catalunya, Barcelona, Ed. Curial, 1975, pàg. 27.
- (6) J. Linz, "Early State-building and the late peripheral nationalism against the state: The case of Spain", a S.N. Eisenstadt i S. Rokkan, Building States and Nations, Sage, Beverly Hills, 1973, pàg. 33.
- (7) R. Castellanos, A. Fernandez y J. Ferrer Consciència nacional i lluita de classes als Països Catalans, a "Quaderns d'Alliberament" nº 1 dins de l'obra Úestió nacional i lluita de classes, Ed. La Magrana, Barcelona 1977, pàg. 23.
- (8) Ibídem, pàg. 10-11.
- (9) "La Vanguardia", 9-5-78. Aquestes paraules les va pronunciar Heribert Barrera a la Comissió Constitucional del Congrés de l'Estat espanyol el dia 8 de maig de 1978.
- (10) Pierre Vilar, Sobre los fundamentos de las estructuras nacionales "Historia 16", Extra V, abril 1973, pàgs. 5-16.
- (11) Enric Prat de la Riba, La nacionalitat catalana, Barcelona. Tip. L'Annuari de l'exportació, 1906, pàg. 44.
- (12) E. Prat de la Riba, Ibídem, pàg. 59.
- (13) Ibídem, pàg. 49.
- (14) J. Torres i Bages, La Tradició Catalana, Foment de Pietat Catalana, Barcelona 1924, pàg. 25.
- (15) J. Benet, Desfeta i redreçament de Catalunya, Barcelona, Ed. Crítica, 1978, pàg. 16.
- (16) Joaquin Maurín, a "La Batalla", nº 50, 16 de juliol 1931.

- (17) Joaquín Maurín, a "La Batalla" nº 56, 3 de setembre 1931
- (18) Andreu Nin, El marxismo y los movimientos nacionalistas, a "Leviatán" nº 5, setembre 1934, pàg. 31
- (19) Andreu Nin, Los movimientos d'emancipació nacional, París, Edicions Catalanes de París, 1970, pàg. 77.
- (20) Pierre Vilar, Catalunya dins l'Espanya moderna, Barcelona, Ed. 62, 1964, Vol. 1, pàg. 66.
- (21) Jordi Solé Tura, Catalanisme i revolució burgesa, Barcelona, Ed. 62, 1967, pàg. 77 y 299.
- (22) Josep Ferrés, Federalismo, anarcosindicalismo y catalanismo, Barcelona, Anagrama, 1976, pàgs. 131, 136, y 136-137.
- (23) Enric Prat de la Riba, La nacionalitat catalana, Barcelona, Tip. L'Anuari de la Exportació, 1906, pàg. 91. Prat subratlla com un altre element d'estabilitat de la nació al mateix nivell d'importància que la llengua: el dret.
- (24) Josep Torras i Bages, La tradició catalana, Barcelona, Foment de Pietat Catalana, 1924, pàg. 38.
- (25) A. Rovira i Virgili, Nacionalisme i Federalisme, Barcelona, Societat Catalana d'Edicions, vol. 38, 1917, pàg. 81-82.
- (26) Op. cit. pàg. 147-148.
- (27) A. Rovira i Virgili, El nacionalismo catalán, Barcelona, Ed. Minerva, 1917, pàg. 23.
- (28) Op. cit., pàg. 25.
- (29) Josep A. Vendrellós, Catalunya, poble decadent, Barcelona, Biblioteca Catalana d'Autors Independents, 1935, pàg. 11.
- (30) A. Rovira i Virgili, Nacionalisme i Federalisme, Barcelona, Societat Catalana d'Edicions, vol. 38, 1917, pàg. 51.
- (31) op. cit., pàg. 56-57
- (32) A. Galí, "Per la llengua i per l'escola", recollit per Ruiz i Calonja i Vicens Vives a Panorama del pensament català contemporani, V. Vives, Barcelona 1963, pàg. 442.
- (33) Claudi Esteva i Fabregat, Inmigració i confirmació ètnica a Barcelona, "Quaderns d'Alliberament" 2/3, Barcelona, abril 1978

- (34) J. Torras i Bages, La Tradició Catalana, Foment de Pietat Catalana, Barcelona 1924, pàg. 23.
- (35) Ibidem., pàg. 24
- (36) Ibidem., pàg. 141.
- (37) J. Vicens Vives, Notícia de Catalunya, Destino, Barcelona 1954, pàgs. 220-221
- (38) A. Rovira i Virgili, El nacionalismo catalán, Barcelona, Ed. Minerva, 1917, pàg. 11.
- (39) op. cit., pàg. 67.
- (40) op. cit., pàg. 295.
- (41) Enric Prat de la Riba, La Nacionalitat Catalana, Barcelona, Tip. L'Anuari de la Exportació, 1906, pàgs. 21-22.
- (42) A. Rovira i Virgili, Nacionalisme i Federalisme, Barcelona, Societat Catalana d'Edicions, vol. 38, 1917, pàg. 63.
- (43) Karl Kautsky, "La nacionalidad moderna", en Haupt, Lowy y Weil (eds), Los marxistas et la question nationale, París, Maspero, 1974, pàg. 75.
- (44) E. Prat de la Riba, La Nacionalitat Catalana, Barcelona, Tip. L'Anuari de la Exportació, 1906, pàg. 121.
- (45) Ibidem., pàg. 122.
- (46) Ibidem., pàg. 121.
- (47) A. Rovira i Virgili, El nacionalismo catalán, Barcelona, Ed. Minerva, 1917, pàgs. 207-208.
- (48) R. Castellanos, A. Fernandez, J. Ferrer, Consciència nacional i lluita de classes als Països Catalans, "Cuadernos d'Alliberament", 1, Barcelona, abril 1977.
- (49) Rovira i Virgili, op. cit., pàg. 19
- (50) R. Castellanos, A. Fernandez y J. Ferrer, Consciència nacional i lluita de classes als Països Catalans, "Cuadernos d'Alliberament" nº 1, dins l'obra, Qüestió nacional i lluita de classes, Ed. La Magrana, Barcelona 1977, pàg. 23.
- (51) A. Ribó, Sobre el fet nacional, Barcelona, Ed. Avance, 1977, pàgs. 133-134.